MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

DARIUS LUKAŠEVIČIUS

PRIVATUS PENSIJŲ DRAUDIMAS: PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
Lekt. Dr. I. Panovas

Vilnius, 2009

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

PRIVATUS PENSIJŲ DRAUDIMAS: PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI

Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110

Vadovas
Lekt. Dr.
_____ Igorius Panovas
2009 12

Atliko
VSEmn 8-01 grupės studentas
_____ Darius Lukaševičius
2009 12

Recenzentas
_____
2009 12

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS....6
1. SENOJI LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMA 9
1.1. Pensijų sistemos formavimas....9
1.2. Pensijų reformos samprata....11
1.3. Pensijų sistemos funkcijos, finansavimas ir reformos priežastys....12
1.4. Pensijų modeliu klasifikavimas....15
1.5. Europos sistemų pagrindiniai modeliai....20
2. LIETUVOS PENSIJINIO APRŪPINIMO SISTEMOS REFORMA....23
2.1. Pensijų sistemos formavimasis Lietuvoje....23
2.2. Pensijų reforma kaimyninėse šalyse....23
2.3. Pensijų reforma Lietuvoje ir jos vystymasis....24
2.4. Pensijų reformos Lietuvoje pastebėti trūkumai....28
2.5. II pakopos pensijų fondų mokesčiai.... 33
2.6. Lėšų paskirstymas....35
2.7. Teisė gauti pensija....36
2.8. Pensijos sistemos rizikos valdymas....37
2.8.1. PF valdymo įstatyminis reglamentavimas....38
2.8.2. Pensijos fondų veiklos turto investavimo politikos įstatyminis reglamentavimas teisinės bazės tobulinimas....38
2.8.3. Rizikos mažinimas atsižvelgiant į dalyvių amžiaus grupes....39
2.8.4. Priežiūros institucijų veikla....40
3. LIETUVOS PENSIJŲ FONDŲ RINKA IR EKONOMINĖ PADĖTIS....42
3.1. Lietuvos II pakopos pensijų fondų rinka....42
3.2. II pakopos pensijų fondų veiklos rezultatai....46
3.3. Pensijų fondų rizikos ir veiklos rodikliai....49
3.4. Galimas pensijos dydis....62
IŠVADOS....73
LITERATŪROS SĄRAŠAS....76
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS....80
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA....82
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA....83
PRIEDAI....84

LENTELĖS

1 lentelė. Pensijų sistemų skirstymas pagal kriterijus.....19
2 lentelė. Pagrindinius antrosios pensijų pakopos bruožai Lietuvoje.....26
3 lentelė. Lietuvos vyriausybių deklaruotos pensijų privatizavimo priežastys ir tikslai.....27
4 lentelė. Antros pakopos pensijų dalyvių skaičius pasirašiusiu sutartis su pensijų fondais kiek vienais metais (tūkst.).....28
5 lentelė. 2003 – 2009 užregistruoti antros pensijų pakopos dalyviai pagal amžių ir lytį.....28
6 lentelė. Pagyvenusių žmonių priklausomybės rodiklis (65 m. ir vyresnių gyventojų sk. ir 15-64 m. gyventojų skaičiaus santykis).....30
7 lentelė. Bendras iš privačių II pakopos pensijų fondų atskaitymo dydis 2004 – 2008 m.....34
8 lentelė. Į pensiją išeinančių asmenų amžius pagal lytis.....36
9 lentelė. Pensijų fondų dalyviai, valdomas turtas pagal investavimo strategijas (2009-06-30).....43
10 lentelė. II pakopos PF dalyvių ir turto struktūra pagal investavimo strategijas (2009-06-30).....44
11 lentelė. Pensijų fondų vidutinis dalyvių skaičius per metus ir už juos pervesti įmokų dydžiai į PF už metus.....45
12 lentelė. Pensijų fondų vieneto vertės pokytis pagal fondų grupe.....46
13 lentelė. PF pervesta suma, PF grynųjų aktyvų verčių, išmokos iš PF per 2004 – 2008.....47
14 lentelė. Atskaityta suma nuo įmokos, į PF patekusiu lėšų pokytis, pokytis proc.....47
15 lentelė. Pensijos dydis nedarant atskaitymų į II pakopos pensijų fondus.....63
16 lentelė. Pensijos dalių dydžiai kuriuos gaus II pakopos pensijų kaupimo dalyvis papildomai iš „Sodros“.....66
17 lentelė. Koeficientas generuojantis pajamas kaupiant II pakopos pensijų fonduose, pagal grąžą ir likusio laiko iki pensijos.....67
18 lentelė. Sukaupta suma kaupiant II pakopos privačiuose pensijų fonduose.....68
19 lentelė. Anuiteto išmokos sumos dydis ir „Sodros“ papildamos dalies bendra suma.....69

PAVEIKSLAI

1. Pav. Kartų tarpusavio priklausomybė.....13

2 pav. Trijų pakopų pensijų sistema.....17

3 Pav. Kartų tarpusavio priklausomybė kapitalo rinka besirenkančiuose (kaupiamuosiuose) pensijų fonduose.....31

4 pav. „Sodros“ mokesčio paskirstymas nedalyvaujant pensijų reformoje.....35

5 pav. „Sodros“ mokesčio paskirstymas dalyvaujant pensijų reformoje.....35

6 pav. Pensijos fondu rizikos valdymas.....37

7 pav. II pakopos pensijų kaupimo bendrovių valdomas turtas (2009-06-30).....43

8 pav. Pensijų fondų grynųjų aktyvų ir dalyvių kitimas 2004-12- 31 – 2009-06-15.....45

9 pav. 2004 – 2008 GAV pokyčio palyginimas su į PF patekusiomis lėšomis.....48

10 pav. 2004 – 2008 II pakopos pensijų fondų grynosios vertės pokytis mln. litų.....49

11 pav. Metinis standartinis nuokrypis 2009 m. II ketvirtis.....52

12 pav. Svertinis vidutinis vieneto vertės pokytis proc.2004 – 2008 pagal fondų grupes.....60

13 pav. II pakopos pensijų fondų dešimtukas pagal vidutinį metinį IRR rodiklį proc.....61

14 pav. Vyro pradėjusio kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose pensijos galimas dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija.....64

15 pav. Moters pradėjusios kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose galimas pensijos dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija.....65

16 pav. Vyro pradėjusio kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose pensijos galimas dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija remiantis „Investuok fondų knyga 2008-12-13“.....70

17 pav. Moters pradėjusios kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose galimas pensijos dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija remiantis „Investuok fondų knyga 2008-12-13“.....71

ĮVADAS

Lietuvoje pensijų fondai veikia dar visai neseniai - pensijų reforma šalyje pradėta įgyvendinti tik 2003 m. – todėl pensijų fondų investavimo patirtis dar labai menka. Šios reformos esmė pereiti prie kelių pakopų pensijų sistemos, paremtos kaupimu. Lietuvos Respublikoje egzistuoja trijų pakopų pensijų sistema. Pirmos pakopos: dirbantieji moka mokesčius „Sodrai“, o sulaukę senatvės pensiją gauna iš vieno šaltinio – „Sodros“. Antros pakopos: dirbantieji dalį savo „Sodrai“ sumokėtų mokesčių gali skirti privačiam pensijų fondui, patys papildomai nieko nemokėdami. Sulaukę senatvės pensiją gauna jau iš dviejų šaltinių – „Sodros“ ir privataus pensijų fondo. Šiuo atveju „Sodros“ pensijos dalis yra proporcingai mažinama. Trečios pakopos: papildomas savanoriškas kaupimas, kuriam asmuo skiria dalį savo pajamų (darbo užmokesčio, kitų teisėtai gautų pajamų). Tokį kaupimą skatina ir valstybė – įmokoms, mokamoms į pensijų fondą, taikoma pajamų mokesčio lengvata. Pensijų reforma pradėta, nes Lietuvos, kaip ir kitų Europos valstybių visuomenė sensta – žmonės gyvena vis ilgiau. Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės rodo greičiausią Europoje gyventojų skaičiaus mažėjimą dėl labai žemo gimstamumo ir didelės migracijos. Valstybei bus vis sunkiau spręsti pagyvenusių žmonių gerovės klausimą ateityje, mažėjant mokesčių mokėtojų ir augant pagyvenusių žmonių skaičiui. Ši problema, kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse (Vengrija, Lenkija, Švedija, Estija, Latvija ir kt.), sprendžiama šalia einamojo finansavimo pensijų sistemos palaipsniui įvedant pensijų kaupimą.

Tyrimo problema – „Sodros“ biudžeto deficitas verčia svarstyti apie senatvės gerovę ir galimybę pensijai kaupti privačiuose pensijų fonduose. Išmokas gaunančių pagal naująja sistema dar nėra daug, todėl būtina įvertinti, kokią realią naudą ši sistema garantuos II pensijų pakopos dalyviui. Fiksuotų įmokų pensijų planai, kuriuos dažniausiai pasirenka šalys pastaruoju laikotarpiu reformuodamos savo pensijų sistemas, o tai reiškia, kad išmokos – pačios pensijos – dydis nėra iš anksto žinomas ir nėra garantuojamas.

Temos aktualumas – mūsų visuomenė sensta, ko priežastis mažas gimstamumo lygis ir migruojantis jaunimas. Būtent dėl to reiktų pasirūpinti savo ateitimi, nes valstybei kuo toliau, tuo sunkiau bus aprūpinti žmones socialinėmis garantijomis. Todėl palaipsniui įgyvendinamas papildomas pensijų kaupimas, jei tai nebūtų daroma, vėliau tektų smarkiai ilginti išėjimo į pensiją amžių, didinti mokesčius

„Sodrai“ arba mažinti pensijas. Šie sprendimai turėtų neigiamą įtaką – brangtų darbo jėga, didėtų migracija, daugėtų senyvo amžiaus invalidumo pensijų gavėjų, priešpensinio amžiaus bedarbių. Taip pat negaliu nepaminėti šešėlinės ekonomikos – „vokeliu sistemos“, kurios dėka valstybė gauna mažiau pajamų, skirtų pensijoms išmokėti. Tokiu būdu darbo užmokestį gaunantis darbuotojas mažina, ne tik valstybės gaunamas pajamas skirtas pensijoms mokėti, bet ir savo būsimas socialines garantijas. Ši tema yra aktuali ir tuo, kad asmuo norintis pasirūpinti savo gerove turi įvertinti ne tik pensijos reformos privalumus, bet ir trūkumus, kurių yra tikrai nemažai. Kaip bebūtų keista trūkumai taip pat siejasi su amžiumi ir migracija. Jei busimam pensininkui iki pensijos liko 10 – 15 metų reikia labai rimtai pamąstyti apie pensijų kaupimą privačiuose fonduose, nes jie rizikuoja gauti mažesnę pensiją, nei gautų ją iš „VSDF“. O kas dėl migracijos tai pensijų reforma neišspręs šio klausimo.

Rašant baigiamąjį darbą, iškelta **hipotezė**, kuri bus arba patvirtinta, arba paneigta. Valstybei kuo toliau, tuo sunkiau bus aprūpinti žmones socialinėmis garantijomis, II-oji pensijų pakopa garantuos gerovę senatvėje.

Nagrinėjamas objektas – privatus pensijų draudimas Lietuvos Respublikoje.

Darbo tikslas – atlikti analize Lietuvos pensijų draudimo sistemoje išsiaiškinti privalumus ir trūkumus.

Darbo uždaviniai:

- **Ištirti, kokie pensijų modeliai taikomi mokant pensijas.**
- **Susisteminti ir palyginti įvairių autorių požiūrius vertinant pensijų sistemų modelius.**
- **Įvertinti Lietuvos pensijinio aprūpinimo sistemos plėtrą bei problemas.**
- **Nustatyti privataus pensijų draudimo antrosios pensijų pakopos privalomus ir trūkumus.**
- **Išanalizuoti privataus pensijų draudimo rinką.**
- **Įvertinti privataus pensijų draudimo sektoriaus, esamą ekonominę situaciją Lietuvoje.**
- **Ištirti, koks galimas pensijos dydis bus ateityje dalyvaujant II pakopos pensijų draudime.**

Darbo metodika – pateikus pasaulyje egzistuojančius privataus pensijų draudimo sistemos modelius, atliekamas privataus pensijų draudimo esamos situacijos tyrimas, aiškinamasi jų privalumai bei trūkumai, kurie palyginami su statistiniais duomenimis ir kitais informacijos šaltiniais, remiantis tyrimo rezultatais, įvertinama privataus pensijų draudimo sistemos plėtra.

Darbo eiga – darbą sudaro trys dalys, kuriose nagrinėjami teoriniai ir praktiniai privataus pensijų draudimo sistemos aspektai.

Pirmoje dalyje apžvelgiama teorinė privataus pensijų draudimo sistema. Joje apibūdinama reikšmė, esmė, įtaka šalies socialinei ir ekonominei plėtrai, privataus pensijų draudimo sistemos funkcijos ir principai. Pateikiami privataus pensijų draudimo sistemos modeliai, bei principai, bei jos privalumai ir trūkumai, remiantis lietuvių ir užsienio autorių, analitikų straipsniais ir literatūra.

Antroje dalyje pateikiamas antrosios pakopos pensijų reformos formavimasis Lietuvoje, bei palyginimas su kaimyninėmis šalimis. Jos vystymasis valstybėje, bei pastebėti reformos trūkumai. Taip pat aprašomas pensijų reformos dalyvių patiriamos išlaidos, lėšų pasiskirstymas, bei kas ir kada turi teisę gauti pensiją, bei antrosios pensijų pakopos teisinis reglamentavimas ir rizikos valdymas.

Trečioje darbo dalyje pateikiama pensijų fondu rinka, veiklos rezultatai ir rizika, pensijos dydžio apskaičiavimas, išvados, susijusios su nustatytų tikslų tyrimu bei analizė.

1. SENOJI LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMA

1.1. Pensijų sistemos formavimas

Europoje socialinis draudimas atsirado tik XIX amžiaus pabaigoje kaip pramonės revoliucijos rezultatas. Ottas fon Bismarkas yra laikomas socialinio draudimo pradininku, o jo sukurtas pensijų modelis paplito po visą pasaulį, kurio pagrindais buvo remiamasi formuojant socialinio draudimo sistemos Vidurio Europoje. Įvestas ir iki šiol galiojantis valstybinis pensijų mokėjimas (vadinamoji „pay-as-you-go sistema“) yra pati ryškiausia sutartis tarp skirtingų žmonių kartų. Pensijos yra mokamos iš dirbančiųjų surenkamų mokesčių, kurie turi viltį, kad jiems pasenus tokiu pat principu juos „išlaikys“ kita žmonių karta. O. fon Bismarko modelis dominavo ir Europos Sąjungos steigimo metu – šešiose valstybėse jos narėse. Socialiniu draudimu buvo grindžiamos socialinė apsauga, bei socialinės pašalpos.

Socialinis draudimas Lietuvoje atsirado nuo 1926 m. kovo 23 d., kai A. Stulginskis Lietuvos Respublikos prezidentas paskelbė Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos įstatymą. Šiame įstatyme nurodoma, kad Valdyba steigiama „socialinio draudimo reikalams tvarkyti“, o pati valdyba įsteigta buvo prie Vidaus reikalų ministerijos. Valdyba steigė ligonių kasas, steigė ir prižiūrėjo našlaičių bei senelių prieglaudas, aiškino ligonių kasų įstatymą taip pat rūpinosi socialine globa. Įgyvendinti socialinio draudimo tarpukario Lietuvoje nesuspėta. Pensijos mokamos buvo valstybės tarnautojams, kariams ir pasižymėjusiem visuomenės veikėjams. Teisė į pensiją buvo suteikiama ištarnavus valstybinėje tarnyboje 25 metus, o jos dydis sudarė 60 proc. mokėto atlyginimo. Socialinio draudimo istorija tarpukario Lietuvoje užsibaigė 1940 m., kai savo nutarimu Liaudies komisarų taryba, Socialinio aprūpinimo komisariatas perdavė visas socialinės paskirties įstaigas, ligonių kasą bei Vyriausiąją socialinio draudimo tarybą. Tokiu būdu „sovietų“ okupacija nutraukė besiformuojančio socialinio draudimo sistemą. Socialinio draudimo kaip pagalbos, bendros ir asmeninės atsakomybės už kiekvieno žmogaus dabartį ir ateitį derinimo sistema ištirpo vieningoje valstybės lėšomis realizuojamoje „sovietinėje“ socialinio aprūpinimo sistemoje. Taip buvo „sovietinis“ socialinio draudimo modelis pritaikytas Lietuvoje. Nepriklausomai nuo darbo trukmės ir apmokėjimo formų, socialinis draudimas buvo taikomas visiems darbuotojams. Tik valstybės lėšomis buvo finansuojamas socialinis draudimas darbuotojai nemokėdavo iš savo atlyginimų jokių įmokų tai darydavo įmonės ir organizacijos, kuriose dirbo darbuotojai. Be to socialinio draudimo išmokos nepriklausė nuo įmokų mokėjimo fakto. Lietuvoje iki 1990 m. profesinės sąjungos vykdė socialinio draudimo funkcijas. Socialinio aprūpinimo sistemos reforma Lietuvoje

prasidėjo atkūrus nepriklausomybę. Reformos tikslas išskirti į atskirus sektorius globos, bei rūpybos, darbo biržų ir socialinio draudimo sritis. Priėmus Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo pagrindų įstatymą 1990 m. buvo pasiektas tikslas – tas sritis išskaidyti. Įsteigta Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba prie Socialinės apsaugos ministerijos, kurios tikslas – organizuoti valstybinį socialinį draudimą. Aukščiausioji taryba 1990 m. vasario 13 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos TSR Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymo“. Nutarime yra nurodoma, kad socialinis draudimas valstybės žinion perimamas iš Lietuvos profesinių sąjungų. Atgavus nepriklausomybę Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba ir jos teritoriniai skyriai pradėjo registruoti draudėjus, rinkti įmokas, organizuoti ir kontroliuoti išmokų operacijas, vykdyti valstybinio socialinio draudimo biudžetą.

1991 metų gegužę įsigalioja LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, įtvirtinęs socialinio draudimo rūšis, finansus bei valdymą. Įstatyme buvo apibrėžta, kad „valstybinis socialinis draudimas – valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti apdraustiesiems respublikos gyventojams, taip pat numatytais atvejais apdraustųjų šeimų nariams, gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų, jei jie negali, dėl įstatymo numatytų priežasčių apsirūpinti pajamomis ir dėl įstatymo numatytų priežasčių turi papildomų išlaidų“.

Socialinio draudimo pirmų penkerių veiklos metu pasiektas rezultatas buvo: suformuota teisinė bazė, pradėtos kurti kompiuterinės informacijos duomenų bazės, sukurti struktūriniai padaliniai. Tai gi nuo 1994 m. iki 1995 m. vyko pensijų reforma. Nuo 1956 metų tarybinį pensijų skirimo ir mokėjimo įstatymą pakeitė 1995 m. sausio 1 d., įsigaliojęs Valstybinis socialinio draudimo pensijų įstatymas. Naujoji sistema turėjo būti taikoma tiems asmenims, kurie į pensiją išeis po 1995 metų sausio 1 d., tai yra, po įstatymo įsigaliojimo datos. Remiantis naujuoju įstatymu Seimo sprendimu, buvo perskaičiuotos visų pensininkų pensijos, taikant pensijos nemažinimo taisyklę. „Sodrai“ papildomai prireikė padidėjusioms pensijoms 130 mln. litų. Įsigaliojus naujajam pensijų įstatymui pradėjo veikti pensijų indeksavimo mechanizmas: pensijos didinamos didinant bazinę pensiją bei draudžiamąsias pajamas. Draudžiamosios pajamos buvo padidintos keturis kartus, o bazinė pensija tris kartus. Šiam tikslui prireikė dar 153 mln. litų ir viso sudarė 283 mln. litų. Tais pačiais metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė sprendimą dar kartą perskaičiuoti pensijas, bet šį kartą atsižvelgiant į palankiausią uždarbį. 1996 metais padidėjus pensijoms „Sodrai“ prireikė dar papildomai 216,4 mln. litų padidėjusioms pensijoms mokėti. Vieni iš sunkiausių „Sodrai“ buvo 1995 metai, nes pensijų reforma pareikalavo nemažai papildomų lėšų, vėlavo pensijos ir kitos socialinės išmokos. Prie to taip pat prisidėjo ir bankų krizė. Pensijų fondų įstatymas buvo priimtas 1999 metais, kuris sudarė galimybes pensijų fondų steigimui ir veiklai. Manoma, kad atsiradę pensijų

fondai papildys esamą socialinio draudimo pensijų sistemą, o valstybės gyventojams sudarys palankesnes sąlygas pasirūpinti savo ateitimi. 2003 metais pradėta pensijų reforma.

1.2. Pensijų reformos samprata

Pensija – reguliariai mokamos lėšos kasdieniam pensinio amžiaus žmonių pragyvenimui finansuoti. Pensijų reforma buvo pradėta tam, kad aprūpinti žmogų socialinėmis garantijomis senatvėje. Nes iki reformos pradžios veikianti sistema, tikrai neatliko savo paskirties. Jei būtų išlaikoma tik senoji pensijų sistema, kuomet valstybė surenka dirbančiųjų pinigus ir išmoka juos pensininkams, išlaikydama vienodą vidutinės pensijos ir vidutinio atlyginimo santykį, akivaizdu, kad, daugėjant pensininkų ir mažėjant dirbančiųjų, kiekvienas dirbantysis turėtų mokėti vis didesnę dalį mokesčių iš savo atlyginimo. Tai reiškia, kad dirbantysis tiesiogiai išlaikytu esamus pensininkus. Be to pensijos yra santykinai mažos ir ne visuomet atitinka darbingo amžiaus laikotarpiu gautoms pajamoms. Būtent todėl ieškoma alternatyvų. Sprendžiant pensijų problemą dauguma šalių ieško atsakymų į daugybę klausimų: kokį reformos modelį pasirinkti, kiek metų ji turėtų trukti, ar visiškai atsisakyti senosios sistemos, kaip pertvarkyti įstatyminę bazę, iš kokių lėšų reikės finansuoti reformą, kaip ji paveiks šalies ekonomiką

Didesnį pajamų, prarastų dėl senatvės, kompensavimą užtikrina antrosios ir trečiosios pakopų pensijos, sudarančios žmogui galimybę taupyti pačiam, sukauptas įmokas investuoti ir taip sukaupti papildomas pajamas savo senatvei. Tokiu būdu, antrosios ir trečiosios pakopų pensijomis asmuo gali pasinaudoti siekdamas išlaikyti tokį patį ar bent jau panašų pragyvenimo lygį, koks buvo iki jo išėjimo į pensiją. (The Social Security Reform Debate// Search a New Consensus. A Summary.). Rinkos dalyviai, valdžios atstovai ir nepriklausomi ekspertai tvirtina, kad pensijų reforma yra viena sėkmingiausių mūsų valstybėje vykdytų reformų. Pensijų reforma pradėjusi veikti Lietuvoje gyventojams buvo pasiūlyta trijų pakopų sistema, kuri veikia ir kitose pasaulio valstybėse. Pensinio aprūpinimo sistemos formavosi ilgą istorinį laikotarpį, buvo veikiamos skirtingose šalyse veikusių skirtingų ekonominių, politinių, kultūrinių sąlygų. Jų įvairovė gali būti lengviau pažinta grupuojant pagal tam tikrus kriterijus. Kiekvienai iš trijų pakopų priskiriamos pensijos turi ir bendrų bruožų: pirmos ir antros pakopos pensijos remiasi darbu, antros ir trečios pakopos panašios tuo, kad jos abi gali būti organizuojamos kaupimo principu [Lazutka R. Pagrindinai pensijų organizavimo principai// Esu. 1998. Nr.7(156).]

I pakopa – dirbantieji (3 %) ir jų darbdaviai (31 %) moka mokesčius „Sodrai“, o sulaukę senatvės pensiją gauna iš vieno šaltinio – „Sodros“; Tai senai veikianti ir gerai žinoma „Sodros“ pensija.

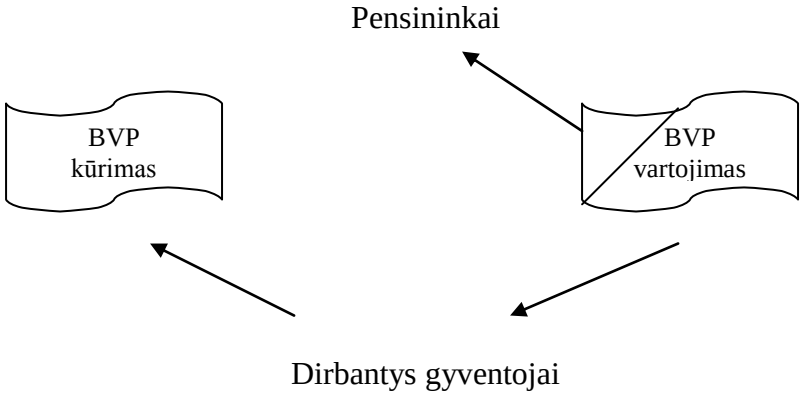
II pakopa – dirbantieji dalį savo „Sodrai“ sumokėtų mokesčių gali skirti privačiam pensijų fondui patys papildomai nieko nemokėdami. Sulaukę senatvės pensiją gauna jau iš dviejų šaltinių – „Sodros“ ir privataus pensijų fondo. Šiuo atveju „Sodros“ pensijos dalis yra proporcingai mažinama. Dalyvauti pensijų kaupime pradėsite sudarę kaupimo sutartį, kuri įsigalios kitų metų sausio 1 d. Sudaryti sutartį galima kiekvienais metais iki liepos 1 d., naujai atėjusiems į darbo rinką asmenims (pirmą kartą gavusiems socialinio draudimo pažymėjimą) – iki spalio 1 d. Pinigai papildomai pensijai kaupiami iš „Sodros“ pervedamų lėšų. „Sodra“ apskaičiuos 2 proc. nuo atlyginimo ir įmoką ir perves į pasirinkta pensijų sąskaitą kiekvieną metų ketvirtį (šiais metais ši įmoka sumažėjo nuo 5,5 iki 3, o vėliau iki 2 proc. vyriausybei priėmus įstatymo pataisą).

III pakopa – papildomas savanoriškas kaupimas, kuriam asmuo skiria dalį savo pajamų (darbo užmokesčio, kitų teisėtai gautų pajamų). Tokį kaupimą skatina ir valstybė – įmokoms, mokamoms į pensijų fondą, taikoma pajamų mokesčio lengvata. Nuo antrosios pakopos pensijos skiriasi tuo, kad asmuo savarankiškai moka papildomas pasirinkto dydžio įmokas į pensijų fondus. Pensijos dydis priklauso nuo to kiek laiko, į kokį fondą buvo mokami pinigai, darbo užmokesčio dydžio, pasirinkto investavimo būdo.

Vartotojo pasirinkimą įtakoja ne tik, amžius, bet ir socialinis statusas. Žemesnių pajamų socialinio sluoksnio gyventojai renkasi pirmąją pakopą, tuo tarpu didesnes pajamas gaunantieji, prie pirmosios ir antrosios pakopų prisideda, žymią trečiosios pakopos pensiją.)Lazutka R. Pagrindinai pensijų organizavimo principai// Esu, 1998 balandis Nr.7(156).)

1.3. Pensijų sistemos funkcijos, finansavimas ir reformos priežastys

Pensijų reformos poreikis, bei svarba autorių: (Thompson, 1998; Barr, 2000) pagrindžiama pasinaudojant klasikinėmis teorijomis. Neoklasikinė ekonomikos teorija remiasi, tokia nuostata, kad žmogaus gyvenimas ir žmonių kartos yra labai glaudžiai susijusios tarpusavyje. Kitaip tariant visuomenėje karta keičia kartą, o darbinga karta pereina į ne darbingą kartą (žiūrėti pav. Nr. 1). Asmens vartojimas iš darbingo amžiaus perkeliamas į nedarbingą amžių senatvėje. Taip ir atsiranda glaudus ryšys, kiekvienai gyventojų kartai, tenka vartoti visose jos gyvenimo ciklo fazėse. O kiekviena karta senatvėje vartoja ne tai, ką ji pati sukūrė, o tai, ką tuo metu gamina dirbančioji karta.

1. Pav. **Kartų tarpusavio priklausomybė**

Šaltinis: R. Lazutka (2002). Pensijų ekonomikos principai

Pensijų sistema yra labai svarbi visiems, nes gaunama pensija, sudaro pensinio amžiaus žmonių pagrindines pajamas. Reikia pabrėžti, kad valstybės vaidmuo, čia yra labai svarbus, nes ne kiekvienas žmogus gali tinkamai pasirūpinti ateityje savo gaunamomis pajamomis. Valstybė turi dalyvauti pensijų reformoje taip, kad užtikrintu socialinę apsaugą. Bet kiekvienas žmogus dalyvaujantis pensijų reformoje turi būti, kuo mažiau priklausomas nuo valstybės. Pagrindinė pensijos sistemos funkcija yra ta, kad individas stengtųsi pasirūpinti pats savimi, ir nebūtų priklausomas nuo valstybės. Šalia šios funkcijos egzistuoja ir kitos:

- perskirstymas (kartų tarpusavio priklausomybė);
- taupymas (leisti asmenims paskirstyti pajamas per visą savo gyvenimą, kad išvengti skurdo senatvėje);
- draudimas (užtikrinti socialinę paramą tiems, kurie negali dirbti).

Esminė pensijų ekonominė funkcija yra perskirstyti vartojimą. Kitaip tariant darbinguoju laikotarpiu asmuo atsisako dalies pajamų tam, kad ateityje turėtų teisę gauti pajamas – pensiją. Tai galima padaryti dviem būdais [Moffit, Peterson, 2002; Wrede 1998]:

- kartų sutartimi – jaunesnioji karta pasižada padengti senatvės pensijų išlaidas (pay-as-you-go arba PAYG);
- taupant dalį savo darbo užmokesčio, kad už sukauptą kapitalą būtų galima įsigyti prekių jau išėjus į pensiją (fully funded arba FF).

Pastarieji du pensijos sistemos organizavimo būdai yra aprašomi K. Levišauskaitės bei G. Rūškio knygoje (Valstybės finansai 2003), kurie pavadinti labai panašiai:

- sistema, paremta einamosiomis įmokomis arba mokesčiais finansuojama sistema ir fondinė kaupiamoji sistema.

Kai pensijos finansuojamos iš einamojo valstybės biudžeto ar specialaus fondo, skirto socialinėms išmokoms, įplaukų, bet tie rezervai nėra dideli.

- fondinė kaupiamoji sistema

Šiuo būdu finansuojamos privačios pensijos, kurios gali būti teikiamos per pensijų fondus ar draudimo kompanijas. Yra du pagrindiniai kaupiamųjų pensijų organizavimo modeliai: apibrėžtų įmokų ir apibrėžtų išmokų. Apibrėžtų įmoku modelis – tai reiškia, kad susitariama su apdraustuoju, dėl įmokų dydžio. Jas moka pats apdraustasis ar darbdavys. Apdraustasis sulaukęs nedarbingo amžiaus gauna išmokas iš asmens sukauptos sąskaitos sumos, bet jų dydis yra nenustatytas, nes pensijų fondai neprisiima įsipareigojimo mokėti tam tikro nustatyto didžio išmokų. O, apibrėžtų išmoku modelis garantuoja apdraustajam, kokio dydžio bus pensija. Tam yra apskaičiuojamos įmokos, kad ateityje būtų sukaupta reikiama suma pensijai. Nepasitvirtinus įmokų skaičiavimui naudotoms prielaidoms, susidarančius nuostolius ir perviršį išlygina pats draudikas.

Iki pensijų reformos įvairiuose valstybėse dažniausiai būdavo naudojama PAYG tipo sistema. (Moffit, Peterson, 2002). M. Wrede (1998) teigia, kad PAYG sistemas būtina reformuoti, dėl senėjančios visuomenės ir, dėl didėjančio darbo jėgos mobilumo, kitaip tariant migracijos. O, N. Barr (2000) teigia, kad kuo ilgiau atidedama pensijų reforma, tuo labiau mažėja galimybė pasirinkti tinkamą modelį. Remiantis literatūros šaltiniais galima išskirti pagrindines priežastis, dėl kurių reformuojamos pensijų sistemos:

- PAYG pensijų sistemų biudžeto deficitas ateityje [Norman, Mitchell, 2000]
- pensijos neturėtų priklausyti tik nuo dabartinio lėšų perskirstymo, net tik dėl teisingumo, bet ir dėl ekonominio efektyvumo [Augusztinovics 1999].
- pensijų finansavimas labai susijęs su dirbančiųjų skaičiumi, o dirbančiųjų skaičių labai sunku prognozuoti [Augusztinovics 1999; Wrede, 1998]
- mažėjantis dirbančiųjų ir pensininkų santykis [Norman, Mitchell, 2000]
- blogėjanti demografinė situacija, t.y. senėjanti visuomenė [Moffit, Peterson, 2002; Augusztinovics, 1999]

Šalys nusprendusios reformuoti savo pensijų sistemas turi pasirinkti modelį ir finansavimą, o reforma privalo skatinti žmones pasirūpinti patiems savo gerove senatvėje. Tuo tarpu valstybė privalo reaguoti į problemas iškilusias šalyje, bei pasaulyje.

1.4. Pensijų modeliu klasifikavimas

Pensijų sistemos klasifikavimas, pagal atskiras pensijų pakopas, atspindi, tik nedidelę schemą, kurią pasiūlė K. Salminen. Suomių mokslininkas K. Salminen klasifikuoja pensijų modelius pagal tokius požymius kaip aprūpinimas išmokomis, administravimas ir finansavimas, kuriuos galima skirstyti į dar bent porą porūšių. Aprūpinimas išmokomis apima teisę į pensiją ir pensijų dydžio nustatymą. Administravimas – centralizacijos lygį ir nuosavybę. Finansavimas yra analizuojamas finansavimo metodų ir finansinių įsipareigojimų požiūriais.

Aprūpinimas pensijomis apima dvi dimensijas: teisę į pensiją ir pensijų dydžio nustatymą. Teisės į pensiją suteikimas grindžiamas vienu iš penkių kriterijų: pilietybę (ar bent nuolatiniu gyvenimu šalyje), užimtumu, socialinėmis sąlygomis, profesija ar individualiu draudimo sutartimi. Kiekvienas iš jų sąlygoja skirtingą pensinį aprūpinimą. Pilietybe paremtos pensijos apima visus gyventojus. Socialinėmis sąlygomis paremtos pensijos sieja skurstančius žmones. Užimtumu paremtos pensijos apima visus dirbančius asmenis, profesija - vienos ar kitos profesijos asmenis, individualiu kontraktu – tik tokios sutarties turėtojus. (Romas Lazutka I ataskaitos dallies Pensijų ekonomikos principų taikymas ir Lietuvos pensijų reformos numatomos pasekmės).

Pensijų dydis gali būti nustatomas trimis būdais: gali būti atvirkščiai proporcingas gavėjo turimoms pajamoms, nepriklausyti nei nuo dabartinių, nei nuo ankstesnių pensijos gavėjo pajamų, gali turėti tiesioginį ryšį su ankstesnėmis gavėjo pajamomis.

Koks pasirenkamas atitinkamas išmokos modelis priklauso nuo to, kokie tikslai keliami pensijų sistemai, bei kokia bendra šalies socialinė politika. Šias schemas negalima suvienodinti ar ieškoti, kuri iš jų yra geresnė, nes kiekviena iš jų turi tiek silpnąsias, tiek stipriąsias puses (Averting the Old Aage Crisis: a World Bank Policy Research Report. P. 239-242).

Kai pensijos išmokos dydis yra atvirkščiai proporcingas gaunamoms gavėjo pajamoms, t.y. jei asmens pajamos neviršija nustatyto lygio, jam mokama minimali išmoka. Šis būdas padeda sumažinti skurdą mažiausiomis sąnaudomis. Tačiau, pajamų tikrinimas didina administravimo išlaidas. Šio metodo taikymas gali privesti prie gyventojų nenoro taupyti ar dirbti, bei motyvuos žmones sąmoningai pakoreguoti savo gyvenimo sąlygas, siekiant pasinaudoti teise į pensiją.

Universaliosios vienodo dydžio pensijos yra mokamos kiekvienam sulaukusiam pensinio amžiaus, neatsižvelgiant į jo pajamas, turtą ar darbo stažą, todėl šios pensijos modelio taikymas reikalauja mažiausius administravimo kaštus. Mokant pensiją pagal šią schemą yra nesiekiama kompensuoti prarastų

pajamų, todėl didesnį atlyginimą gaunantys asmenis nebus patenkinti. Žmonės gali pradėti vengti mokėti įmokas ar tiesiog dirbti. Be to, kadangi ši schema yra visuotinė, žymiai išauga bendri jos išlaikymo kaštai. Didelė dalis išmokų patenka turtingiesiems, kurie pakankamai apsirūpina iš savo nuosavybės. Tačiau dėl pajamų apmokestinimo egzistuoja ir perskirstymas skurstantiems.

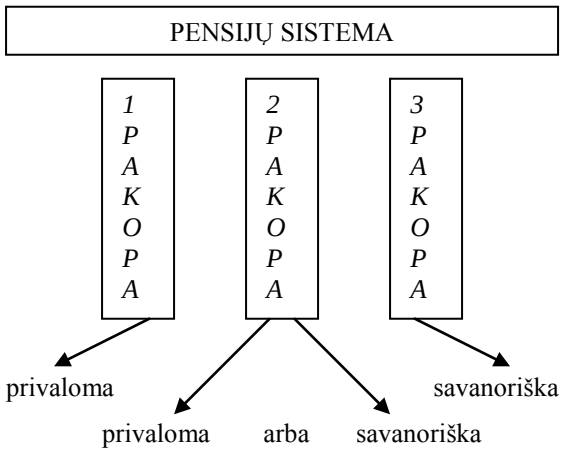
Su tarnyba susijusi vienoda išmoka (apie 20-30% nuo darbo užmokesčio) yra mokama tam tikrą nustatytą metų skaičių (pvz., 20-30 m.) dirbusiems ir įmokas mokėjusiems asmenims. Didžiausias jos trūkumas yra tas, kad dalyvauti schemoje negali trumpai dirbę asmenys. Šio metodo taikymas leidžia išvengti išsisukinėjimo nuo įmokų, tačiau ši išmoka sunkiai įveikia skurdą, nes kai kurios žmonių grupės gauna labai mažai (Averting the Old Age Crisis: a World Bank Policy Research Report. P. 239-242).

„Top-up“ schema arba minimalios pensijos garantija papildo, kitų pensinių schemų išmokas, jei pastarosios yra žemiau skurdo ribos. Taikomas ne visų pajamų, o tik iš pensijų schemų gaunamos pajamos. “Top up” pensija kiekvienam žmogui siekiama užtikrinti bent jau skurdo ribą siekiančias pajamas. Šis būdas taip pat yra vienas iš pigiausių, eliminuojant skurdą.

Iki 1980 metų dauguma pensijų sistemų buvo valdomos centralizuotai, mokamos nustatyto dydžio pensijos ir finansuojama PAYG principu. Alternatyva tradicinei pensijų sistemai buvo įgyvendinta 1981 metais Čilėje (L. Thompson, 1998; P. Diamond, 1993; S. Edwards, 1996). Čilės modelis – tai alternatyva socialinės apsaugos sistemai. Šį modelį, kaip vieną iš galimų sprendimo variantų, naudoja daugelis šalių. Čilės pensijų reforma buvo labai sėkminga. Čilėje dirbantys asmenys kas mėnesį iš savo atlyginimo perveda nuo 10 iki 20 proc. dydžio įmoką į taupomąją pensijų sąskaitą su apmokestinamomis išmokomis. Tokiu būdu privatūs investicijų valdytojai investuoja sukauptus įnašus į kapitalo rinkas, o tai suteikia realią teigiamą grąžą. Taip pat dirbantieji investuodami tampa verslo savininkais.

Minėtas Čilės modelis, galima teigti yra klasikinis, kurį mini daugelis autorių analizuodami pensijų sistemas ir sistemų reformos būtinumą. Tačiau dar dažniau yra minimos ir analizuojamos trys pagyvenusių žmonių senatvės apsaugos sistemų pakopos (žr. 2 paveikslą), kurios manoma, kad geriausiai užtikrina pensinį aprūpinimą (L. Willmore, 2000; R. Lazutka, 2002).

Senatvėje skurdą labiausiai mažina pirmos pakopos pensijos, garantuojančios visiems vienodą arba pagal buvusį individualų užmokestį ir darbo stažą diferencijuotą išmoką. Tačiau šios pakopos pensijos yra palyginti mažos, kad aprūpinti pensininką. Didesnį pajamų, prarastų dėl senatvės, kompensavimą garantuoja antros ir trečios pakopų pensijos. Būtent tokiu būdu žmogui sudaroma galimybė taupyti pačiam, priklausomai nuo jo pasirinkimo. Antros ir trečios pakopų pensijomis galima pasinaudoti tam, kad išlaikyti tokį patį ar bent jau panašų pragyvenimo lygį, koks buvo iki jo išėjimo į pensiją.

2 pav. **Trijų pakopų pensijų sistema**

Šaltinis: L. Willmore (2000). Tree pillars of pensions.

Trijų pakopų pensijų skirstymą pateikia daugelis autorių, o aukščiau pateikta aprašo R.Lazutka (2002)

L. Willmore (2000) teigia, kad geriausia yra ta pensijų sistema, kurioje pirmoji pakopa apima visus šalies gyventojus. Autorius taip pat teigia, kad turėtų būti ir antroji pakopa suteikianti dirbantiesiems galimybę dalį pensijos sukaupti patiems, tačiau pabrėžia, kad ji turėtų būti savanoriška.

Trijų pakopų pensijų sistema gali padidinti žmonių pasitikėjimą šalies socialine apsauga (Holzmann 1996), nes tokia pensijų sistema laiko atžvilgiu yra pastovi. Be to, tokia pensijų sistema labiau apsaugo nuo politinės įtakos, nes politikai negali įtakoti pensijų išmokų dydžio, kurias žmonės kaupia individualiose sąskaitose. Ši sistema skatina dirbančiuosius labiau domėtis verslu ir finansinėmis operacijomis, sumažinant atskirties tašką tarp kapitalo ir darbo rinkų.

Barr (2000) paneigia kitų autorių teiginius, kad trijų pakopų pensijų sistema gali užtikrinti pensininkų aprūpinimą lėšomis, kuomet jie patys kaupia lėšas savo senatvei. Jis kritikuoja šį modelį teigdamas, kad bet kuriuo metu šalies vyriausybė priimdama netinkamus sprendimus susijusius su šalies finansais gali padidinti infliaciją, kuri sumažina pensijų fondų grąžą. Fondai taip pat gali būti neapsaugoti nuo finansų rinkos reguliavimo trūkumo.

Hviding ir Merette (1998) įvertindami pensijų fondų veiklos rizikas teigia, kad vis dėlto efektyviausias pensijų finansavimo būdas yra dirbančiųjų įmokas pervedant į pensijų fondus, tačiau pabrėžia, kad išmokos reformuojant gali būti mažesnės, nes reikia padengti reformos kaštus. Pagrindinis šių autorių argumentas yra tas, kad jei reforma yra finansuojama įsiskolinant, ji gali duoti visiškai

priešingą rezultatą, t.y. mažą investicijų grąžą ir mažas išmokas. Tačiau kaip teigiamą argumentą pateikia galimybę reformos skolą paskirstyti ateinančioms kartoms.

Pasaulio bankas pasiūlė kitokį skirstymą į pensijų pakopas. Jis pagrįstas pensijų finansavimo ir dalyvavimo pensijų sistemose privalomumo aspektais. Pagal jį, pirma pakopa apima valstybines pensijas, kurios finansuojamos einamųjų mokėjimų metodu ir gali būti mokamos arba visiems pagyvenusiems asmenims, arba skurstantiesiems. Antra pakopa, pagal Pasaulio banko schemą, apima ir profesines pensijas, ir individualias pensinių santaupų sąskaitas, jeigu asmenų dalyvavimas jose yra privalomas pagal įstatymą. Ši pakopa turėtų užtikrinti kuo stipresnį ryšį tarp mokamų įmokų ir išmokų, todėl pasaulio bankas rekomenduoja, kad šios schemos veiktų apibrėžtų įmokų pagrindu, t.y. nebūtų iš anksto pažadamas išmokos dydis. Trečia pakopa gali apimti įvairias papildomas profesines pensijas, individualų pensijų draudimą ir kitus gyvybės draudimo planus. Daugelyje šalių pensijų sistema apima visas tris pakopas, tačiau priklausomai nuo atitinkamos šalies politinių, ekonominių ir socialinių sąlygų atskiroms pakopoms teikiamas ne vienodas vaidmuo.

K. Salminen (1993) pensijų schemas klasifikavo pagal aprūpinimas išmokomis, administravimas ir finansavimas. Aprūpinimas išmokomis apima teisę į pensiją ir pensijų dydžio nustatymą, administravimas – centralizacijos lygį ir nuosavybę, finansavimas analizuojamas finansavimų metodų ir finansinių įsipareigojimų požiūriais. Kuris iš šių išmokos dydžio nustatymo metodu bus pasirinktas priklauso nuo to, kokia bendra šalies socialinė politika ir kokie tikslai keliami pensijų sistemai.

Dar vieną alternatyvą pasiūlė L. H. Thompson (1998), kuri atsirado, kaip tarpinis modelis tarp Čilės modelio ir tradicinės pensijų sistemos, kuri derina abiejų modelių elementus. Tradicinės valstybinės pensijų sistemos yra didelės ir kompleksinės struktūros, kurios įvairiais būdais sąveikauja su savo šalių socialine ir ekonomine aplinka ir politikomis. Kiekvienos pensijų sistemos tikslas yra užtikrinti numatomus, stabilius ir pakankamus pensijų pajamų šaltinius kiekvienam dalyviui. Tačiau tai negali būti vienintelis tikslas, teigia autorius.

Pensijų modeliai tampa vis labiau supaprastinti, teigia M. Augusztinovics (1999). Tai yra du pensijų schemų tipai, kuriuose susiformuoja grupės tarp keleto skaidymų. Autorė apibendrina ir pateikia kitų autorių siūlomas schemas ir modelius (žr. 1 lentelę). Tai nėra skirstymas tik į dvi dalis, kai pritariama arba nepritariama vienai iš alternatyvų. Greičiau tai dvi ribines reikšmės su keletu galimu variantu. Jei jos būtų vertinamos kaip pasirinkimas yra tikimybė jog pensijų sistema galėtu būti sudarytai iš dviejų skirtingų elementų. Pensijų schema negali būt suskirstyta į dvi grupes išskiriant geriau vieną nei kitą.

1 lentelė. Pensijų sistemų skirstymas pagal kriterijus

	Skirstymas	1 grupė	2 grupė
1	Valdymas	Valstybinis	Privatus
2	Finansavimas	PAYG	Fondinis
3	Dalyvavimas	Privalomas	Savanoriškas
4	Teisė	Nustatyta išmoka	Nustatyta įmoka
5	Fondu šaltinis	Darbo užmokestis	Asmeninis taupymas
6	Svarbiausia savybė	Perskirstymas (solidarumas)	Kaupimas (draudimas)
7	Reakcija į demografija	Žlunganti	Besipriešinanti
8	Makroekonominis efektas	Deficitas	Žymus augimas
9	Rizika	Politinė	Rinkos
10	Priežiūra	Valstybinė	Asmeninė

Šaltinis: M. Augusztinovics (1999). Pension systems and reforms in the transition economies.

P.Gylys (2002), teigia, kad privačioje kaupiamojoje sistemoje asmuo turi pasikliauti pats savimi. Jo pasirinkimas lemia gerą pensiją. Pagal sistemos sumanymą reformos dalyvis neturėtų tikėtis pensijos vien tik iš valstybės, bet rūpintis ir pats savo senatve. Privačių privalomųjų kaupiamųjų pensijų fondų šalininkai savo nuomone gina keturiais argumentais. Pirmasis – einamomis įmokomis ir einamomis išmokomis paremta pensijų sistema dažnai būna neefektyvi ir sukelia sunkumų. Antrasis – argumentas grindžiamas nuostata, jog privatūs pensijų fondai padidina visumines santaupas ir kartu investicijas. Trečiasis argumentas – privatūs kaupiamieji fondai leidžia tikėtis didesnių pensijų. Ketvirtasis – privačiai valdomi fondai yra veiksmingesni nei valstybiniai. Tačiau reikia atminti, kad visi šie argumentai nėra nepaneigiami. Daugelis tyrėjų teigia, jog privačios, individualiu kaupimu pagrįstos sistemos turi trūkumų. Ši sistema yra sudėtinga, daugiapakopė ir rizikinga. Laikui atėjus įsigytas akcijas gali tekti parduoti tam, kad išmokėti pensijas, o akcijų kursas tuo metu gali būti nukritęs tokiu būdu bus gauta mažiau pinigų nei už jas buvo sumokėta. O už akcijas gaunami dividendai, kurie sudarytų pensijų fondų pajamų dalį, irgi gali būti kritę, dėl ko susidarys pensijų fondams nuostoliai tuo pačiu ir pensijų sumažėjimą.

Bet kokios sistemos efektyvumą rodo sąnaudų bei rezultatų santykis. Sąnaudų požiūriu tradicinė einamais mokėjimais (PAYG) paremta sistema yra efektyvi, teigia P.Gylys (2002). Tokios sistemos administravimo sąnaudos siekia 2-4 proc., tuo tarpu privačių kaupiamuoju principu pagrįstų sistemų administravimo sąnaudos sudaro 25-30proc.

Visi siūlomi pensijų sistemų modeliai yra rizikingi. Taigi L. H. Thompson (1998), E. Whitehouse (2001) išskyrė tokias rizikos grupes, kurios įtakoja pensijų prognozes: demografinė, ekonominė, politinė, institucinė, asmeninė.

Pensijų sistemoje su didesne rizika susiduriama mažesnėse šalyse, pabrėžia T.Koivu (2001). Mažesnėse šalyse finansinis sektorius dažniausiai būna nedidelis ir neišvystytas, dėl to išlieka rizika, kad pensijų sistemą gali įtakoti vyriausybinis reguliavimas, fondų priežiūra, konkurencija tarp jų. Valstybinis reguliavimas yra labiausiai kritikuojamas. Toks sudėtingas valdymas yra privalomas nes, sėkmė priklauso nuo vyriausybės sugebėjimo visapusiškai ir tvirtai palaikyti bendrą augimą per daug jo neribojant.

Reformuojant, bet kurią, pensijų sistemą yra susiduriama su išlaidomis sudariusiomis dėl reformos. Autoriai Hviding ir Merette (1998) teigė, kad viena iš galimybių padengti kaštus yra įsiskolinimas. Koivu, (2001) teigia, kad kaštų padengimo strategija priklauso nuo šalies išorinio balanso. Kad, skolintis ir tą skolą paskirstyti ateinančioms kartoms, šalyje turi būti biudžeto perteklius. Tokia šalis gali pasirinkti labiau politiškai patrauklų variantą, o priklausomai nuo mokesčių, bei reformos šalyje su didelę išorinę skolą kaštus padengs vienintelė karta. Tam, kad padengti reformos kaštus kiekviena valstybė turi pasirinkti jai labiausiai tinkantį variantą.

Priklausomai nuo to, kokia bendra šalies socialinė politika ir kokie tikslai keliami pensijų sistemai pasirenkamas pensijos išmokos dydžio nustatymo metodas. Kai siekiama išlaikyti gyventojų darbingo laikotarpio standartus, renkamasi pensijos, priklausančios nuo asmens buvusio darbo užmokesčio. Jei siekiama visiems gyventojams garantuoti minimalias pensijas, renkamasi pajamų (kartais ir turto) įvertinimo pagrindu mokamos universalios pensijos.

1.5. Europos sistemų pagrindiniai modeliai

Reformuojant pensijų sistemas dažniausiai yra naudojami literatūroje aprašomi modeliai. Visos valstybės yra skirtingos savo kultūrą, socialinėmis tradicijomis, politinę situaciją ir kitais požymiais, todėl jos turi šiuos modelius modifikuoti ir pritaikyti būtent sau. A. Maher (2004) išskyrė Europoje paplitusius pensijų sistemų modelius pagal regionus:

- Jungtinės Karalystės / Airijos / Olandijos modelis;
- Pietų Europos modelis;
- Centrinės ir Rytų Europos modelis;
- Kiti unikalūs atskirų šalių modeliai (Vokietija, Prancūzija, Danija, Švedija).

Pirmojo modelio šalims yra būdinga universali pensija garantuojanti minimalias pajamas pensininkams vienodo tarifo socialinės apsauga. Airijoje ir Jungtinėje Karalystėje yra paplitusios konservatyviąsias tradicijas turinčios profesinės kaupiamosios pensijos taip pat individualios pensijos. Dar XVIII amžiuje Jungtinė Karalystė buvo viena iš pirmųjų pasaulio šalių, kuri pradėjo kurti formalią sistemą

privačių pensijų fondų ir viena iš pirmųjų šalių, pradėjusi sistemiškai mažinti valstybinį pensinį aprūpinimą, vis labiau skatinant kaupiamaisiais pensijų fondais paremtą pensijų sistemą (pradėta 1980) (Blake, 2003).

Antrojo modelio šalys Italija, Graikija, Ispanija, Portugalija yra priskiriamos Pietų Europos regionui jų pensijų sistemos turi panašumų. Šiose valstybėse pensijų sistemoje minimos dvi pakopos. Pirmoji pakopa visose šalyse yra pagrindinis pensijų sistemos elementas, kur pensijos daugiausiai priklauso nuo darbo užmokesčio. Antroji pakopa, kuri apima pensijų fondus yra mažai paplitusi, nes valstybinės socialinės sistemos finansavimas yra pakankamas. Italijoje nuo darbo užmokesčio fonduose galima kaupti tik 3 proc., todėl kaupiamuosiuose fonduose kaupia tik nedidelis kiekis dirbančiųjų.

Pagal trečiąjį modeli veikianti pensijų sistema. Centrinės ir Rytų Europos šalyse pensijų sistemos pirmoji pakopa grįsta einamomis įmokomis ir išmokomis, užtikrina minimalų pragyvenimo lygį senatvėje. Individualus kaupimas pensijų fonduose priklauso nuo kiekvienos šalies teisinio reglamentavimo, privalomas ar savanoriškas kaupimo pasirinkimas. Trečioji pakopa daugeliu atvejų yra savanoriškai pasirenkama, kurią renkasi didesnį darbo užmokestį gaunantys dirbantieji. Vartotojo pasirinkimą įtakoja ne tik amžius bet ir socialinis statusas (Lazutka R. Pagrindinai pensijų organizavimo principai// Esu, 1998 balandis Nr.7(156)).

Vokietijoje pensijų sistema yra valstybinė. Beveik visiems pensininkams pensijos yra mokamos iš valstybinės pensijų sistemos, kuri veikia pagal nustatytas taisykles. Ši sistema apjungia beveik visus darbingo amžiaus žmones (Borsch-Supan, 2002). Vokietijos pensijų sistemai yra būdingas mažas perskirstymas todėl sulaukę nedarbingo amžiaus pensininkai gali tikėtis net 70 proc. buvusio vidutinio darbo užmokesčio, nors šalies sistema veikia pagal PAYG sistemos principą.

Švedijoje pensijų modelis veikia pagal valstybinę apibrėžtų įmokų sistemą, prieš tai veikė apibrėžtų išmokų sistemą PAYG, kurią šalis pakeitė. Darbingo amžiaus žmonėms suteikta galimybė investuoti į kaupiamuosius pensijų fondus, o pačias įmokas diversifikuoti į 5 fondus, tam kad sumažinti riziką, kurių Švedijoje yra apie 600. Šalies fondai yra ypač specializuoti ir juos keisti dalyvis gali beveik kasdien. Vis dėl to pasirenkamas pensijų sistemos modelis, kiekvienoje šalyje yra skirtingas, nors ir turi panašių bruožų su kitų šalių sistemomis.

Taip pat Europoje naudojami trys socialinio draudimo modeliai, kurie skiriasi materialinės bazės kūrimo principais:

- Beveridžo modelis – finansavimas vyksta per mokesčių sistemą, todėl socialinio draudimo biudžetas priklauso nuo valstybės biudžeto sudarymo. (Didžioji Britanija, Airija, Šiaurės Europos šalys).

- Dalinio draudimo modelis – privalomas socialinis draudimas grindžiamas tik privačių draudimo kompanijų komercinę veikla (Belgija, Suomija, Portugalija).
- Bismarko modelis Kai surenkami nustatyto draudimo mokesčiai. Tačiau nelaimingų atsitikimų gamyboje kompensavimas neįeina į valstybės atsakomybės sferą, o pavedama ypatingoms struktūroms – taip vadinamoms nepelno „visuomeninės teisės“ korporacijoms, kurios savo darbą atlieka kontroliuojant valstybės įstaigų (Vokietijoje, Austrijoje, Liuksemburge, Prancūzijoje, Italijoje).

Europos šalys, pradėjusios savo ekonomikos pertvarką, suskubo keisti ir pensinį aprūpinimą, vis daugiau jo perduodamos privačiam draudimui. Juolab, kad valstybinės pensijos tiek dėl pereinamojo laikotarpio ekonomikos sunkumų, tiek apskritai dėl visuomenės senėjimo (vis mažėja darbingo amžiaus žmonių, didėja pensininkų skaičius) labai sumenko, valstybinio socialinio draudimo biudžetus ėmė kamuoti nuolatinis deficitas. Reformos tapo būtinybe. Bene vienintelis galimas susikaupusių problemų sprendimo būdas, buvo kurti tokią pensijų sistemą, kurioje derėtų vienas kitą papildantys valstybinis, bei privatus kaupiamųjų pensijų draudimas. Vakarų valstybėse, be valstybinio pensinio aprūpinimo, jau seniai yra privatus pensijų draudimas – ir tuo užsiima ne tik draudimo kompanijos, bet ir specialios kaupimo institucijos – Pensijų fondai.

2. LIETUVOS PENSIJINIO APRŪPINIMO SISTEMOS REFORMA

2.1. Pensijų sistemos formavimasis Lietuvoje

Siekiant kuo geriau panaudoti gaunamas lėšas, būtinas pensijinio draudimo sistemos analizavimas, vertinat Valstybinio socialinio draudimo biudžetą bei ateities perspektyvą. Kur susietas lėšų perskirstymo sistemos efektyvumas, ir veikiami perskirstymo poveikiu Lietuvos gyventojai. Lietuvos pensijų sistemą sudaro pensijos finansuojamos iš valstybės biudžeto ir pensijos finansuojamos iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto. Didžiausią dalį sudaro senatvės, invalidumo, našlių ir našlaičių pensijos. O, pačios pensijos, sudaro apie 75 proc. socialinio draudimo fondo biudžeto. Dėl tokių priežasčių nepriekaištingas pensijų sistemos veikimas yra labai reikšmingas. Pensinio draudimo organizavimas yra ne tik vienas svarbiausių ekonomikos vystymosi skatinimo elementų, bet ir socialinio saugumo ir teisingumo problema.

Lietuvoje einamomis įmokomis ir išmokomis pagrįstai pensijų sistemai (PAYG) susidūrus su sunkumais, buvo pradėtas svarstyti, pensijų reformos planas. Viena iš problemų yra Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto deficitas. Ši problema susijusi su vengimu mokėti socialinio draudimo įmokas, bei dirbančiųjų ir pensininkų skaičiaus santykio mažėjimas, reformą taip pat skatino ir mažos pensijos. Reformos tikslas šalyje buvo pakeitus pensijų sistemą užtikrinti didesnę gerovę nedarbingo amžiaus asmenims, sudarant galimybe jiems patiems dalyvauti savo gerovės kūrime. Reformuojant šią sistemą buvo pasirinktas trijų pakopų modelis.

Pagrindžiant Lietuvos pensijų sistemos reformos esmę ir galimybes, sekančiame skyriuje bus pateikti kelių Europos (Latvijos, Estijos, Lenkijos) šalių pensijų reformų modeliai, apžvelgtas Lietuvos pensijų sistemos vystymasis.

2.2. Pensijų reforma kaimyninėse šalyse

Antroji pensijų pakopa Latvijoje veikti pradėjo 2001 metais. Iš socialinio draudimo fondo į pensijų fondus tais metais buvo pervedami 2 proc. mokesčių. Planuojama, kad 2010 metais bus pervedami 9 proc. nuo kiekvieno besidraudžiančiojo asmens. Ši pensijų pakopa yra visiško kaupiamojo pobūdžio, kur dalis pirmosios pensijų pakopos socialinio draudimo įmokų pervedamų į pensijų fondus yra privaloma

asmenims iki 30 metų. Asmenys nuo 30 iki 50 metų gali savanoriškai pasirinkti dalį lėšų kaupti pensijų fonde. 2003 metų pradžioje bendras dalyvių skaičius buvo 335 tūkst.

Estijoje nusprendusiems dalyvauti pensijų reformoje ir dalį lėšų kaupti pensijų fonde skirtingai nei kitose šalyse, reikia papildomai primokėti 2 proc. iš savo darbo užmokesčio, o 4 proc. valstybė perveda iš valstybinės sistemos į privatų fondą. Estijoje dalyvavimas antrojoje pakopoje yra privalomas nuo 2001 metų naujiems darbuotojams ateinantiems į darbo rinką, o kitiems yra laisvai pasirenkamas. Bendras dalyvių skaičius 2003 metų pradžioje buvo 350 tūkst. Daugiau kaip pusė dalyvių rinkosi fondus, kurie 50 proc. investuoja vien tik į akcijas, o mažiausiai rizikingus pensijų fondus rinkosi ketvirtadalis dalyvių. Rizikingiems pensijų fondams estai teikia pirmenybę. Estijoje tris ketvirtadalius rinkos užima dvi bendrovės tai – Hansa kaupimo bendrovė, kuri yra pasirašiusi daugiau pusės sutarčių ir antra bendrovė, kuri pasirašiusi ketvirtadalį sutarčių tai – Eesti Uhispanga Varahaldus.

Lenkijoje pensijų reforma prasidėjo 1997 metais, o 1999 metais pradėjo veikti antroji pensijų pakopa. Dalyvavimas pensijos reformoje kaip ir Latvijoje yra privalomas asmenims iki 30 metų, o 30-50 metų asmenims savanoriškai pasirenkant. 2003 metų pradžioje šalyje bendras dalyvių skaičius buvo 11,47 mln. o šalyje veikė 17 pensijų fondų. Valstybėje draudimo bendrovės Commercial Union Poland pensijų fondai turi daugiausiai grynojo turto. Keturi didžiausi fondai turėjo du trečdalius visų antrosios pakopos dalyvių ir valdė 73,5 proc. visų sukauptų lėšų.

2.3. Pensijų reforma Lietuvoje ir jos vystymasis

Lietuvoje 2002 m. gruodžio 3 d. pensijų reformos įstatymu buvo nustatyta socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tvarka, kuris įsigaliojo nuo 2003 m. sausio 1 dienos. Vietoje socialinio draudimo pensijų vienos pakopos, yra kuriama privačių fondų pensijų daugiapakopė sistema. Ji finansuojama gautinomis lėšomis iš pirmosios pakopos. Pensijų privatizavimas Lietuvoje vykdomas pagal kitų šalių modelius. Esminis skirtumas – dalyvauti reformoje nėra ribojimų jokiai amžiaus grupei ir nėra taikomas privalomas perėjimas į privačius pensijų fondus (PPF). Nustatyta, kad bet kurio amžiaus asmenys apdrausti visai socialinio draudimo pensijai leista pasirinkti dalyvauti, ar ne pensijų reformoje.

Pensijų veiklą reglamentuojantys įstatymai:

1.Pensijų sistemos reformos įstatymas .

2. Pensijų kaupimo įstatymas .

3.Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas.

4.Draudimo įstatymas.

5.Profesinių pensijų kaupimo įstatymas.

6.Valstybinio socialinio draudimo įstatymas.

7.Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas.

8.Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas.

Lietuvos įstatymuose naudojamos pensijų fondų sąvokos:

Pensijų fondas – fiziniams asmenims, dalyvaujantiems pensijų kaupime, bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal to pensijų fondo taisykles.

Papildomo savanoriško pensijų kaupimo veikla – finansinė veikla, kurią sudaro piniginių lėšų pagal pensijų kaupimo sutartis rinkimas, jų investavimas ar reinvestavimas į diversifikuotą investicijų portfelį ir pensijų išmokų mokėjimas šiame Įstatyme ir pensijų fondo taisyklėse nustatytomis sąlygomis kaupime dalyvaujantiems asmenims, bei kita su tuo susijusi veikla.

Pensijų anuitetas – pensijų fondo dalyviui iki gyvos galvos mokama periodinė pensinė išmoka, kurios išmokėjimo visa rizika tenka išmokų mokėtojui – draudimo įmonei, vykdančiai gyvybės draudimą.

Pensijų fondo dalyvis – asmuo, su kuriuo arba kurio naudai yra sudaryta pensijų kaupimo sutartis ir kurio vardu atidaryta asmeninė pensijų sąskaita.

Antros pakopos pensijų fondai – tai fondai, į kuriuos yra galimybė pervesti dalį socialinio draudimo mokesčio, siekiant gauti papildomą senatvės pensijos dalį. Jų veiklą reglamentuoja Pensijų kaupimo įstatymas. Pensijų fondų valdytojų veiklą prižiūri LR draudimo priežiūros komisija ir LR Vertybinių popierių komisija. Įmokos į antros pakopos pensijų fondus yra atskaitomos iš dalyvio valstybinio socialinio draudimo įmokų, todėl dalyvavimas antros pakopos pensijų fonde nieko nekainuoja. Sukaupta papildomos pensijos dalis priklausys nuo amžiaus – kuo anksčiau pradedama kaupti, tuo daugiau sukaupiama, bei pajamų – kuo didesnės pajamos, tuo daugiau „Sodros“ mokesčio sumokama – atitinkamai didesnės bus įmokos į pensijų fondą ir pasirinktos investavimo krypties.

Lietuvoje 2004 metais buvo numatyta leisti į PPF mokėti 2,5 proc. apdraustojo algos iš galimų 34 proc. kurie mokami „Sodrai“. Šis tarifas buvo didinamas kiekvienais metais iki 2007 metų, o tarifo dydis pasiekė 5,5 proc., tačiau dabar yra sumažintas iki 2 proc. dėl valstybės biudžeto deficito. Numatyta sumažinti papilomą socialinio draudimo pensijos dalį, dalyvaujantiems antrojoje pensijų pakopoje proporcingai tiek sumažėjo pačios įmokos skirtos socialinio draudimo pensijoms, dėl dalies įmokos pervedimo į PPF. Pasirašiusiems pensijų kaupimo sutartį asmenims, iš privačios pensijų sistemos pasitraukti nebeleidžiama. Įstatymas numato kad, asmenys galėjo pasirašyti sutartis iki 2003 m. gruodžio 1 d., o vėliau šią sutartį galima sudaryti kiekvienais metais, nuo sausio 1 d. iki liepos 1 d. Naujiems rinkos

dalyviams, kurie pirmą kartą gauna socialinio draudimo pažymėjimą, ši taisyklė negalioja. Naujieji dalyviai, iš karto gali, pasirašyti sutartį su privačiais pensijų fondais. Dalyviai savarankiškai pasirenka fondus, o praėjus mažiausiai trejiems metams nuo sutarties pasirašymo, jei yra būtinybė, apdraustasis gali pakeisti jį kitu. Pensijų kaupimo funkcijas gali vykdyti gyvybės draudimo bendrovės ir turto valdymo įmonės. Pagrindinius antrosios pensijų pakopos bruožus žiūrėti 2 lentelėje.

2 lentelė. Pagrindinius antrosios pensijų pakopos bruožai Lietuvoje

Pensijų sistemos parametrai	**Antrosios pensijų pakopos bruožai**
Dalyvavimas	Savanoriškas visiems apdraustiesiems visai socialinio draudimo pensijai (be suvaržymo dėl amžiaus)
Įmokos	2004 m. 2,5 proc. nuo socialinio draudimo įmokų; 2005 m. – 3,5 proc.; 2006 m. – 4,5 proc.; 2007 m. – 5,5 proc.
Pensijų turto kaupimo pradžia	2004 m. liepa
Administravimo mokesčio reguliavimas	Ne daugiau kaip 10 proc. nuo įmokų ir ne daugiau kaip 1 proc. kaupiamo turto
Išmokos	Privalomi anuitetai (periodinės išmokos iki gyvos galvos) išimtis labai mažam sukauptam turtui ir turto daliai virš tam tikros ribos; skaičiuojant anuitetus naudojamos atskiros mirtingumo lentelės vyrams ir moterims; kaupimo laikotarpiu turtas yra paveldimas, bet jau mokant išmokas – ne
Dalyvių mobilumas	Pirmus trejus metus neleidžiama keisti pensijų fondo valdytojo (pensijų kaupimo bendrovės), vėliau kartą per metus. Neribojamas tos pačios pensijų kaupimo bendrovės pensijų fondų keitimas
Investavimo rizika	Kiekvienas pensijų fondo valdytojas (pensijų kaupimo bendrovė) turi sudaryti galimybę kaupti „konservatyviame“ pensijų fonde (investuojama tik į vyriausybių centrinių bankų vertybinius popierius)
Poveikis „Sodros“ pensijų išmokai	Su pajamomis susijusios valstybinės pensijos papildomos dalies išmoka bus proporcingai sumažinta ta įmokų dalimi kuri pervedama į individualią sąskaita privačiame pensijų fonde

Šaltinis: R. Lazutka (2008) Lietuvos soc. Draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai; Ekonomika.

Patvirtinus pensijų reformos koncepciją 2000 m. balandžio 26 d. buvo išskirti tikslai:

- ✓ sulaukę pensijinio amžiaus pensijų reformos dalyviai gautu didesnes pajamas, nei pagal iki to šiol galiojusioje pensijų sistemoje, tačiau lėšų perskirstymas turėtu būti ne didinamas, o mažinamas;

- ✓ socialinio draudimo pensijų sistema subalansuoti finansiškai taip, kad ji veiktu be finansinio deficito artimiausiais metai;
- ✓ sumažinti mokesčių vengimą ir taip paskatinti taupymą šalyje. (Pensijų reformos koncepcija 2000)

Pagrindinis reformos uždavinys – įvesti privalomąjį kaupiamąjį pensijų draudimą, valdomą privačių pensijų fondų, nedidinant pensijų draudimui skirto įmokų tarifo. Buvusios pensijų sistemos problemų analizei yra skirta daug dėmesio Baltojoje knygoje. Išvardinta keletas priežasčių, dėl ko, pensijų reforma yra būtina:

1. Socialinio draudimo sistema apima dirbančius pagal darbo sutartys ir gaunančius mėnesini atlyginimą už atliktą darbą, o savarankiškai dirbantiems yra nepritaikyta dauguma jų nemoka arba vengia mokėti socialinio draudimo įmokas.
2. Mažos pensijos, kurios menkai skatina dalyvauti socialinio draudimo sistemoje, kurioje labai didelis perskirstymas.
3. Pensijų sistemos finansinis stabilumas priklauso nuo santykio – mokančių įmokas ir gaunančių išmokas. Demografinės priežastys keičia šį santykį į blogesniąją pusę. Šį santyki taip pat mažina dirbančiųjų savarankiškai ar iš viso nedirbančiu skaičius. Šešėlinė rinka, bei vengimas mokėti įmokas taip pat mažina mokėtojų skaičių.

3 lentelė. Lietuvos vyriausybių deklaruotos pensijų privatizavimo priežastys ir tikslai

„Sodros“ pensijų sistemos trūkumai kaip reformos priežastys	Oficialus pensijų reformų tikslai
Mažos pensijos. Didelis perskirstymas pensijų sistemoje. Pensijų finansavimo sunkumai, demografinis spaudimas. Mažėjanti pensijų sistemos aprėptis, sistema sunkiai pritaikoma savarankiškai dirbantiems įmokų vengimas ir darbas neformalioje rinkoje. Menkos paskatos dalyvauti socialinio draudimo sistemoje dėl mažų pensijų.	Didesnės pensijos. Mažesnis pajamų perskirstymas. „Sodros“ biudžeto subalansavimas. Mažesnis „Sodros“ įmokų vengimas. Taupymo paskatinimas tuo prisidedant prie investicijų ir šalies ūkio plėtros. Pakeistas pensijų finansavimo būdas. Privalomas kaupimas senatvei. Kapitalo rinku bei finansinės infrastruktūros sustiprinimas.

Šaltinis: R. Lazutka (2008) Lietuvos soc. Draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai; Ekonomika.

Per pirmuosius šešis pensijų reformos metus su PPF yra pasirašę sutartis apie 961 tūkstantis dalyvių. Nuo pat pradžių pirmais metais, pensijų kaupimo sutartys yra pasirašę apie puse milijono

gyventojų ir dar kas metai prisideda apie šimtas tūkstančių (žr. lentelę 4). „Sodros“ duomenimis apie 69 proc. dirbančiųjų apsisprendė dalyvauti šioje reformoje.

4 lentelė. Antros pakopos pensijų dalyvių skaičius pasirašiusiu sutartis su pensijų fondais kiek vienais metais (tūkst.)

2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 iki liepos 20 d.	Iš viso
441	116	129	100	97	78	42	998

Šaltinis: Sodra. Prieiga per internetą. http://www.sodra.lt „Statistika“. Pensijų kaupimo sutartys, 2009

Asmenys iki 45 metu yra vienodai aktyvus nepriklausomai nuo lyties (žr. 5 lentelę). Tai labai svarbu, nes moterys gyvena ilgiau, o jų pensijos bus 20 – 25 proc. mažesnės. Privačios pensijos dydis yra skaičiuojama atsižvelgiant į gyvenimo trukmės skirtumus. O tokį dalyvių neracionalų sprendimą galėjo įtakoti pirmais metais valdžios institucijų vykdyta agitacija, bendrovių produkto reklama, bei paslaugos pardavimų skatinimo priemonės.

5 lentelė. 2003 – 2009 užregistruoti antros pensijų pakopos dalyviai pagal amžių ir lytį

Amžius	Kaupimo dalyvių sk.			Apdraustųjų sk.			Kaupimo dalyvių sk./ apdraustųjų sk.		
	Moterys	Vyrai	Viso	Moterys	Vyrai	Viso	Moterys	Vyrai	Viso
Iki 25 m.	54835	63424	118259	60397	63094	123491	90,8	100,5	95,8
25 – 34	148832	161452	310284	161456	148920	310376	92,2	108,4	100,0
35 – 44	154025	138870	292895	180246	154122	334368	85,5	90,1	87,6
45 – 54	124756	106676	231432	191795	163902	355697	65,0	65,1	65,1
55 ir daugiau	20759	23887	44646	105776	108868	214644	19,6	21,9	20,8
Iš viso	50307	494309	997516	699670	638906	1338576	71,9	77,4	74,5

Šaltinis: Pensijų sistema. Prieiga per internetą. http://www.pensijusistema.lt/index.php?-1225997409

2.4. Pensijų reformos Lietuvoje pastebėti trūkumai

Iškelta naujos pensijų sistemos vizija, „Baltojoje pensijų reformos knygoje“ (2000). „Norint užtikrinti pensijų sistemos gyvybingumą ilgalaikėje perspektyvoje, būtina keisti jos finansavimo būdą, įvedant privalomąjį kaupimą senatvei. Po reformos pensijų sistemą sudarytų trys pakopos, finansuojamos

ir valdomai skirtingai bei II pensijų sistemos pakopa, veikdama apibrėžtų įmokų ir individualių sąskaitų papildomą pensiją, priklausomą nuo asmens sumokėtų įmokų. (“ Baltoji pensijų reformos knyga 2000).

Trūkumai kuriais buvo grindžiama pensijų sistema, bei privatizavimo būtinybė, buvo ir yra realus. Vieni iš jų laikini, dėl nepalakios ūkinės aplinkos, o kiti tariami. 1996 metais atsirado socialinio draudimo deficitas. „Rusijos krizės“ metu 1999 m. „Sodros“ išlaidu sudarė tik 0,8 proc.

Menkos pensijos ir laikini pensijų finansavimo sunkumai nuteikė visuomenę prieš socialinį draudimą, bei suteikė pakankamai daug reklamos, prasidėjusiam socialinio draudimo daliniam privatizavimo etapui 2003 metais. Per visą laikotarpi nuo 1990 metų Lietuvoje išliko ta pati problema, socialinėje apsaugoje – mažos pensijos. Valdžia pastaraisiais metais dažnai giriasi didinamomis pensijomis, bet santykinis pensijų dydis nesikeičia, taip pat ir valstybės santykinės išlaidos socialinei apsaugai nedidėja. Lyginant šiuos rodiklius su kitomis Europos sąjungos šalimis Lietuva stipriai atsilieka. Teorinis pensijų pakeičiamumo laipsnis (kurio apskaičiavimus nustato įstatymas) ir vidutinės neto algos santykis tesudaro 55proc. kai kitose ES šalyse jis yra 70-80 proc. [Current and Perspective Theoretical Pension Replacement Rates. Report by the Indictors Sub-Group (ISG) of the Social Protection Committee. May 19th 2006. http://ec.europa.eu/employment_social/social_protection/docs/isg_repl_rates_en.pdf]. Nepakankamas finansavimas yra mažų pensijų priežastis, bet šiuo atveju buvo siejama su bloga „Sodros“ pensijų sistema. Vidutinės išlaidos senatvės pensijoms Europos sąjungos šalių sudaro apie 12 proc. BVP, o Lietuvoje šios išlaidos sudaro tik 6 proc. (R. Lazutka (2008) Lietuvos soc. Draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai; Ekonomika 2008 82). Neskiriant daugiau lėšų pensijų dydžio problemai spręsti, tik keičiant pensijų sistemos nuosavybę ir jos finansavimo metodą didesniu pensijų mums tai niekados negarantuos. Skiriant pensijoms tiek ne daug lėšų didesnis jų paskirstymas reikštų, kad dalis pensininkų tiesiog nepragyventų iš gaunamos pensijos, o tai prieštarauja, bet kokiam pensijos sistemos tikslui. Pensijos dydžio apskaičiavimo formulė yra taikoma nuo 1995 metų numato didesnes galimybes pensijų dydžio perskirstymui. Didžiausia gaunama pensija, gali būti didesne apie vienuolika kartų, už mažiausią gaunamą taikant šią formulę. Anksčiau algos nebuvo labai skyrėsi dydžiu, todėl šiuo metu pensininkų gaunamos pensijos, taip pat yra ne labai diferencijuotos.

Demografinė padėtis buvo viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios buvo pradėta pensijų reforma. Tačiau lyginant mūsų valstybę su kitomis vakarų šalimis, kurios nesiėmė pensijų privatizavimo, negalima teigti, kad Lietuvos visuomenė sensta sparčiau. Pensijinio ir darbinio amžiaus gyventojų santykis yra geresnis, nei kitų ES šalių (žr. 6 lentelę). Tai įtakoja, kad pagyvenusių žmonių gyvenimo laikotarpis nėra pasiekęs Vakarų šalių gyvenamo laikotarpio lygio, o dabartinė ir kelių ateinančių dešimtmečių darbinga karta yra gimusi didelio santykinio gimstamumo laikotarpiu.

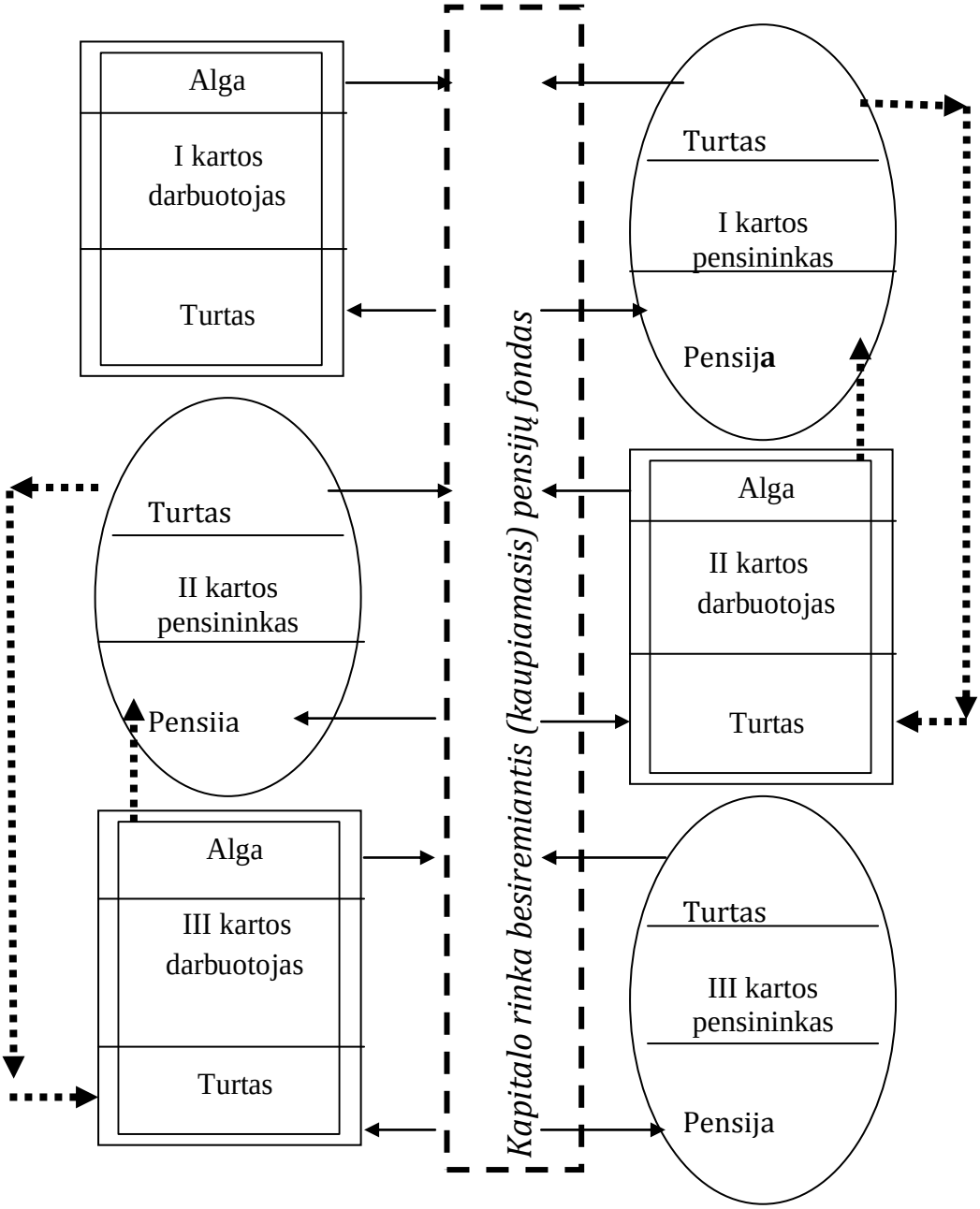
6 lentelė. Pagyvenusių žmonių priklausomybės rodiklis (65 m. ir vyresnių gyventojų sk. ir 15-64 m. gyventojų skaičiaus santykis)

	2000	2005	2020	2030	2040	2050
ES (25)	23,4	24,9	32,1	40,3	48,5	52,8
Lietuva	20,8	22,5	26	33,4	39,3	44,9

Šaltinis: (Eurostat 2006)

Mažas užimtumas, nelegalus darbas, šešėlinė ekonomika, mokesčių, bei socialinio draudimo vengimas yra didesnės problemos nuo ko ir nukenčia pensijų sistema, o ne demografinė padėtis. Iki reformos pradžios šios problemos buvo dar skaudesnės. Sumažėjus užimtumui ir įmokų mokėtojų „Sodrai“, padidėjo pensijinio amžiaus šalies gyventojų skaičius. Jie reikalaujamą stažą įgijo dar socializmo laikais, kai buvo absoliutus užimtumas. Taigi, mažas kiekis dirbančiųjų finansuoja sulaukusius pensijinio amžiaus ir moka nemažus mokesčius nuo algos, kas sudaro 34 proc. atlyginimo, iš jų „Sodrai“ tenka 18 – 19 proc. finansuoti senatvės pensijoms. Maža pensija ir dideles įmokos buvo vienas iš argumentų, pensijų sistemos dalinio privatizavimo.

Vyriausybė ruošdamasi pensijų sistemos privatizavimui nesirėmė analizėmis, o tiesiog tikėjo laisvos rinkos tobulumu. Privatizavus pensijų sistemą norėta išspręsti daug problemų: pensijų sistemos balanso nebuvimą, demografinę padėtį, padidinti pensijas ir jų diferenciaciją, padidinti kapitalo investicijas ir ūkio plėtrą, sumažinti nelegalų darbą, ko priežastis bloga senoji socialinio draudimo sistema. N. Barr manymu, perėjimas nuo einamojo finansavimo prie kaupiamosios pensijos neišspęs demografinės problemos ir tai vadina vienu iš pensijos reformos mitu (N. Barr (2000) Reforming Pensions: Myths, Truths, and Policy choices. IMF. WP/00/139, 57p). Dirbantieji moka įmokos „Sodrai“ tam, kad būtu finansuojamos nedarbingo amžiaus asmenų pensijos, kitaip tariant pasidalina savo alga ir sukurtu BVP. O kaupiant lėšas privačiuose pensijų fondų sąskaitose atrodo, kad toks ryšys neegzistuoja, tačiau taip nėra. Kai darbingieji tampa pensininkais, atsiranda poreikis sukauptas lėšas paversti pajamomis, parduodant tą sukauptą turtą darbingajai kartai. Čia pastebimas tas pats ryšys tarp kartų, kai viena karta parduoda sukauptą turtą, o kita tą turtą perka. Kitaip tariant, jaunesnė karta tam, kad pasirūpinti savimi senatvėje yra pasiruošusi skirti dalį savo atlyginimo (žr. 3 paveikslą).

3 Pav. **Kartų tarpusavio priklausomybė kapitalo rinka besirenkančiuose (kaupiamuosiuose) pensijų fonduose**

Šaltinis: R. Lazutka (2008) Lietuvos soc. Draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai; Ekonomika 2008 82.

Tai ir įrodo, kad visos kartos yra priklausomos viena nuo kitos, o perėjimas nuo vienos pensijų sistemos prie kitos kartų neatsies. Šiuo atveju matome, kad N. Barr yra teisus.

N. Barr teigia, kad darbo našumo didėjimas gali kompensuoti dirbančiųjų skaičių (N. Barr 2000). O ekonomikos augimas galėtų būti vienintelis nepalankus veiksnys įtakojantis demografinius pokyčius. Gali pasirodyt, kad dar vienas iš pensijų privatizavo tikslų yra spartus ekonomikos augimas, investuojant lėšas į šalies ūkį.

L. Kotlikoff su tuo nesutinka teigdamas, kad investuoti rinkos viduje yra labai rizikinga ir siūlo investuoti kuo plačiau užsienyje – į pasaulio rinkas. Kai dirbančiųjų ir pensininkų ekonominė gerovė, priklauso nuo ekonomikos augimo, o į ekonomikos veiksnių sąrašą jokio pagrindo nėra įtraukti pensijų nuosavybės ar finansavimo metodų, iš pensijų privatizavimo negalima tikėtis ir jų dydžio augimo (N. Barr 2000; Stiglitz 1999). Pensijų reformos tikslas padidinti pensijas nėra pagrįstas. Tokiu būdu atsakomybė nuo valstybės pereina patiems pensininkams. Valstybės mokamai pensijai yra būdingas išmokos dydžio apibrėžtumas, kuri nustato įstatymai. Ekonominėms sąlygoms kintant, pensijos dydis tiesiogiai priklauso nuo indeksavimo, kuris priklauso nuo vidutinio darbo užmokesčio ir infliacijos lygio kitimo. Reformos metu įvestos privačios pensijos, kurios yra apibrėžtos, iš anksto nustatytos įmokos į privačių pensijų fondus. Bet išmokos nėra apibrėžtos, jų nekontroliuoja nei valstybė, nei pensininkai. Pasaulio banko pasiūlymas pereiti prie tokios sistemos buvo iš karto kritikuotas, dėl rizikos didinimo, kurį gali patirti būsimieji pensininkai (Mcgillivray 1996).

Socialinio draudimo biudžeto deficitas sumažėja tik ta dalimi, kuria atsisakoma mokamų pensijų dydžio įsipareigojimų. Pensijų sistemoje pasiekti finansinę pusiausvyrą yra tikslinga, tik kai yra žinoma, kokiam asmenų kiekiui ir kokio dydžio pensijos bus mokamos. Šiuo metu pasireiškia pensijų reformos kaštai, kai didelė visuomenės dalis visgi pasirinko privačius pensijų fondus ir dalį lėšų „Sodra“ turi pervesti į asmenines jų sąskaitas. Reikia mokėti užtarnautas pensijas esamiems pensininkams, tačiau nesurenkama pakankamai lėšų, dėl to atsiranda valstybės biudžeto ar pensijų sistemos deficitas. Pasaulio bankas L. Kotikoffo teigimu, nepasiūlo, kaip tinkamai užlopyti dėl pensijų reformos atsiradusi biudžeto deficitą, bei neatsako kaip valstybė turės jį padengti. Tokiu atveju valstybė gelbėdama savo biudžetą, turės apmokestinti darbuotojus didesniais mokesčiais, nei pagal seną sistemą, arba dar viena galima išeitis sumažinti mokamas pensijas. Anot L. Kotikoff‘o ši reforma valstybei užkrauna fiskalinius sunkumus (L. Kotlikoff 1998). Atlikus skaičiavimus, matoma, kad papildomų viešųjų išlaidų reiks kelis dešimtmečius, nes pereinamasis laikotarpis Lietuvoje truks apie 40 – 45 metus, o pirmuosius tris dešimtmečius sudarys 0,8 – 1 proc. BVP (R.Lazutka 2006). Latvijoje numatomas pereinamasis laikotarpis yra net dešimt metu trumpesnis jo trukme iki 2035 metų (Lietuvos ir Latvijos antros pakopos kaupiamųjų pensijų fondų veiklos ypatumų įvertinimas ISSN 1392 1258 Ekonomika 2007 78).

Dar vienas iš neigiamu faktų yra tas, kad privačių pensijų fondų pensija yra apskaičiuojama pagal gyvenimo trukmę. Kaip jau ir minėjome šiame darbe moterų pensija, dėl jų ilgesnės vidutinės gyvenimo trukmės bus mažesnė 20 – 25 proc. nei vyrų.

2.5. II pakopos pensijų fondų mokesčiai

Įvedus naująją sistemą yra taikomas mokestis nuo įmokos tai – mokestis skaičiuojamas nuo kiekvienos atliktos įmokos įmokėtos į PF. Maksimalus įstatymo leistinas 10 proc., praktikoje taikomas vidurkis (2009-06-15) siekė beveik 3 proc., reformos pradžioje šis dydis buvo didesnis, nes kai kurios bendrovės taikė iki 7 proc. siekusius atskaitymus. Sakykime jei už viena iš pensijų reformos dalyvį „Sodra“ kas mėnesį perveda 100 litų, kai mokestis yra 3 proc. nuo pervestos sumos, tai atskaitomi yra 3 litai, kurie atitenka pensijų kaupimo bendrovei. Į pensijų fondą yra investuojami tik 97 litai ir taip po kiekvienos atliktos įmokos.

Taip pat yra taikomas mokestis nuo sukaupto turto, kurio dydis priklauso nuo II pakopos pensijų fondo sąskaitoje esančių lėšų ir kuris sumokamas kasmet. Maksimalus įstatymo leistinas, bei praktikoje taikomas yra 1proc. nuo vidutines metinės pensijų fondo turto vertės. Pavyzdžiui jei pensijų reformos pensijų fondo dalyvio sąskaitoje yra sukauptas 1000 litų, o mokestis nuo turto 1 proc., bus 10 litų.

Pensijų fondo keitimo mokestis parodo, kiek mažiau lėšų bus pervesta į kitą II pakopos pensijų fondą. Jei fondo keitimo mokestis 0,2 proc., o asmeninėje sąskaitoje yra 10 000 litų, tai, pervedus lėšas į kitą fondą, sąskaitoje bus 20 litų mažiau – 9980 litų, nes 20 litų buvo sumokėta už fondo keitimą tai pensijų kaupimo bendrovei, iš kurios išeinama. Pensijų kaupimo bendrovės taiko įvairius "perėjimo mokesčius". Pensijų kaupimo bendrovę keičiant 1 kartą per metus, toks mokestis negali viršyti 0,2 proc. sukauptų lėšų. Jei Jūsų vardu sukaupta 5000 litų, perėjus į kitos bendrovės pensijų fondą, nuo sumos gali būti atskaityta iki 10 litų. Jei keisite valdytoją antrą kartą per metus, pensijų kaupimo bendrovė turi teisę nuskaičiuoti iki 4 proc. sukauptos sumos - nuo 5000 litų tą sudarys iki 200 litų sumą. Jei fondas per 3 m. jums uzdirbo 200 litų, tai keičiant fondą antrakart per metus, "perėjimo" mokesčiai prilygs visam sukauptam pelnui.

Bendra atskaitymų suma stipriai įtakoja pensijų fonduose sukauptas lėšas senatvei. Kiek vienais metais bendra šių kaštų suma vis didėja, tai įtakoja vidutinė grynųjų aktyvų vertė. Tačiau išraiška procentais nuo pensijų fondų veiklos pradžios sumažėjo nuo 5,75 proc. iki 2,55 proc., (žr. 7 lent.) nes metinė pensijų fondų grynųjų aktyvų vertė padidėjo.

Atskaitymai nuo įmokų pensijų kaupimo pradžioje buvo didesni, o tai sukauptai pensijų lėšų sumai daro didesnę įtaką nei kiti atskaitymai. Šio atskaitymo įtaka laikui bėgant tampa mažesnė, bet didesnį svorį įgauna atskaitymai nuo turto. Atskaitymai nuo įmokų 2005 m. sudarė 80,6 proc., o 2008 m. šie atskaitymai buvo 61,4proc. Kai atskaitymai nuo turto 2005 m. – 38,5 proc., 2008 m. – 19,4proc.

7 lentelė. Bendras iš privačių II pakopos pensijų fondų atskaitymo dydis 2004 – 2008 m.

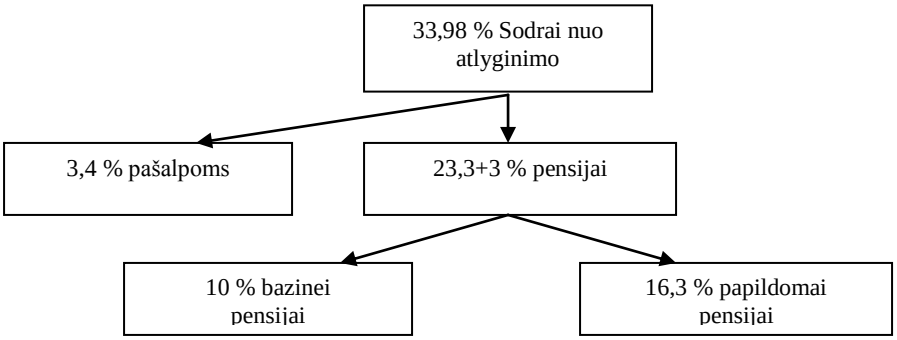
Metai	Vidutinė metinė PF grynųjų aktyvų verte	Atskaityta atskaitymų (nuo įmokos, turto ir kita)	Proc. nuo grynųjų aktyvų
2004	83.358.504	4.792.403	5,75%
2005	261.192.815	11.791.908	4,39%
2006	656.456.242	21.762.207	3,32%
2007	1.294.932.443	35.135.119	2,71%
2008	1.955.220.864	49.807.074	2,55%

Šaltinis: Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga.

Mokesčiai nuo turto dažniausiai turi didžiausią įtaką, ypač kaupiant ilgą laikotarpį. Per pirmuosius metus 3 proc. mokesčio nuo turto suma sudarys tik 1 proc. sukauptos sumos, kaupiant 10 metų – 9 proc., 20 metų – 17 proc., o kaupiant 40 metų net – 30 proc. galutinės sukauptos sumos. Mokestis nuo įmokos tampa labai svarbus, kai investuojama trumpesnį laikotarpį. Jei kas mėnesį asmuo įmoka po 100 litų, o mokestis nuo įmokos yra 3 proc., tai šis mokestis pirmais ir antrais metais mažins turimą pinigų sumą 3proc. fondo sąskaitoje, po 20 metų – 2 proc., o po 40 metų – 1,25 proc. 2009 m. sumažinus įmokos tarifą nuo 5,5 proc. iki 3 proc., o veliau dar iki 2 proc. Atskaitymai nuo įmokos gerokai sumažės ir atskaitymų lygis nesieks 1,8 proc.

2.6. Lėšų paskirstymas

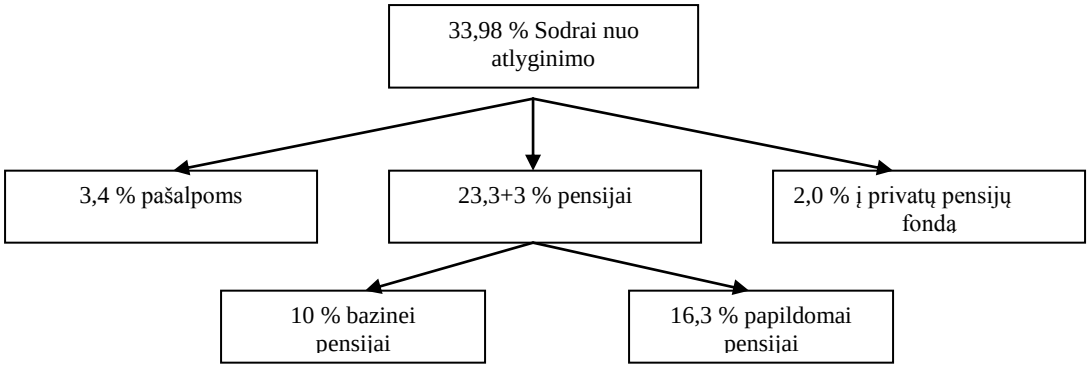
Pasirinkus pensijų kaupimą, įmokų dydis ir jų mokėjimo principas nepasikeitė. Darbdavys moka nustatytą 34 proc. įmoką „Sodrai“, kuri dalį sumos perveda į pensijų fondą. Žmogus neturi rūpintis dėl lėšų pervedimo į pensijų fondą, nes tai daro „Sodra“. Nepasirašius sutarties su pensijų fondų „Sodros“ gaunami mokesčiai už apdraustąjį yra skirstomi taip (žr. 4 paveikslą).

4 pav. **„Sodros“ mokesčio paskirstymas nedalyvaujant pensijų reformoje**

Šaltinis: „Sodra“.

Asmeniui nusprendusiam kaupti lėšas pensijų fonde paskirti papildomi mokesčiai, kurie buvo paminėti šio darbo praeitame skyriuje (nuo įmokos, nuo sukaupto turto, pensijų fondo keitimo mokestis). Lėšos yra skirstomos sekančiu būdu (žr. pav. 5). „Sodros“ finansavimas yra pagrįstas einamomis įmokomis ir išmokomis. Surenkamos lėšos iš dirbančiųjų į biudžetą yra paskirstomos įvairioms socialinėms pašalpoms ir pensijoms. „Sodra” gali turėti tiek deficitinį, tiek perteklinį biudžetą. Reformavus pensijų sistemą „Sodra“ neteko dalies lėšų. Lietuvos Respublikos finansų ministerija yra paskaičiavusi, jog iš Valstybinio socialinio draudimo fondo privatiems pensijų fondams paimtos lėšos nuolat didės.

5 pav. **„Sodros“ mokesčio paskirstymas dalyvaujant pensijų reformoje**

Šaltinis: „Sodra“.

2.7. Teisė gauti pensija

Socialinio draudimo pensijas turi teise gauti, tik tie asmenys, kurie mokėjo socialinio draudimo įmokas. Į pensiją išeinančių asmenų amžius yra nustatytas įstatymu (žr. 8 lent.). Laikotarpis į stažą įskaičiuojamas tas, už kurį yra mokėtos įmokos. Darbdaviui nesumokėjus įmokų, dirbančiajam neužskaitomas stažas pensijai gauti, kitaip tariant jis praranda dalį pensijos. Yra tris sąlygos, nustatančios teisę į pensiją, kurios turi būti patenkintos: – yra nuolatinis Lietuvos Respublikos gyventojas, būtina turėti penkiolikos metų minimalų draudimo stažą, būtina kad būtu suėjęs įstatymu numatytas pensijinis amžius.

8 lentelė. Į pensiją išeinančių asmenų amžius pagal lytis

Vyrams

Metai	Pensinis amžius	Gimimo metai
1995	60 m. 2 mėn.	1935 m. sausio 1 d.- 1935 m. spalio 31 d.
1996	60 m. 4 mėn.	1935 m. lapkričio 1 d. - 1936 m. rugpjūčio 31 d.
1997	60 m. 6 mėn.	1936 m. rugsėjo 1 d. - 1937 m. birželio 30 d.
1998	60 m. 8 mėn.	1937 m. liepos 1 d. - 1938 m. balandžio 30 d.
1999	60 m. 10 mėn.	1938 m. gegužės 1 d. - 1939 m. vasario 28 d.
2000	61 m.	1939 m. kovo 1 d. - 1939 m. gruodžio 31 d.
2001	61 m. 6 mėn.	1940 m. sausio 1 d. - 1940 m. birželio 30 d.
2002	62 m.	1940 m. liepos 1 d. - 1940 m. gruodžio 31 d.
2003	62 m. 6 mėn.	1941 m. sausio 1 d. ir t.t.

Moterims

Metai	Pensinis amžius	Gimimo metai
1995	55 m. 4 mėn.	1940 m. sausio 1 d.- 1940 m. rugpjūčio 31 d.
1996	55 m. 8 mėn.	1940 m. rugsėjo 1 d. - 1941 m. balandžio 30 d.
1997	56 m.	1941 m. gegužės 1 d. - 1941 m. gruodžio 31 d.
1998	56 m. 4 mėn.	1942 m. sausio 1 d. - 1942 m. rugpjūčio 31 d.
1999	56 m. 8 mėn.	1942 m. rugsėjo 1 d. - 1943 m. balandžio 30 d.
2000	57 m.	1943 m. gegužės 1 d. - 1943 m. gruodžio 31 d.
2001	57 m. 6 mėn.	1944 m. sausio 1 d. - 1944 m. birželio 30 d.
2002	58 m.	1944 m. liepos 1 d. - 1944 m. gruodžio 31 d.
2003	58 m. 6 mėn.	1945 m. sausio 1 d. - 1945 m. birželio 30 d.
2004	59 m.	1945 m. liepos 1 d. - 1945 m. gruodžio 31 d.
2005	59 m. 6 mėn.	1946 m. sausio 1 d. - 1946 m. birželio 30 d.
2006	60 m.	1946 m. liepos 1 d. ir t.t.

Šaltinis: Pensijų sistema. Prieiga per internetą. http://www.pensijusistema.lt/index.php?-809084580

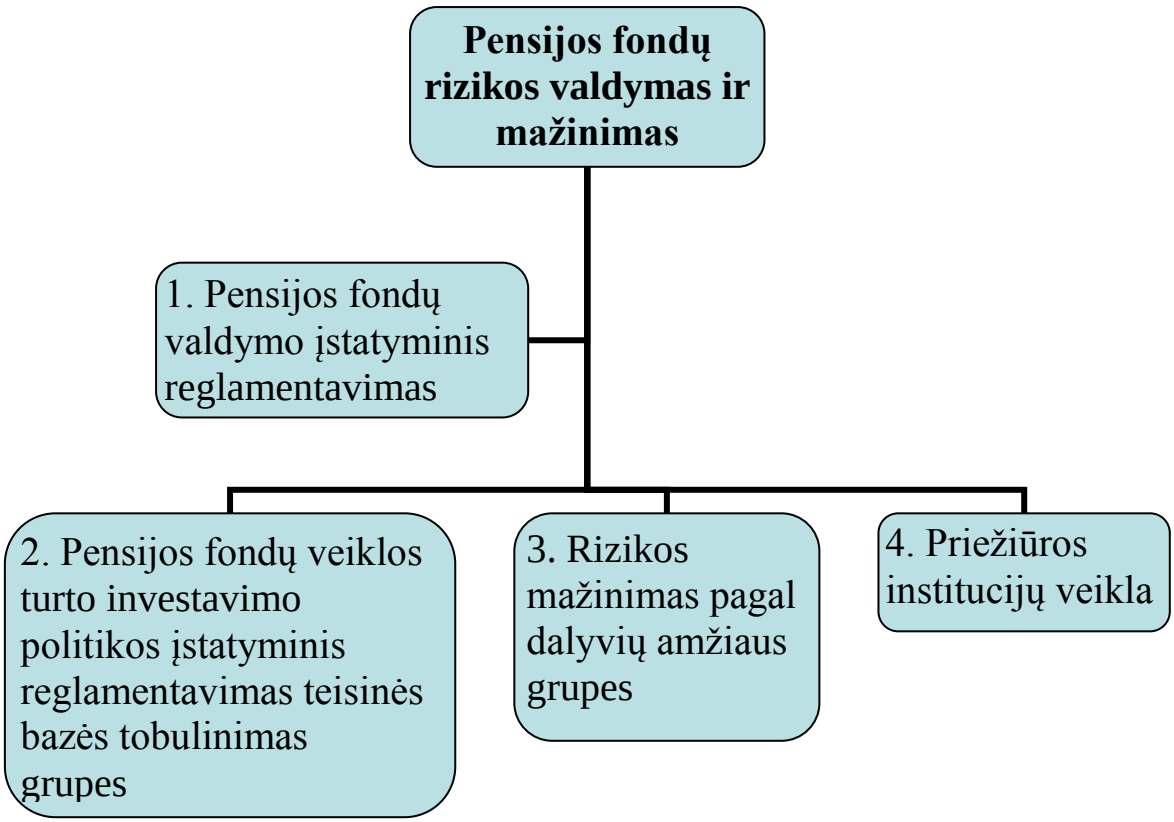
Asmenims būtina trisdešimties metų draudimo įmokų mokėjimo stažas, o tai bus nelengva įgyvendinti darbuotojams, kurie per savo karjeros laiką dirbo su pertraukomis ar dirbusiems asmenims ne

visą darbo dieną (dirbantiems nepilną darbo dieną bus užskaitoma tik dalis stažo proporcingai mokėtoms įmokoms). Tokia sąlyga gali atimti iš kai kurių pagyvenusių žmonių teisę į pensiją, esant sunkiems laikams darbo rinkoje būtent prieš pensijinio amžiaus žmonės dažniausiai yra atleidžiami, jiems sunkiausia susirasti darbo ar persikvalifikuoti. Išdirbus trisdešimt metų ir visą tą laiką sąžiningai mokant socialinio draudimo įmokas žmogus gali netekti teisės į bet kokią pensiją.

Socialinis draudimo stažas yra tas laikas, per kurį asmenys patys moka arba už juos yra mokamos pensijų draudimo įmokos. Minimalus valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai yra 15 metų. Būtinasis valstybinio socialinio draudimo pensijų draudimo stažas valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai nuo 1999 m. sausio 1d. vyrams ir nuo 2004 m. sausio 1 d. moterims yra 30 metų.

2.8. Pensijos sistemos rizikos valdymas

Lietuvoje pensijų sistemos rizikos valdymas atliekamas keturiomis kryptimis (žr. 6 pav.).

6 pav. **Pensijos fondu rizikos valdymas**

Šaltinis: sudaryta autoriaus

2.8.1. PF valdymo įstatyminis reglamentavimas

Turto valdymas – turtas sudarantis pensijų fondų turtą tai dalyvių bendroji dalinė nuosavybė, kuri nustatoma pagal dalyvio sąskaitoje įrašytų vienetų skaičių. Pensijų valdymo įmonė pensijų turtu disponuoja, turtą valdo bei naudoja turto patikėjimo teisės pagrindais. Šis turtas privalo būti atskirtas nuo kito pensijų kaupimo bendrovės turto ir tos pat bendrovės kito valdomo pensijos fondo turto.

Skaidrumas – turi būti aiškiai parodomi pirkimo ir valdymo mokesčiai, metinėse ataskaitose pateikiama visa audituotos įmonės finansinė informacija, aiškios pensijų fondų grynųjų aktyvų verčių skaičiavimo taisyklės.

Informacijos patiekimas – pensijų kaupimo bendrovės apie savo fondų rezultatus Vertybinių popierių komisijai, visuomenei, o reklaminis ir paslaugos siūlymo turinys yra ribojamas. Informacija apie sandorius kiekvieną dieną yra teikiama Vertybinių popierių komisijai, pranešimai teikiami pensijų fondų dalyviams taip pat derinami su VPK.

Reklamos kontroliavimas – reklamos turinys ir forma taip pat turi būti suderintas su VPK. Priežiūros institucija draudžia neteisingą ar klaidingą bei neišsamią reklamą. Gali įpareigoti patikslinti ar pataisyti pateiktą reklamą.

Pensijų fondų atžvilgiu galima bankroto rizika yra minimali, kadangi bendrovės ir pensijų reformos dalyvių kaupiamos lėšos yra atskirtos įstatymiškai. Jos nuosavybės teise priklauso ne bendrovei, o dalyviui, „buhalteriškai“ lėšos neįtraukiamos į bendrovės balansą ir fiziškai jos laikomos ne pačioje bendrovėje, o specialiame banke depozitoriume. Kaip jau ir minėta Valstybinę pensijų fondų priežiūrą vykdo Vertybinių popierių komisija. O rizikos mažinimas paremtas viešumu. Pensijų kaupimo bendrovės kiekvienais metais turi informuoti įmokas mokančius dalyvius kaip yra investuojama ir kas vyksta su įmokėtomis įmokomis, bei daug kitų priežiūros institucijų reikalavimų.

2.8.2. Pensijos fondų veiklos turto investavimo politikos įstatyminis reglamentavimas teisinės bazės tobulinimas

Depozitoriumas veikia pensijų fondų dalyvių naudai ir vykdo pensijų kaupimo bendrovės nurodymus, kurie turi neprieštarauti teisės aktams ir pensijų fondų taisyklėms. Depozitoriumai turi užtikrinti, kad gautos įplaukos pensijų kaupimui per nustatyta laikotarpį atitektų pensijų fondams ir būtų naudojamos pagal nustatytas pensijų fondo taisykles ir teisės aktus. Apie visus pastebėtus teisės aktų ir

pensijų kaupimo taisyklų pažeidimus depozitoriumas privalo pranešti VPK ir valdymo įmonės stebėtojų tarybai arba valdybai jei taryba nesudaroma. Taip pat depozitoriumas atsako už padaryta žalą pensijų fondų dalyviams ar pensijų kaupimo bendrovei jei jis netinkamai atliko savo pareigas ar iš vis jų neatliko.

Investicijų nuvertėjimą pensijų kaupimo bedrovės priverstinai turi mažinti diversifikuojant investicinius portfelius. Kadangi yra investuojama ilgam laikui, per ilgą laiko tarpą investicijų svyravimai susilygina ir dažniausiai yra gaunamas pelnas. Diversifikacija atliekama įvairiai anot R. Pilibaičio (2006, p. 26) siekdami išvengti vieno regiono nuosmukio rizikos, fondus valdymo bendrovės išskaido investuojant lėšas į įvairius regionus bei skirtingos veiklos įmones. Investicijos gali būti skaidomos pagal valstybės bei investavimo instrumentus.

Rizikai mažinti yra priimami įstatymai. 2007 m. liepos 1 d. įsigaliojus Pensijų kaupimo įstatymo pataisoms, privalo pačios supažindinti savo klientus, pensijų fondų dalyvius su galima rizika. Jei žmogus pirmą kartą sudaro sutartį pensijai kaupti pensijų kaupimo bendrovė privaloma tvarka turi supažindinti dalyvį su visa jos valdomų fondų investavimo rizika, kad asmuo galėtų priimti jam palankiausia sprendimą renkantis kur investuos. Tai atliekama tam kad dalyvis būtu informuotas apie galimas rizikas ir savo lėšų saugumą.

Taip pat pagal įstatymo pataisas įvestas pensijų fondų lyginamasis indeksas. Įstatymas numato, kad pensijų fondas privalo turėti lyginamąjį indeksą taip visuomenei sudarant galimybę tinkamai įvertinti pensijų fondo finansinius rezultatus.

2.8.3. Rizikos mažinimas atsižvelgiant į dalyvių amžiaus grupes

Socialinės apsaugos ministerijos švietimo literatūroje nurodoma, kad asmenims kuriems iki pensijos liko nedaug (5 – 7 metai iki pensijos) ir jei jų gaunamas darbo užmokestis yra minimalus lėšas reiktu kaupti „Konservatyvaus investavimo PF“, nes jie garantuoja faktinę grąžą arba apskritai gerai apsvarstyti dalyvavimą kaupiant pensiją pensijų fonduose (A. Morkūnienė 2006, p. 15).

Sudarant pensijų kaupimo sutartį dalyviai supažindinami pasirašytinai su bendrovės investavimo rizikos palyginimu. Jei asmeniui iki senatvės pensijos liko mažiau nei 7 metai, sudarant sutartį, pensijų kaupimo bendrovė privalo informuoti tokį asmenį apie galimybę kaupti „Konservatyvaus investavimo PF“. Sutartį kaupti kituose fonduose nei „Konservatyvaus investavimo PF“ galima sudaryti tik jei žmogus raštu patvirtina jog yra supažindintas su visu bendrovės valdomu investavimo rizikos palyginimu, bei atsisako sudaryti sutartį kaupimui „Konservatyvaus investavimo PF“.

2.8.4. Priežiūros institucijų veikla

Seimo įsteigta Vertybinių popierių komisija yra pagrindinė privačių pensijų fondų priežiūros instancija. Jos tikslas vykdyti pensijų fondų bei kolektyvinio investavimo subjektų priežiūra. VPK atlieka pensijų fondų priežiūrą ir kontrolę, visuomenės švietimą, rengia įstatymų projektus. Pensijų fondai pateikia informaciją analizei, kuria atlieka VPK. Kas ketvirtį yra atliekami tyrimai, jų rezultatai paskelbiami viešai elektroniniame tinklapyje.

Pagrindiniai uždaviniai:

- ✓ prižiūrėti, kaip laikomasi sąžiningos prekybos taisyklių finansinių priemonių apyvartoje;
- ✓ imtis priemonių, užtikrinančių veiksmingą finansinių priemonių rinkų veikimą ir investuotojų apsaugą;
- ✓ teikti pasiūlymus dėl valstybės ekonominės politikos, skatinančios finansinių priemonių rinkų plėtrą, formavimo;
- ✓ skleisti informaciją apie finansinių priemonių rinkų veikimo principus;
- ✓ imtis kitų priemonių Finansinių priemonių rinkų įstatymui ir kitiems teisės aktams, susijusiems su finansinių priemonių rinka, įgyvendinti.

Pagrindiniai tikslai:

- ✓ rengia, tvirtina, keičia ir pripažįsta negaliojančiomis taisykles, reglamentuojančias reguliuojamų rinkų, finansų maklerio įmonių, finansų patarėjo įmonių ir maklerių licencijavimą ir veiklą, finansinių priemonių apyvartą;
- ✓ teikia išaiškinimus ir rekomendacijas finansinių priemonių apyvartos klausimais;
- ✓ reguliuojamoms rinkoms, finansų maklerio įmonėms, makleriams išduoda licencijas ar panaikina jų galiojimą;
- ✓ stebi, analizuoja, tikrina bei kitaip prižiūri finansų maklerio įmonių, reguliuojamų rinkų ir jų narių, Centrinio depozitoriumo bei sąskaitų tvarkytojų veiklą;
- ✓ taiko Finansinių priemonių rinkų ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatytas sankcijas asmenims, pažeidusiems Finansinių priemonių rinkos įstatymą ir Vertybinių popierių komisijos nutarimus;
- ✓ spausdina ar dalyvauja spausdinant leidinius apie finansinių priemonių rinkų veikimą ir reguliavimą;

- ✓ rengia egzaminus ir atestacijas finansų maklerių žinioms ir kompetencijai įvertinti;
- ✓ bendradarbiauja su finansų maklerio įmonių asociacijomis;
- ✓ sudaro susitarimus su kitų valstybių atitinkamomis institucijomis dėl bendradarbiavimo ir keitimosi informacija;
- ✓ bendradarbiauja ir keičiasi reikalinga informacija su kitų valstybių atitinkamomis institucijomis;
- ✓ bendradarbiauja ir keičiasi informacija su kredito įstaigų, draudimo įmonių ir draudimo įmonių tarpininkų, taip pat kitomis finansų įstaigų priežiūrą vykdančiomis institucijomis;
- ✓ paskiria savo atstovą į Finansų įstaigų bei draudimo įmonių veiklos reglamentavimo ir priežiūros koordinavimo komisiją;
- ✓ vykdo kitas Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatytas funkcijas.

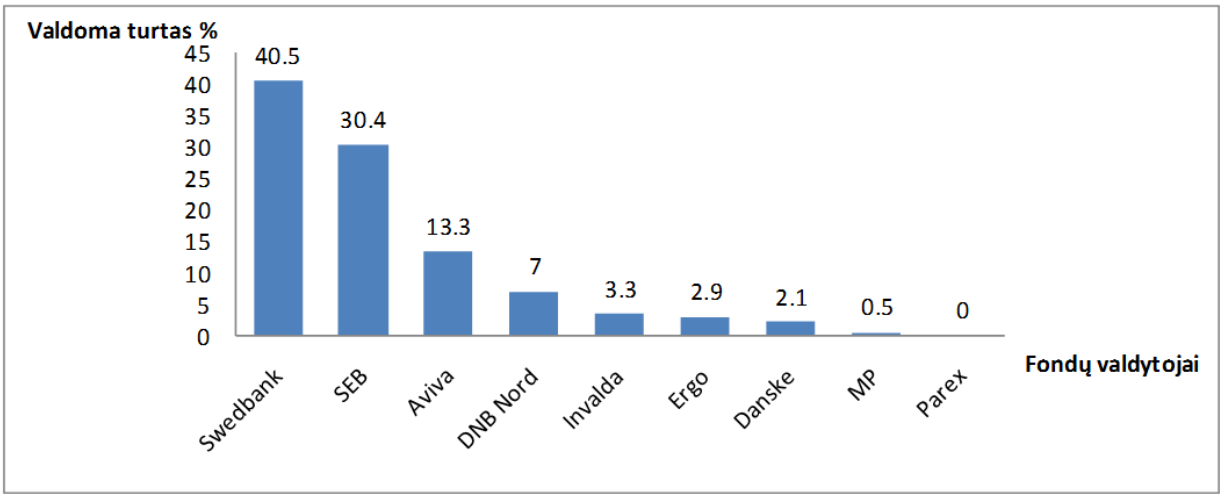
3. LIETUVOS PENSIJŲ FONDŲ RINKA IR EKONOMINĖ PADĖTIS

3.1 Lietuvos II pakopos pensijų fondų rinka

Praėjusieji metai (2008) pensijų fondų rinkai buvo nepalankus. Finansų rinkų nuosmukis įvairiuose pasaulio regionuose, pasaulinės ekonomikos augimo sulėtėjimas, recesijos grėsmė, vis blogėjantis įvairių bendrovių finansiniai rezultatai, bei neigiami pačių investuotojų lūkesčiai turėjo neigiamos įtakos antrosios ir trečiosios pensijų fondų rezultatams. Nepaisant neigiamų privačių pensijų fondų veiklos rezultatų, dalyvių migravimas, keičiant bendroves ar pačius fondus, buvo minimalus, palyginus su bendru dalyvaujančiųjų pensijos reformoje dalyvių skaičiumi. Per 2008 metus į pensijų kaupimo sistemą atėjo 78 tūkst. naujų dalyvių (žr. 4 lentelę: antros pakopos dalyvių skaičius), kurie pasirašė II pakopos pensijų kaupimo sutartis. 83 proc. dalyvavusiųjų pasirašė pensijų kaupimo sutartis su valdymo įmonėmis. Esant finansų rinkų nuosmukio laikotarpiui pensijų reformos dalyviai, turi nepamiršti ir kaupimą senatvei laikyti tai ilgalaikiu procesu. O ilgasis investavimo laikotarpis akcijų rinkose yra pelningesnis, nei skolos vertybinių popierių rinkose, nepaisant didesnės rizikos.

Pensijų kaupimo paslaugas 2004 metais Lietuvoje siūlė dešimt pensijų kaupimo bendrovių, kurios tuo metu valdė dvidešimt šešis pensijų fondus. Iš šios veiklos pasitraukė „Lietuvos draudimo gyvybės draudimas“ o šios įmonės pensijų fondus įsigijo UAB „Swedbank investicijų valdymas“. „Lindra gyvybės draudimas“ valdomus pensijų fondus įsigijo „PZU Lietuva gyvybės draudimas“, o šios bendrovės ir „Medicinos banko investicijų valdymas“ valdytus pensijų fondus nupirko UAB „Invalda turto valdymas“. UAB „DnB Nord investicijų valdymas“ įsigijo iš „SEESAM Lietuva gyvybės draudimas“ valdytus pensijų fondus. Kitos naujos bendrovės į pensijų kaupimo rinką įsitraukė vėliau: UAB „Parex investicijų valdymas“ (2005 m.) ir UAB „MP Pension Funds Baltic“ (2007 m. pabaigoje). Šių metų birželio 30 d. Lietuvoje veikė dvidešimt devyni, II pakopos pensijų fondai, kuriuos valdė devynios bendrovės, o jų veiklą prižiūri Lietuvos respublikos vertybinių popierių komisija ir Lietuvos respublikos Draudimo priežiūros komisija (žr. priedą Nr.1). Vienas iš šių pensijų fondų neturėjo dalyvių, bei valdomo turto (MP Stabilo II). Dvidešimt pensijų fondų investicinę veiklą pradėjo 2004 metais devyniolika iš jų veikia nuo pirmų įmokų gavimo datos – 2004-06-15. Septynios iš jų yra valdymo įmonės kurios valdo dvidešimt keturis pensijų fondus, likusios dvi gyvybės draudimo bendrovės valdančios pensijų fondus. Jų bendra investicinių portfelių vertė pasibaigus pirmajam 2009 metu pusmečiui sudarė 2815,8 mln. Lt.

Valdymo įmonių pensijų fondų turtą sudarė 2360,1 mln. Lt., o dalyvių skaičius buvo 811,3 tūkst. Gyvybės draudimo bendrovių pensijų fondo valdomas turtas 2009 metu birželio 30 d. buvo 455,7 mln., o dalyvių skaičius 184,9 tūkst. Bendras pensijų fondų turtas išaugo per 2009 m. II ketvirtį išaugo 13,2 proc. (328,3 mln. Lt). [Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga]. Pagal valdomo turto dydį pirmauja trys pensijų kaupimo bendrovės ir jų valdomi fondai: UAB „Swedbank investicijų valdymas“ – 40,5 proc., UAB „SEB investicijų valdymas“ – 30,4 proc., ir UAGDPB „Aviva Lietuva“ – 13,3 proc. (žr. 7 pav.) taip pat šios bendrovės turi ir daugiausiai dalyvių atitinkamai – 43 proc.; – 25,4 proc.; – 15,3 proc.

7 pav. II pakopos pensijų kaupimo bendrovių valdomas turtas (2009-06-30)

Šaltinis: „Sodra“ prieiga per internetą: http://2g.lt/pensijos/

Pensijų fondai skirstomi į keturias grupes pagal investavimo strategijas (žr. 9 lentelę) : konservatyvaus investavimo, mažos akcijų dalies (iki 30 proc. į akcijas), vidutinės akcijų dalies (30 – 70 proc. į akcijas), akcijų (70 – 100 proc. į akcijas).

9 lentelė. Pensijų fondų dalyviai, valdomas turtas pagal investavimo strategijas (2009-06-30)

PF pagal investavimo strategija	PF skaičius	Dalyvių sk. tūkst.	Valdomo turto vertė mln. Lt.
Konservatyvus investavimas	10	123,5	456,7
Mažos akcijų dalies	4	261,8	817,1
Vidutinės akcijų dalies	11	548,3	1407,5
Akcijų	4	62,6	134,5
Iš viso:	**29**	**996,2**	**2815,8**

Šaltinis: Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga.

Pagal investavimo strategijas ir antrosios pakopos pensijų fondų valdomą turtą, bei dalyvių struktūrą 2009 m. antrojo ketvirčio (žr. 10 lentelę) duomenys beveik niekuo nepasikeitė.

10 lentelė. II pakopos PF dalyvių ir turto struktūra pagal investavimo strategijas (2009-06-30)

II pakopos pensijų fondų investavimo strategija	Dalyvių pasiskirstymas %	Valdomo turto pasiskirstymas %
Konservatyvaus investavimo PF	12,40	16.22
Mažos akcijų dalies PF	26.28	29.02
Vidutinės akcijų dalies PF	55,04	49,98
Akcijų PF	6,29	4,78

Šaltinis: Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga.

Ir toliau populiariausiais išliko Vidutinės akcijų dalies (30 – 70 proc. į akcijas) juose lėšas kaupė apie 548,3 tūkst. dalyvių t. y. 55 proc. visų kaupiančiųjų, o turto vertė siekė 50 proc. viso pensijų fondo turto arba 1 407,5 mln. Lt. Dalyvių skaičius padidėjo per 2009 m. antrąjį ketvirtį 17,4 tūkst. – 1,8 proc. Mažos akcijų dalies pensijų fonduose dalyvauja 26,28 proc. dalyvių, o turto vertė siekė – 29proc. Konservatyviuosiuose – 12,4 proc. turto vertė – 16,2 proc. ir akcijų pensijų fonduose – 6,29 proc. visų dalyvių, o turto vertė beveik –4,8 proc. Didėjant pensijos reformos dalyvių skaičiui ir jų atlyginimams bei augusiam „Sodros“ pervedamam įmokų tarifui (iki 2009 m. nuo 2,5 iki 5,5proc.) pensijų valdymo įmonėms, pervedamos lėšos didėjo. Ir lyginant kas metus pervedamas lėšas jos ženkliai pasikeitė nuo 173 mln. iki 1 mlrd.

„Sodra“ už pirmą šių metų ketvirtį į pensijų fondus pervedė beveik 50 proc. (129 mln.) mažiau nei už 2008 m. paskutinį ketvirtį. To priežastis LR Seimo patvirtintas daugiau nei per pus mažesnis įmokų tarifas (3 proc.) į pensijų fondus ir tai sudarė 137 mln. vėliau jis buvo sumažintas iki 2 proc. Prie to dar prisidėjo šalyje augantis nedarbas, o dalyvių apmokestinimas į pensijų fondus mažėja. Sumažėjus įmokų dydžiui ir esamam nedarbui „Sodros“ pervedamų lėšų suma labai sumažėjo. „Sodra“ per visą pensijų fondų veikimo laikotarpį yra pervedusi daugiau kaip 3 mlrd. (žr. 11 lentelę).

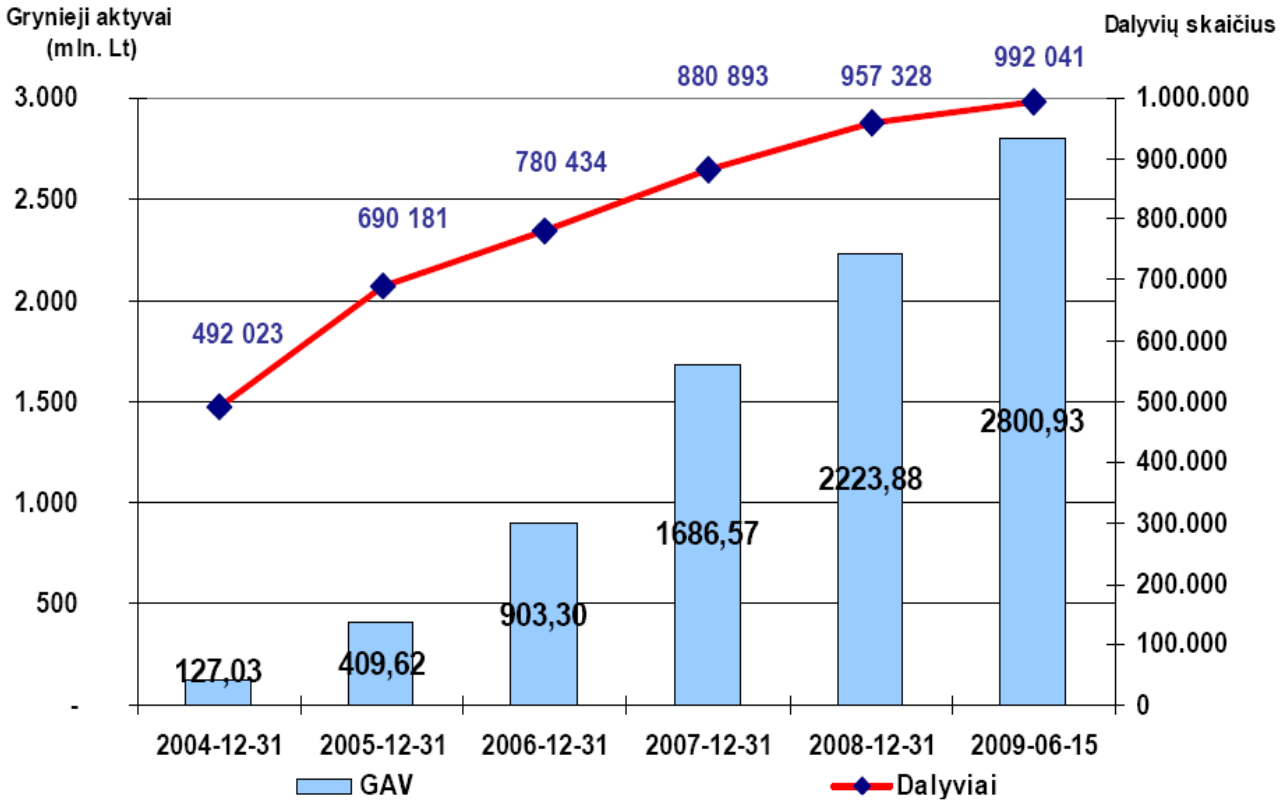
Augantis dalyvių skaičius ir papildomai pervedamų lėšų į pensijų fondus, bei dėl investicinės grąžos augo ir pensijų fondų grynųjų aktyvų vertė (toliau GAV), o 2009-06-15 GAV sudarė 2,8 milijardus litų (žr. pav. 8).

11 lentelė. Pensijų fondų vidutinis dalyvių skaičius per metus ir už juos pervesti įmokų dydžiai į PF už metus

Metai	Užregistruotu dalyvių skaičius per metus	Vidutinis dalyvių skaičius per metus	Įmokos dydis proc. nuo darbo užmokesčio	Priskaičiuotos įmokos (mln. Lt) už metus
2003	441.148			
2004	116.241	442.707	2,5%	173,17
2005	128.695	557.299	3,5%	308,39
2006	99.955	685.487	4,5%	531,12
2007	96.553	784.561	5,5%	851,64
2008	78.272	879.644	5,5%	1.064,07
Per 2009 m. I ketvirtį	35.966	935.942	3,0%*	137,5
Iš viso 2009-06-15 d.		992.041		3.065,89

* pastaba: 16,6 tūkst. PF dalyvių, kurie moka sumažintas valstybinio socialinio draudimo įmokas (pvz., savarankiškai dirbantys, ūkininkai, sportininkai, pagal autorinį atlyginimą dirbantys), šis tarifas yra 1 proc.

Šaltinis: [Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga]

8 pav. **Pensijų fondų grynųjų aktyvų ir dalyvių kitimas 2004-12- 31 – 2009-06-15**

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė.

2009 m. kovo mėn. buvo pastebėta, kad pasaulinė ekonomika gali pradėt atsigauti, nors ir pirmojo ketvirčio pabaiga buvo sėkminga finansų rinkoms, bet vis tiek pensijų fondai nepasiekė teigiamo apskaitos vieneto vertės pokyčio, jis buvo užfiksuotas -0,13 proc. Pakilimas akcijų rinkose tesėsi balandžio bei gegužės mėnesiais o birželio mėnesi buvo matomas ekonomikos augimo lėtėjimas, bet dauguma akcijų indeksų panaikino susidariusi nuosmukį. Lietuvos II pakopos pensijų fondų rezultatus tiesiogiai įtakojo – vertybinių popierių kainų pokyčiai kuriais prekiaujama pasaulinėse finansų rinkose. Visų II pakopos pensijų fondų apskaitos vieneto vertės pokytis per 2009 m. pirmąjį pusmetį buvo teigiamas. Bendras augimas per II ketvirtį siekė apie +7,5 proc., o nuo metu pradžios +7,28 proc. Tiek daugiau paaugo į didesnę dalį per pusmeti ir ataskaitinį ketvirtį į akcijas investuojančių pensijų fondų apskaitos vieneto vertes. Per 2009 m. antrąjį ketvirtį akcijų PF paaugo net 12,94 proc., o vidutinės akcijų dalies PF, kuriuose kaupia daugiausiai dalyvių, vieneto vertės padidėjo 9,88 proc. (žr. 12 lent.).

12 lentelė. Pensijų fondų vieneto vertės pokytis pagal fondų grupes

PF pagal investavimo strategijas	Vieneto vertės pokytis proc.	
	Per 2009m II ketvirtį	Nuo 2009 m. pradžios
Konservatyvaus investavimo PF	2,41	3,47
Mažos akcijų dalies PF	5,45	5,95
Vidutinės akcijų dalies PF	9,88	9,14
Akcijų PF	12,94	9,45
Bendras vidurkis	**7,49**	**7,28**

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė.

3.2. II pakopos pensijų fondų veiklos rezultatai

Norint įvertinti kiek uždirbo pensijų fondai reikia palyginti kiek „Sodros“ lėšų pervedė ir kiek jų yra pensijų fondų sąskaitose, bet būtina atsižvelgti ir į buvusias išmokas iš PF. 2004 – 2008 pensijų fondų lėšos buvo išmokėtos beveik 3,6 tūkstančiams dalyvių išėjus į pensiją ar jų artimiesiems mirties atveju. Pensijų fondų dalyvių vienkartinėms išmokoms 2004 – 2008 anuiteto įsigijimo ar paveldėjimo atveju išmokėta 7,5 milijonai litų (žr. 13 lent.). Taip pat reiktų nepamiršti mokesčio taikomo nuo įmokos, kuris sudaro 3 proc. Taigi įvertinus šias dvi aplinkybes galima apskaičiuoti lėšų patekusių į pensijų fondus pokytį.

13 lentelė. PF pervesta suma, PF grynųjų aktyvų verčių, išmokos iš PF per 2004 - 2008

Metai	Pervesta iš „Sodros“	PF GAV metų pabaigoje	Išmokos iš PF	Pensijų lėšų pokytis mln. Lt.	Pokytis proc.
2004	127.514.280	127.028.430	11.409	-474.441	-0,37
2005	270.439.948	409.614.744	137.890	12.284.257	3,09
2006	468.744.556	903.297.440	556.078	25.494.519	2,90
2007	764.900.939	1.686.567.145	1.939.498	20.307.964	1,22
2008	1.029.937.978	2.223.844.582	4.872.241	-487.757.300	-17,99
Iš viso	2.661.537.701	5.350.382.641	7.518.117	-430.145.002	-16,21

Šaltinis: Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga.

2004 m. atskaičius įmokų mokesčius, bet esant teigiamai grąžai beveik visa tai buvo kompensuota, o bendras rezultatas sudarė -0,37 proc., arba -474 441 litų. Pensijų fondų grynuosiuose aktyvuose sukauptų lėšų teigiama investicinė grąža, padėjo kompensuoti 2005 – 2007 m. „Sodros“ pervestu lėšų atliktus atskaitymus. Ketveri pirmieji veiklos metai dalyviams pensijų fondai uždirbo 57,6 mln. Lt. „Sodros“ pervedamos lėšos iki 2007 m. pabaigos sudarė apie 1,6 milijono litų, o žiūrint į pensijų fondų išmokas, jos buvo padidėjusios 3,54 proc. 2008 metai buvo lemtingi bendram penkių metu rezultatui, kuriais įsismarkavo krizė finansų rinkose. Didžioji dalis pensijų fondų įsigytų finansinių instrumentu per metus nuvertėjo beveik -18 proc. Per penkerius veiklos metus „Sodra“ pensijų fondams pervedė 2 661,5 mln. Per tą patį laiką pensijų fondai dalyviams išmokėjo 7,5 mln. tačiau pensijų fondų GAV dėl neigiamos investicijų grąžos ir taikytų atskaitymų buvo 430,1 mln. mažesnis lyginant su pervesta suma ir sudarė 16,21 proc. Po atskaitymo į pensijų fondus pateko per 2004 – 2007 metus 1 578,68 mln. Lt. Išmokėta buvo 2,64 mln. Lt. GAV 2007 metų pabaigoje siekė 1578,68 mln. Lt., o atskaityta suma 52 919,65 mln. Lt. Per visą laikotarpi ši suma buvo 83 523,76 mln. Lt. (žr. 14 lent.). Bendras pensijų fondų rezultatas buvo +110,53 mln. Lt. arba 7,01 proc.

14 lentelė. Atskaityta suma nuo įmokos, į PF patekusiu lėšų pokytis, pokytis proc.

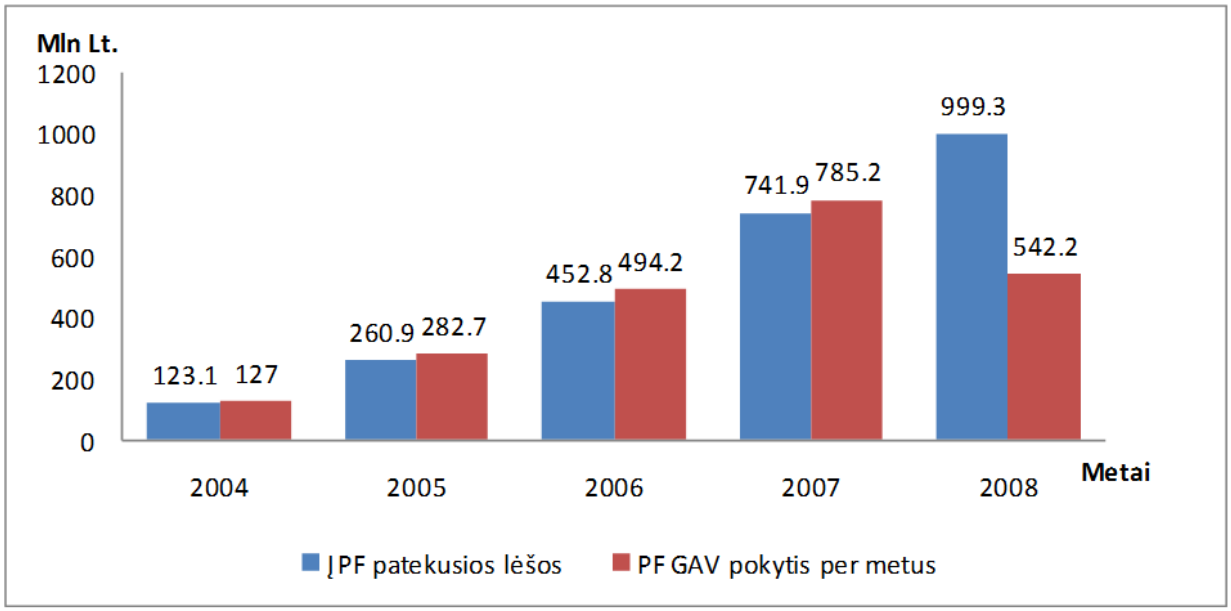
Metai	Atskaityta nuo įmokos	Į PF patekusiu lėšų pokytis	Pokytis proc.
2004	4.434.426	3.959.985	3,22
2005	9.499.899	21.784.155	5,62
2006	15.953.465	41.447.984	4,81
2007	23.031.865	41.447.984	2,64
2008	30.604.112	-457.153.189	-17,05
Iš viso	83.523.767	-346.621.235	13,48

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė.

Pensijų fondų bendrą rezultatą 2004 – 2008m. nulėmė 2008 m. GAV sumažėjimas 17,05 proc. atsižvelgiant į įplaukas ir atskaitymus iš pensijų fondų, dėl investicijų veiklos ir atskaitymo nuo turto.

Per pirmuosius ketverius metus iš „Sodros „ pervestos lėšos pensijų fondams padidėjo, bet deja nesėkmingai, penktieji veiklos metai nulėmė, kad jei įvertinus atskaitymus nuo įmokų ir atsižvelgiant į šiuos atskaitymus, pensijų fondai sukaupė lėšų mažiau nei į juos pervesta arba į pensijų fondus pateko lėšų atitinkamai 16,2 proc. ir 13,5 proc. (žr. lent. 13 ir 14) .

O lyginant GAV pokyčius po atskaitymo nuo įmokų pervedus lėšas iš „Sodros“ į pensijų fondus skirtumas arba santykis galėtų paaiškinti grąžą, šis palyginimas suprantamas paprastai, bet turi ir trūkumų (žr. 9 pav.).

9 pav. **2004 – 2008 GAV pokyčio palyginimas su į PF patekusiomis lėšomis**

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė

Tokių lėšų lyginimas neatskleidžia lėšų srauto periodiškumą fonde. Kitaip tariant neaišku kada buvo gautos lėšos iš „Sodros“ ir kada buvo išmokėta iš pensijų fondų. Gali būti ir taip kad paskutinės įplaukusios lėšos buvo investuotos, tačiau jos nespėjo uždirbti investicinės grąžos, su ta sąlygą jei išmokos dalyviams iš pensijų fondų buvo atliktos metų pradžioje, o pačios lėšos nebuvo fonde ir neuždirbo investicinės grąžos. Dėl šių priežasčių tikslaus metinio investicinio pokyčio apskaičiuoti neįmanoma. Dalyviams keičiant pensijų kaupimo bendroves, fondus, bet neturint tikslios informacijos apie tikslias lėšas kurios įeina ar išeina iš pensijų fondų, bei jų datas ir dydžius neįmanoma tiksliai ir teisingai apskaičiuoti pensijų fondų rezultatų.

Pensijų fondų grynosios vertės parodo kiek per metus padidėjo (sumažėjo) pensijų fondų grynoji vertė (GV), įvertinus tai, kad buvo atlikti pervedimai tarp fondų, taip pat tai, kad buvo atliktos išmokos iš pensijų fondų. Skaičiuojama taip: [GV metų pabaigoje] - [GV metų pradžioje] - [SODRA pervesta einamųjų metų lėšų suma] + [uždirbtos ir jau išmokėtos lėšos]

Remiantis „Sodros“ pateiktais duomenimis matome, kad grynosios vertės pokytis turi neigiamą reikšmę (žr. pav. 10). Tai įtakojo globali ekonominė padėtis. Tai reiškia, kad investuoti pinigai į pensijų fondų rinkas prarado dalį savo vertės, o kaupiama pensija sumažėjo. Pensijos kaupimas investuojant yra ilgalaikis etapas ir neaišku kas nutiks po metų ar kelių ir kaip tai paveiks ekonomiką.

10 pav. **2004 – 2008 II pakopos pensijų fondų grynosios vertės pokytis mln. litų**

Šaltinis: „Sodra“ prieiga per internetą: http://2g.lt/pensijos/

3.3. pensijų fondų rizikos ir veiklos rodikliai

Tik prasidėjus pensijų fondų veiklai Lietuvoje Finansų analitikų asociacija pasiūlė suskirstyti visus juos į keturias grupes pagal numatomos rizikos lygį. Šiuo metu, kai dauguma fondų jau skaičiuoja penktus metus, galima pastebėti, kad grupių viduje fondai yra gana skirtingo rizikos lygio.

Vienas iš rizikos lygį rodančių rodiklių, standartinis nuokrypis, pirmoje, konservatyvių pensijų fondų, grupėje (2008 m. gruodžio 31 d.) svyruoja nuo 0,4 iki 4,5 proc., antroje – nuo 3,7 iki 7,3 proc., trečiojoje – nuo 3,5 iki 18 proc., o ketvirtojoje – nuo 9,5 iki 30,1 proc. (žr. priedą Nr. 1 II pakopos pensijų fondų investavimo graža 2008 m. gruodžio 31 d.). Tuo tarpu 2009 m. kovo 31 dienai 1-ojo ketvrčio standartinis nuokrypis konservatyvių pensijų fondų, grupėje svyruoja nuo 1,7 proc. iki 8,6 proc., antroje – nuo 3,4 proc. iki 7,4 proc., trečiojoje – nuo 0,3 proc. iki 18,2 proc., ketvirtojoje – nuo 0,3 proc. iki 30,9 proc.

Panagrinėjus pensijų fondų portfelius (kas pusmetį jie yra paskelbiami viešai internete ir prieinami analizei visiems besidomintiems) galima pastebėti, kad rizikos lygis fonduose skiriasi bent dėl kelių priežasčių. Pirma, vienų fondų investicijos yra plačiai išskaidytos po pasaulio regionus ir instrumentus, kitų – daugiau koncentruotos Lietuvai geografiškai artimesniuose kraštuose. Kita priežastis – agresyvumo lygis priimant taktinio turto paskirstymo sprendimus, t.y., kiek stipriai fonduose yra didinama ar mažinama investicijų dalis, pavyzdžiui, į akcijas. Viename fonde, kuris gali investuoti į akcijas iki 100 proc. lėšų, akcijų dalis sumažinama net iki 20-30 proc., kai valdytojas tikisi akcijų kainų kritimo. Tuo tarpu kitame tos pačios grupės fonde akcijų dalis nėra mažinama taip drastiškai, matyt tikintis, kad

atsigavus akcijų rinkoms, nuostoliai bus kompensuoti greičiau. Įdomu pastebėti, kad net ir gerais akcijų rinkoms metais kai kuriuose fonduose investicijos į akcijas nepasiekia maksimalios taisyklėse numatytos ribos. Tai reiškia, kad pensijų fondų dalyviai gali gauti mažesne grąža, nei tikisi.

Pateikti pavyzdžiai rodo, kad pensijų fondų dalyviai turėtų daugiau domėtis savo pasirinktu pensijų fondų valdymu, jų investavimo stiliumi ir nesivadovauti, priimant sprendimą keisti fondą, tik ankstesnių metų rezultatais. Praeities rezultatai yra praeitis, o keisdami fondą, klientai kartais tikisi, kad tokie pat rezultatai bus ir ateityje. Keičiantis rinkos sąlygoms, keičiasi ir pirmaujantys fondai.

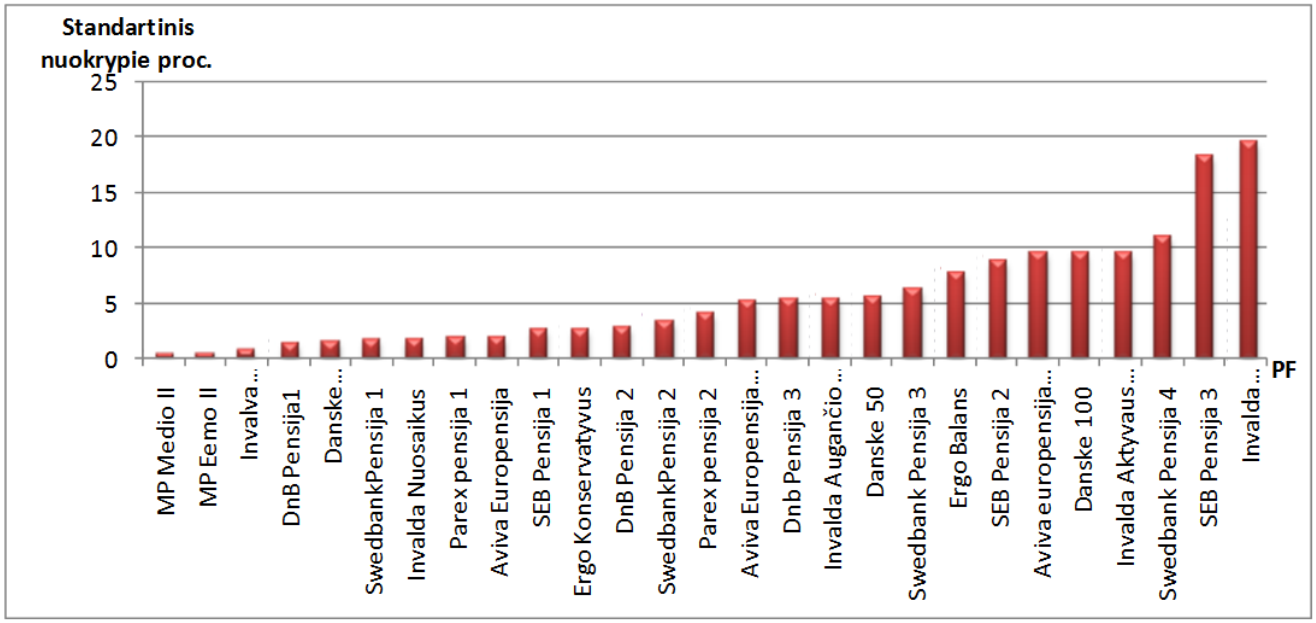
Standartinis nuokrypis tai rodiklis parodantis, kaip stipriai fondo pelningumas svyravo per tam tikrą laiką. Galima sakyti sakyti, kad fondas su didesniu standartiniu nuokrypiu (praeityje jo pelningumas stipriai svyravo) yra rizikingesnis, nes labiau svyruodamas fondas per trumpą laikotarpį gali patirti didesnių nuostolių. Kita vertus, šis fondas gali uždirbti ir daugiau pelno. Standartinis nuokrypis įvertina, kiek fondo pelningumas buvo nukrypęs nuo vidutinio: kiek procentų daugiau arba mažiau už vidutinį savo pelningumą fondo vertė svyravo per tam tikrą laikotarpį, pavyzdžiui, per pastaruosius trejus metus. Kuo mažiau šie pokyčiai svyruoja, tuo saugesnės pensijų fondų investicijos, nes tikėtina grąža gali mažiau nukrypti nuo savo vidurkio. Kuo tiksliau galime nuspėti galimą būsimą pensijų fondo rezultatą, tuo jo rizika yra mažesnė. Jeigu dviejų fondų grąža yra tokia pati, tačiau vieno pensijų fondo standartinis nuokrypis yra mažesnis, tai šis pensijų fondo laikytinas geresniu pagal rizikos ir grąžos santykį. Remiantis standartiniu nuokrypiu, galima prognozuoti, kaip fondo vertė gali keistis ateityje. Praktikoje dažnai naudojami du apytikslio skaičiavimo būdai: 68 proc. tikimybė ir 95 proc. tikimybė.

Pagal 68 proc. tikimybę apskaičiuota, kad prie fondo vidutinio metinio pelningumo pridėjus bei iš vidutinio pelningumo atėmus jo standartinio nuokrypio dydį, su 68 proc. tikimybe galima teigti, kad artimiausiais metais fondo vertė svyruos šiame gautame intervale. Rekomenduojama naudoti bent trejų praėjusių metų vidutinį pelningumą. Jei fondo vidutinis metinis 3 metų pelningumas yra 15 proc., o standartinis nuokrypis – 14 proc., su 68 proc. tikimybe galima teigti, kad kitais metais fondo vertė svyruos tarp + 29 proc. (15+14=29) ir + 1 proc. pelno (15-14=1).

95 proc. tikimybės prognozė yra tikslesnė ja dažniau ir remiamasi. Jei prie fondo vidutinio pelningumo pridėsime dvigubą jo standartinio nuokrypio rodiklio dydį ir iš vidutinio pelningumo atimsime dvigubą rodiklio dydį, su 95 proc. tikimybe galima teigti, kad artimiausiais metais fondo vertė svyruos šiame gautame intervale. Imamas tas pats fondas: vidutinis metinis pelningumas yra 15 proc., standartinis nuokrypis – 14. Atėmus ir pridėjus dvigubą standartinio nuokrypio reikšmę, su 95 proc. tikimybe galima teigti, kad kitais metais fondo vertė svyruos tarp + 43 proc. pelno (15+14x2=43) ir – 13 proc. nuostolio (15-14x2= -13). (Inga Sakalauskaitė „Investuok“ fondų knyga 2008-12-31)

Prognozė bus tuo tikslesnė, kuo ilgesnio periodo duomenys bus įvertinti, apskaičiuojant standartinio nuokrypio rodiklį. Jei standartinis nuokrypis apskaičiuotas remiantis vienų metų duomenimis, jis bus statistiškai nepatikimas. Standartinis nuokrypis dažniausiai naudojamas fondo rizikai įvertinti, o ne fondams lyginti. Negalima sakyti, kad fondas su standartiniu nuokrypiu 20 proc. yra blogesnis, nei fondas su standartiniu nuokrypiu 8. Dar reikia atsižvelgti į fondo investavimo strategiją, mokesčius, palyginti su lyginamojo indekso grąža ir t. t. Pagal standartinio nuokrypio rodiklį galima tik nustatyti, kad fondas su rodikliu 20 yra gerokai rizikingesnis už fondą su rodikliu 8proc. Fondo su didesniu standartiniu nuokrypiu investuotojas gali tikėtis tiek didesnio vertės pakilimo, tiek ir didesnio vertės kritimo. Naudojant standartinį nuokrypį apskaičiuotos ribos negali būti naudojamos besąligiškai, jei fondo vidutinis metinis pelningumas trejus pastaruosius metus buvo ypač geras: vidutiniškai 43 proc. o standartinis nuokrypis visą laiką kylant rinkoms: 18 proc., statistiškai galima teigti, kad kitais metais egzistuoja 95 proc. tikimybė uždirbti iki 79 proc. pelną, o blogiausia, kas gali atsitikti, – gauti 7 proc. pelną. Standartinis nuokrypis, kaip ir visi statistiniai rodikliai, remiasi prielaida, kad praeities rezultatai atsikartos ateityje. Be to, situacija rinkose gali iš esmės pasikeisti, ir fondas pradės ilgalaikį kritimą. Rezultatų, gautų analizuojant standartinį nuokrypį, negalima vertinti aritmetiškai. Gali atsitikti ir taip, jog investavus jau po kelių dienų fondas nukris X proc. ir neatsistatys iki metų pabaigos arba dar ilgiau, todėl į fondus reikia investuoti ilgam laikotarpiui – tokiu būdu bus pasiekiama maksimali nauda.

Buvo apskaičiuoti standartinio nuokrypio rodikliai šiuo metu veikiančių pensijų fondų, per visą jų veiklos laikotarpį, devyniolikai iš jų už penkis metus (žr. priedą 4). Paskaičiavimui naudota apskaitos vieneto vertė (toliau – AVV) darbo dienos pokyčiai, o metinio rodiklio paskaičiavimui dauginta iš šaknies 252 – darbo dienų skaičiaus per metus. Standartinio nuokrypio rodiklių pasiskirstymas pagal pensijų fondų grupes aiškiai koreliuoja su akcijų dalimi pensijų fondų turte – kuo daugiau investuojama į akcijas, tuo labiau svyruoja fondų grąža, tuo didesnė yra šių fondų rizika. Tačiau standartinio nuokrypio rodiklis gali padėti išsirinkti PF tarp panašios rizikos fondų; pvz., konservatyvių PF grupėje išsiskiria „Invalda Konservatyvaus investavimo“ PF, kurio AVV pokytis yra didžiausias, tačiau standartinis nuokrypis tarp „Konservatyvių PF“ mažiausias (žr. 11 pav.).

11 pav. **Metinis standartinis nuokrypis 2009 m. II ketvirtis.**

Šaltinis: „Sodra“ prieiga per internetą: http://2g.lt/pensijos/

Iš „Akcijų PF“ galima išskirti „Danske 100“, nes iš yra mažiausias standartinio nuokrypio koeficientas, tarp rizikingų PF, kurių veiklos metai siekia 5 metus. UAB „MP Pension funds Baltic“ valdomi PF didžiąją savo veiklos dalį portfelyje turėjo tik indėlius, tad atitinkamai maži yra šių PF standartinio nuokrypio rodikliai. Verta atkreipti dėmesį į pateiktą PF veiklos laikotarpį: ilgiau veikiantys PF ilgiau veikė per „ramesnius“ laikus, kai ne tiek svyravo finansinių priemonių kainos, tuo tarpu trumpesnę veiklos istoriją turinčių PF standartinis nuokrypis yra didesnis, nes didžiąją dalį savo veiklos laiko PF veikė per krizę [Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga].

Šarpo rodiklis tai vienas iš svarbiausių ir dažniausiai naudojamų rodiklių fondų rezultatams lyginti. Šis rodiklis, leidžia objektyviai lyginti skirtingų fondų rezultatus. Už įnašą kuriant finansinių aktyvų vertinimo modelį, kurio dalis ir yra Šarpo rodiklis Wiljamas Šarpas (William Sharpe), 1990 metais apdovanotas Nobelio premija. Vertinant fondų rezultatus, vien grąža beveik nieko nepasako: vieno iš jų gali būti labai didelė grąža, bet kartu ir labai didelė rizika. Taip pat vien rizikos matas (standartinis nuokrypis) vėlgi neleidžia įvertinti fondo: gal jis daug rizikuoja, bet mažai uždirba arba atvirkščiai. Tačiau jei įvertiname ir grąžą, ir riziką, tai santykis iš karto tampa labai informatyvus. Būtent Šarpo rodiklis parodo grąžos ir rizikos santykį. Iš vidutinės fondo grąžos (geriausia 3 metų) atėmus nerizikingų investicijų palūkanų normą (pvz. 10 metų Vyriausybės obligacijų palūkanas) ir padalijus iš standartinio nuokrypio rodiklio dydžio, gaunamas Šarpo rodiklis. Kuo didesnis rodiklis, tuo geriau. Šarpo rodiklis gali

būti naudojamas fondams lyginti, pvz., išsirinkus kelis konkrečius fondus (remiantis jų investavimo kryptimi, valdytoju ar kitu kriterijumi) toliau lygini jų Šarpo rodiklius. Kuo šis rodiklis yra aukštesnis, tuo fondas geriau valdomas. Rizikos kiekvienu atveju bus skirtingos, bet Šarpo rodiklis parodys, kuris fondo valdytojas iš rizikos sugeba gauti daugiau pelno. Rodiklis geras tuo, jog leidžia lyginti net ir skirtinguose regionuose, verslo sektoriuose veikiančius, turinčius labai skirtingas strategijas fondus. Nesvarbu, kokia fondo strategija ar regionas, aukštas Šarpo rodiklis rodo, kad fondas uždirbo pelną ne taip stipriai rizikuodamas nei fondas su žemesniu rodikliu. Nusprendus investuoti reikia peržiūrėti visų fondų Šarpo rodiklius, išrinkti geriausius ir investuoti į juos. Šarpo rodiklis neparodys, kuris fondas rizikingesnis tik parodys, kuris geriau valdomas. Pavyzdžiui, lyginant du fondus, veikiančius Rusijoje, Šarpo rodiklis neparodys, kad rizika Rusijoje labai didelė, jis tik parodys, kad fondas, kurio geresnis Šarpo rodiklis, labiau rizikuodamas daug ir uždirbo. Mažesnis kito Rusijoje veikiančio fondo Šarpo rodiklis rodys, kad prisiimdamas tiek pat rizikos fondas uždirbo mažiau. Vienodus rodiklius gali turėti tiek fondas, investuojantis Rusijoje, tiek nelabai rizikingas pasaulio fondų fondas. Investuojantis fondas Rusijoje, uždirba labai didelę vidutinę ilgalaikę 35 proc. grąžą (3 metų vidurkis), bet kadangi Rusijos rinka rizikinga, fondo vertė stipriai svyruoja – jo standartinis nuokrypis taip pat bus labai didelis, pvz., 27. Šio fondo Šarpo rodiklis – 1.13. Pasaulio fondų fondas duoda mažesnę vidutinę ilgalaikę 12 proc. grąžą, tačiau pasaulio rinkos ne tokios rizikingos kaip Rusijos ir fondo standartinis nuokrypis bus tik 6.5. Šio fondo Šarpo rodiklis – 1.15. Grąža skirtinga, bet fondo valdytojo „uždarbis“ yra beveik vienodas. Jei rizika būtų lygi, fondų fondo valdytojai uždirbtų net daugiau investuojants Rusijos fonde. Remiantis istoriniais fondų duomenimis, jei fondas pasiekia Šarpo rodiklį, didesnį nei 1, – labai gerai, jei daugiau nei 2, – puiku, o daugiau nei 3 – itin retas įvertinimas. Šarpo rodiklis taip pat gali formaliai rodyti, ar investuojant apsimokėjo rizikuoti: teigiamas Šarpo rodiklis rodo, kad valdytojas sugebėjo uždirbti didesnę grąžą nei nerizikinga investicija, o neigiamas – kad geriau buvo investuoti į nerizikingas priemones. Neigiami rodikliai tiesiog rodo, kad fondo grąža mažesnė nei nerizikingų ilgalaikių investicijų [„Investuok“ fondų knyga 2008-12-31].

Alfa ir Beta rodikliai. Jų pagalba galima nustatyti tikrą fondų veiklos efektyvumą. Alfa rodiklis parodo ar fondo valdytojas sugeba uždirbti daugiau nei rinka. Beta atskleidžia ar fondo grąža svyruoja daugiau ar mažiau nei paliginamasis indeksas. Tam kad šiuos du rodiklius galima būtu apskaičiuoti reikia, kad fondas turėtu palyginamąjį indeksą. Jei jo nėra šių rodiklių apskaičiuoti neįmanoma. Šie fondų vertinimo rodikliai kaip ir dauguma kitų statistikos rodiklių skaičiuojami naudojant praeities duomenis. Analitikai teigia, kad jei nesikeičia fundamentalūs veiksniai su tam tikra tikimybe, istorija linkusi kartotis. Minimalus ekspertu rekomenduojamas, bei statistikai patikimas periodas rodiklių skaičiavimui yra vieni metai.

Alfa rodiklis – fondui sekant kuri nors rinkos indeksą ir investuoja į įmones kurios sudaro palyginamą indeksą, o tai ką fondas uždirbo daugiau nei indeksas yra Alfa rodiklis – perteklinė grąža. Būtent taip šis rodiklis parodo ar fondo valdytojas sugeba uždirbti daugiau nei rinka, dėl to Alfa rodiklis dar vadinamas – „viršpelnio“ rodikliu, valdytojo pridėta verte. Alfa rodikliui apskaičiuoti reikia: iš fondo uždirbtos grąžos atimti palyginamojo indekso grąžą. Bet toks supaprastinimas tinka tiems fondams, kurių rizika yra artima rinkos rizikai. Beta rodiklis turėtu būti lygus 1, jei taip nėra Alfa skaičiavimas tampa sudėtingas – indekso grąža indeksuojama koeficiento Beta atžvilgiu ir atitinkama faktine fondo grąža.

Dažniausiai šis rodiklis yra įvardijamas skaičiais, kurie reiškia kiek procentų fondo grąža mažesnė ar didesnė už rinkos grąžą atsižvelgiant į fondo riziką. Esant rodikliui teigiamam, galima sakyti, kad fondo priimama valdymo rizika leido uždirbti daugiau nei leistu uždirbti pasyvi rinka. Alfa rodiklis gali būti neigiamas tai reiškia, kad valdomas fondas uždirbo mažiau, nei turėtu uždirbti pagal prisiimta riziką.

Indekso fondų (investuojančiu į visas indeksą sudarančias įmones tokiomis pat proporcijomis koks ir jų „svoris“ indekse) Alfa rodiklis teoriškai turėtų būti lygus – nuliui tokia fondo grąža turėtų sutapti su indekso grąža, tačiau dėl fondo mokamų mokesčių rodiklis dažniausiai būna neigiamas[„Investuok“ fondų knyga 2008-12-31].

Jei rinkoje investuotų vien tik fondai jų Alfa rodiklių suma būtu lygi nuliui, nes jei vieno fondo valdytojas priimtu geresni sprendimą, nei kito fondo valdytojas ir nupirko brangstančiu rinkoje vertybinių popierių, o juos pardavęs fondas prarastu pelną kurį galėjo uždirbti nepardavus tų vertybinių popierių.

Rinkos indeksas tokiu atveju parode bendrą kainų augimą. Vienam fondui uždirbus daugiau nei indeksas kitas tuo metu kažką prarado. Alfa rodiklis padidėja tiek kiek pinigų fondo valdytojas sugebėjo „atimti“ iš neteisingus sprendimus priimančių investuotojų. Rodiklis parodo tik tiek, kiek fondo valdytojas aplenkė rinką ar uždirbo mažiau, tačiau jo pagalba lyginti fondų praktiškai neįmanoma. Tai galima jei fondai dirba toje pat rinkoje ir vienodą dalį investicijų sieja su tuo pat indeksu.

Tuo atveju jei vienas fondas 70 proc. portfelio vertės susieja indeksu XX, o kitas fondas su tuo pačiu indeksu susieja 85 proc. portfelio vertės, tai šių fondų Alfa rodiklis X indekso atžvilgiu tampa nelygintinu. Alfa rodiklis, pasak investicijų specialistų, dažniausiai naudojamas rinkodaros tikslais siekiant parodyti jog fondas veikta geriau nei rinka. Tačiau šiuo rodikliu gana lengva manipuliuoti, ypač jei siekiama konkurencinio pranašumo. Parinkus mažiau rizikingą, nei reali fondo strategija palyginamąjį indekse, fondas paprastai uždirbs gerokai daugiau nei indeksas - jo Alfa rodiklis bus įspūdingai didelis. Todėl visada reikėtų pasitikrinti su kokiu indeksu lyginama fondo grąža, ir ar jis tikrai geriausiai atitinka fondo strategiją ir investavimo kryptis. Ekspertas teigia, kad net analitikai dažnai negali paaiškinti kodėl

Alfa rodiklis toks didelis, ar toks mažas. Kartais tai gali būti nulemta vieno ar dviejų itin gerų ar blogų valdytojų sprendimų, kartais - sistemingos fondo politikos.

Beta rodiklis – rodo kaip fondo grąža svyruoja lyginant ją su bendrauja rinkos grąža, kitaip sakant kaip grąža svyruoja palyginamojo indekso atžvilgiu. Jei žinome palyginamąjį indeksą turinčio fondo Beta koeficientą, galime prognozuoti kaip svyruos fono pelningumas keičiantis indeksui. Jeigu Beta koeficientas lygus 1, reiškia fondo grąža svyruoja taip pat, kaip ir visos rinkos grąža. Kita vertus tai reiškia, kad fondo valdytojai neprisiima daugiau rizikos nei rinka, taip pat nesiekia sumažinti pačios rinkos keliamos rizikos. Fondas svyruojantis labiau nei rinka – turintis aukštą Betą koeficientą įprastai būna aktyviai valdomas. Iš taip valdomu fondu investuotojai tikisi aukštesnės grąžos nei iš pasyvių ir tik bendrą rinkos riziką prisiimančiu fondų. Beta koeficientas būna mažesnis nei vienetas – fondų siekiančiu prisiimti mažiau nei rizikos yra rinkoje.

Pavyzdžiui, jeigu suskaičiuotas beta rodiklis yra 0,9, tai reiškia, kad jei akcijų rinka, kurios dinamiką atspindi lyginamasis indeksas, pakyla 10 proc., tokiu atveju, tikėtina, kad PF AVV pokytis, bus 9 proc. (10x0,9). Jeigu beta yra didesnė už 1, tai pavyzdžiui, 1,3 beta parodo, kad fondas investuoja rizikingai ir esant 10 proc. akcijų rinkų kilimui, fondo vieneto vertė turėtų pakilti 13 proc., tačiau jeigu užfiksuojamas 10 proc. kritimas, PF AVV kristų – 13 proc. (10x1,3).

Alfa ir Beta ryšys – jei fondo Beta rodiklis gerokai didesnis už vienetą, jo Alfa rodiklis dažniausiai svyruoja daugiau. Specialistai teigia, jei fondas priima didesnę riziką, nei bendra rinkos rizika, tai parodo ženkliai už vienetą didesnis Beta koeficientas. Krizes atveju gali atsitikti taip, kad labai didelis Alfa rodiklis trumpuoju periodu dėl stipresnių nei rinka fondo svyravimų staiga gali tapti neigiamas Alfa rodiklis. Tokiu atveju valdytojų veiksmų įtaka fondų investicinei grąžai ženkliai padidėja, todėl valdytojų patirtis ir kvalifikacija yra labai svarbus veiksnys užtikrinantis sėkmingus fondo rezultatus.

Lyginamasis indeksas - apibrėžiamas kaip pasirinktas rodiklis, su kurio kintančia reikšme lyginama fondo investicijų portfelio investicijų grąža. Lyginamasis indeksas yra matas, pagal kurį galima objektyviai palyginti pasiektą investicinę grąžą pagal numatytą investavimo strategiją. Pasaulyje tampa įprasta, kad pensijų fondų, investicinių fondų arba individualių portfelių valdytojai savo pasiektus rezultatus lygina su pasirinktu lyginamuoju indeksu (angl. *benchmark*). Lyginamuoju indeksu gali būti visuotinai pripažintas ir plačiai naudojamas finansinių priemonių indeksas, pavyzdžiui, akcijų arba obligacijų indeksas. Indeksas – tai rodiklis, skirtas bendram vertybinių popierių kainų lygiui ar padėčiai bei tų kainų kitimo tendencijoms tam tikroje rinkoje arba vertybinių popierių grupėje parodyti. Bendrovė, skaičiuojanti ir skelbianti akcijų, kuriomis prekiaujama tam tikroje biržoje, indeksą, iš pradžių nustato pradinę indekso vertę, pavyzdžiui, 1000, ir kiekvienos iš akcijų dalį indekse (pagal bendrą prekyboje

esančių akcijų kapitalizaciją). Po to ši bendrovė fiksuoja akcijų kainų pokyčius ir atitinkamai perskaičiuoja indekso vertę, kurios kitimas parodo bendras kritimo arba kilimo tendencijas rinkoje [http://www.vpk.lt/lt/pensiju-ir-investiciniai-fondai/14006/].

Nuo 2007 m. liepos 1 d. visi II pakopos pensų fondai, valdomi Lietuvoje, privalo turėti lyginamąjį indeksą. Toks pat reikalavimas, nuo 2008 m. rugsėjo 1 d. privalomas ir daugumai Lietuvoje valdomu investiciniu fondu. Lyginamasis indeksas suteikia galimybę vertinti, kas ir kiek įtakingas už investicijų rezultatus: valdytojas ar bendra rinkos situacija(„Investuok“ fondų knyga 2008-12-31).

Tai, kad lyginamasis indeksas investuotojui padeda įvertint ir valdytojo darbą, ir apie fondo strategiją, padeda suvokti, kokio dydžio rizika fondo valdytojai linkę prisiimti. Nes net jei fondai deklaruoja investuojantys į panašią rinką, neretai jų galutinis investicijų krepšelis yra gana skirtingas. Skiriasi ne tik akcijų parinkimas, bet ir pavienėms šalims skiriamos proporcijos. Pavyzdžiui, jeigu fondas, investuodamas į vieną konkretų regioną, bus linkęs pastoviai laikyti apie 10 proc. grynaisiais, jis jau bus mažiau rizikingas nei tas, kuris visu šimtu procentų investuos į regiono akcijas. Investuotojams lyginamieji indeksai padeda aiškiau suvokti fondo strategiją. Indeksas aiškiau apibrėžia tai, kas fondo veiklos strategijoje gali būti įvardinta gana abstrakčiai – fondo veiklos pradžioje dauguma fondų valdytojų gali būti numatę investuoti į akcijas iki 80 proc., o parinkus fondui indeksą ir jį paskelbus, tampa aišku, kas naudojasi šia galimybe maksimaliai, o kas pasitenkina investavę akcijose 60 ar 70 proc. Formuojant lyginamąjį indeksą iš keleto, pasirinkti indeksai taip pat parodo, į kurias rinkas investuoja fondas, bei kiek lėšų nukreipiama į besivystančius ir kiek į išsivysčiusius regionus. Pavyzdžiui, jeigu fondo investavimo strategija numato 60 proc. turto investuoti į akcijas, o 40 proc. į obligacijas, valdymo įmonė lyginamąjį indeksą gali suformuoti iš 2 ar daugiau indeksų. Tokiu atveju sudėtinį lyginamąjį indeksą galėtų sudaryti 60 proc. akcijų indekso ir 40 proc. obligacijų indekso.

Lietuvoje lyginamųjų indeksų naudojimą reglamentuoja šie teisės aktai: pensijų kaupimo įstatymas nustato pareigą pensijų kaupimo bendrovėms nuo 2007 m. liepos 1 d. parinkti valdomiems valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondams (toliau – II pakopos) lyginamuosius indeksus (13^1 straipsnis), o skelbdama pensijų fondo finansinius rezultatus pensijų kaupimo bendrovė privalo juos lyginti su to pensijų fondo lyginamuoju indeksu. Kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas reikalauja, kad nuo 2008 m. rugsėjo 1 d. suderintieji kolektyvinio investavimo subjektai (toliau – KIS) pradėtų naudoti lyginamuosius indeksus 33 straipsnis. Lyginamasis indeksas turi sudaryti galimybę visuomenei tinkamai vertinti kolektyvinio investavimo subjekto veiklos rezultatus. Taip pat minėti įstatymai įpareigojo atitinkamus pensijų fondus arba KIS valdančias įmones patvirtinti taisykles, nustatančias lyginamųjų indeksų pasirinkimo ir keitimo kriterijus bei tvarką. Priežiūros institucijos (Vertybinių

popierių komisija ir Draudimo priežiūros komisija) priėmė lyginamųjų indeksų naudojimo taisykles, kurios smulkiau reglamentuoja lyginamųjų indeksų naudojimo tvarką. Tad lyginamuosius indeksus turi visi II pakopos pensijų fondai (iš viso 29) ir Lietuvoje įsteigti suderintieji investiciniai fondai (iš viso 25). Be to, valdymo įmonės gali, bet neprivalo parinkti lyginamuosius indeksus ir valdomiems papildomo savanoriško pensijų kaupimo (III pakopos) pensijų fondams arba specialiesiems (pavyzdžiui, nekilnojamojo turto) KIS. Pagal ES teisės aktų reikalavimus individualaus finansinių priemonių portfelio valdymo paslaugas teikiančios bendrovės turi parinkti lyginamąjį indeksą kiekvienam iš valdomų individualių portfelių.

Valdymo įmonė, skelbdama fondo finansinius rezultatus, taip pat ir reklamoje, privalo juos lyginti su to fondo lyginamuoju indeksu. Dažniausiai fondo investicijų grąža yra matuojama vieneto vertės pokyčiu, kurį kiekvieną darbo dieną skelbia fondų valdytojai savo interneto svetainėse. Šis vieneto vertės pokytis yra lyginamas su lyginamojo indekso reikšmės pokyčiu. Fondo rezultatus galima palyginti procentiniais vieneto vertės ir lyginamojo indekso reikšmės pokyčiais per tam tikrus laikotarpius: per 3 mėnesius, metus ar kitą laikotarpį. Taip pat grafiškai: pagal Lyginamųjų indeksų naudojimo taisykles valdymo įmonės savo interneto svetainėse turi pateikti linijinę diagramą, vaizduojančią fondo vieneto verčių ir lyginamojo indekso reikšmių pokyčių dinamiką. Pradiniame diagramos taške (dieną, kai buvo pasirinktas ir imtas skaičiuoti lyginamasis indeksas; II pakopos pensijų fondams šis atskaitos taškas yra 2007 m. liepos 1 d., o daugumai KIS – 2008 m. rugsėjo 1d.) vieneto vertė ir lyginamojo indekso reikšmė prilygintos 100. Lyginamasis indeksas ir su juo susiję rodikliai (koreliacijos koeficiento, alfa, beta, indekso sekimo paklaidos) ir rodiklių paaiškinimai taip pat turi būti nurodyti fondų metinėse ataskaitose.

Fondo lyginamasis indeksas sudaro galimybę įvertinti fondo finansinius rezultatus, taip pat – fondo valdytojo darbą: t. y. galima palyginti, ar (ir kiek) fondo grąža buvo didesnė arba mažesnė nei rinkose, į kurias investuojama. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad tik nedaugeliui fondų pavyksta per ilgesnį laiką pasiekti didesnę grąžą nei lyginamojo indekso. Ko gero, nėra valdytojų, kurių fondų rezultatai visada geresni nei lyginamųjų indeksų. Be to, vertinant pasiektus fondo rezultatus pagal lyginamąjį indeksą, reikėtų orientuotis į ilgesnį laikotarpį (bent 1 metų), nes tik per ilgesnį laiką geriausiai atsiskleidžia fondo valdytojo darbas, o trumpuoju laikotarpiu galimi trumpalaikiai nukrypimai, svyravimai, kurie kai kada būtini, kad ilgainiui būtų pasiekta geresnė investicijų grąža. Jeigu lyginamasis indeksas yra parinktas gerai (tą statistiškai patvirtina aukšta vieneto vertės ir lyginamojo indekso koreliacija), teigiamas Alfa rodiklis parodo, kiek fondo vieneto pokytis buvo didesnis už rinkos, į kurią investuojama, grąžą. Krizių atveju galima pasverti, ar fondo neigiama grąža buvo dėl objektyvių priežasčių (nes visoje rinkoje finansinių priemonių kainos mažėjo), ar fondo valdytojas veikė apdairiai, sumaniai ir sugebėjo pasiekti, kad fondo

vieneto vertė nukristų mažiau nei krito visa rinka. Parinkdama fondui lyginamąjį indeksą, valdymo įmonė kartu patikslina (sukonkretina) kai kada labai plačią investavimo strategiją: investicijų rūšis atspindinčio indekso dalis lyginamajame indekse turėtų būti pasirinkta orientuojantis į labiausiai tikėtiną šios investicijų rūšies dalį valdomame investicijų portfelyje (ne pagal parinkimo metu buvusį investicijų portfelį). Pavyzdžiui, jei investavimo strategija numato nuo 60 iki 100 proc. investuoti į akcijas, tai 85 proc. akcijų indekso dalis lyginamajame indekse parodytų labiausiai tikėtiną akcijų dalį 60–100 proc. ribose. Be to, pasirinktas lyginamasis indeksas gali parodyti, į kurių valstybių ar regionų akcijas ketinama daugiausiai investuoti: pavyzdžiui, 70 proc. išsivysčiusių Europos valstybių ir 30 proc. kylančių rinkų indeksų dalys lyginamajame indekse signalizuoja, kad didžioji portfelio dalis investuojama į sąlyginai saugiomis laikomas daugiausiai senųjų ES valstybių narių akcijų rinkas, o likusioji dalis – į mažiau stabilias ir sąlyginai labiau rizikingas rinkas.

Lyginamieji indeksai padeda geriau įvertinti fondo riziką:

– dėl anksčiau minėto investavimo strategijos patikslinimo: portfelio, sudaryto iš 60 proc. arba 100 proc. akcijų rizikingumas skiriasi; todėl, nustačius 85 proc. akcijų indekso dalį fondui, kurio strategija investuoti nuo 60 iki 100 proc. į akcijas, geriau atskleidžiama potenciali investavimo rizikas;

– dėl naudojamų rodiklių: jeigu lyginamasis indeksas yra parinktas gerai (tą statistiškai patvirtintų aukšta vieneto vertės ir lyginamojo indekso koreliacija), beta rodiklis parodo, kiek fondo grąža svyruoja palyginus su tos rinkos, į kurią investuojama, grąža (šią grąžą parodo lyginamasis indeksas). Jeigu beta rodiklis yra daugiau nei 1, tai fondo grąžos svyravimai (tiek teigiama, tiek neigiama kryptimi) yra didesni, tad rizikingumas yra didesnis. Sekimo paklaidos rodiklis atskleidžia, kiek vieneto vertės pokyčiai atitinka arba nukrypsta nuo lyginamojo indekso reikšmės pokyčių. Kuo didesnė sekimo paklaida, tuo didesni gali būti skirtumai tarp fondo ir indekso grąžos, tiek į teigiamą, tiek į neigiamą pusę.

Lyginamieji indeksai neretai yra naudojami sėkmės mokesčio skaičiavimui: jei fondo rezultatai viršija lyginamojo indekso rezultatus, nuskaičiuojamas, pavyzdžiui, 15 proc. sėkmės atskaitymas nuo investicijų prieaugio. Tačiau Lietuvoje tokių fondų, kurie taikytų su lyginamuoju indeksu susietą mokestį, kol kas nėra.

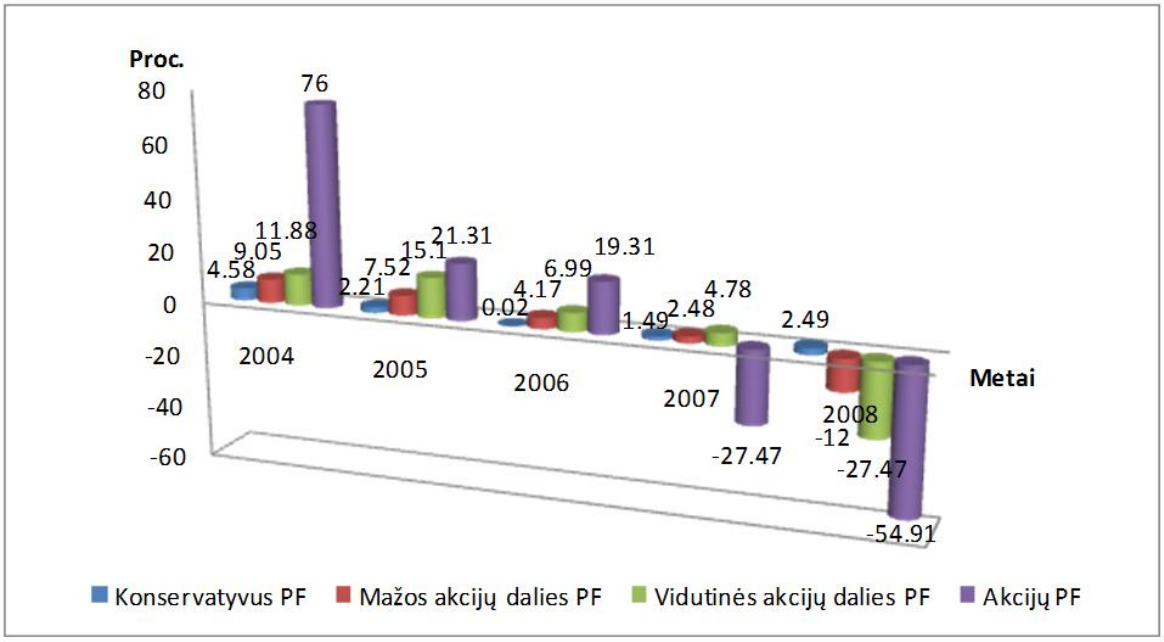
Fondo rezultatų lyginimas su indeksu yra paremtas praeities rezultatais, tačiau, kaip žinoma, praeities rezultatai negarantuoja tokių pat rezultatų ateityje, todėl renkantis fondą reikėtų įvertinti daugiau aspektų, pavyzdžiui, investavimo strategiją, bendrą ekonomikos situaciją, galimą prisiimti rizikos lygį, standartinio nuokrypio dydį ir kt. [http://www.vpk.lt/lt/pensiju-ir-investiciniai-fondai/14006/].

Apskaitos vieneto vertės pokytis – tai dažniausiai pasitaikantis rodiklis, kuris apibūdina veiklos pelningumą. Apskaitos vienetas tai yra pensijų turto vertės sąlyginis matas, o jis apskaičiuojamas

padalinus PF GAV (GAV apskaičiuojamas įvertinus PF turtą ir įsipareigojimus) iš išleistų PF vienetų skaičiaus. Dydis rodantis kiek per tam tikrą periodą padidėjo ar sumažėjo pensijų dalyvių lėšos po įmokos mokesčio atskaitymo ir lėšų patekimo į pensijų fondus. Skaičiuojant šį rodikli neatsižvelgiama į atskaitymus nuo įmokų, bet atsižvelgiama į atskaitymus nuo įmokų. Už pervedimo iš „Sodros“ dienos apskaitos vieneto vertę PF dalyviams pensijų kaupimo bendrovės priskiria apskaitos vienetų (į dalyvio sąskaitą po atskaitymo nuo įmokos pervestos pensijų lėšos/ apskaitos vieneto vertė); baigę dalyvavimą PF dalyviai parduoda sukauptus apskaitos vienetus už pardavimo dienos kainą ir gauna išmoką, kurios dydis apskaičiuojamas padauginant turimų vienetų kiekį iš apskaitos vieneto vertės. Pensijų fondų apskaitos vieneto vertę už praėjusią dieną pensijų kaupimo bendrovės skelbia kiekvieną darbo dieną iki 12 valandos savo interneto svetainėse. Vertybinių popierių komisijos tinklapyje skelbiami šių rodiklių naujausi pokyčiai.

Nors per 2009 m. iki 06-15 kai kurių akcijų pensijų fondų apskaitos vieneto vertės pokytis buvo +15 proc., tačiau AVV smukimas per 2008 m. dar nėra kompensuotas, todėl per penkis metus geriausią vidutinį metinį apskaitos vieneto vertės pokytį užfiksavo stabilesnę AVV dinamiką parodę konservatyvūs ir mažos akcijų dalies PF. Pastebėtina, kad daugelio iki 2008 m. krizės veiklą nutraukusių PF vidutiniai AVV pokyčiai yra didesni nei per krizę veikusių PF.

Lyginant apskaitos vieneto vertės pokyčius atskirais metais pagal fondų investavimo grupes matosi, kad didesni buvo į akcijas didesnę dalį investuojančiu pensijų fondu apskaitos vieneto vertės pokyčiai. Tačiau 2008 m. nutiko taip, kad ši situacija susiklostė priešingai – prarado mažiau arba uždirbo daugiau saugiausi pensijų fondai. Kiekvienais metais per 2004 – 2007 m. laikotarpį visų pensijų fondų investavimo grupių svertinis AVV pokyčio vidurkis buvo teigiamas, o 2008 m. – tik konservatyvių pensijų fondų (žr. 12 paveikslą).

12 pav. **Svertinis vidutinis vieneto vertės pokytis 2004 – 2008 pagal fondų grupes proc.**

Šaltinis: Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga.

Konservatyvūs pensijų fondai į akcijas neinvestuoja, tik į vyriausybių obligacijas ir indėlius (saugesnes finansines priemones), o akcijų pensijų fondai gali investuoti 70 –100 proc. savo turto į akcijas (rizikingą turto klasę). Galima grąža bei rizika – neatsiejami komponentai, o labiau rizikuojantys ir į akcijų fondus investuojantys pensijų fondų dalyviai turi potencialą „uždirbti“ daugiau per ilgą laiką nei konservatyviuose fonduose, kurių pagrindinė paskirtis yra investicijų vertės išsaugojimas saugiai kaupiantiems dalyviams. Finansų teorija byloja apie ilgalaikę didesnę rizikingesnių investicijų grąžą, tad ilgą laiką pensijų kaupime dalyvaujantiems vis tik rekomenduojama rinktis rizikingesnius pensijų fondus. Tačiau šiuo atveju įvyko priešingai, kuo toliau tuo rizikingesnių fondų „uždarbis“ labiau krito ir pasiekė neigiamą vertę.

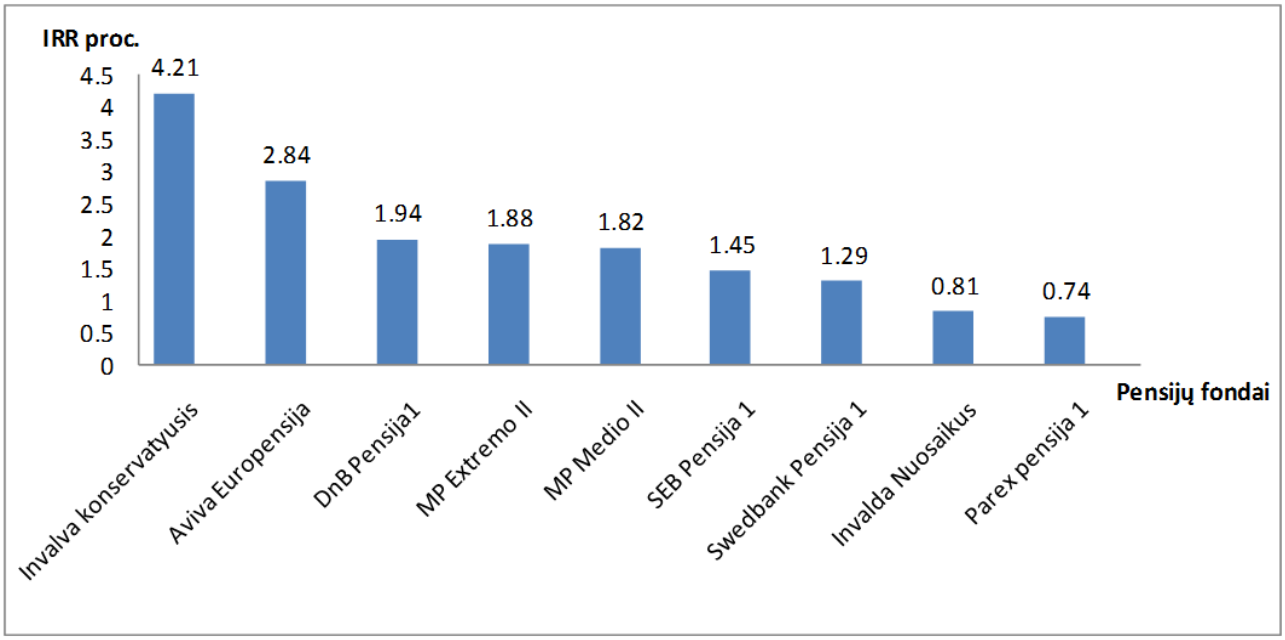
IRR – tai vidinės grąžos normos rodiklis, arba grynoji uždirbta grąža, įvertinus fondų mokesčių atskaitymus . IRR geriausiai atskleidžia investavimo sėkmingumo, „Sodros“ pervestų ir sukauptų pensijų fonde lėšų santykį („grynąją grąžą“) per ilgesnį laiką. Bet kurio verslo projekto įgyvendinimas reikalauja pritraukti finansinius išteklius, už kuriuos visada tenka mokėti. Už skolintas lėšas mokamos palūkanos, už pritraukta akcinį kapitalą dividendai, investuojant atsiranda kaštai ir t.t. Rodiklis, apibūdinantis šių išlaidų santykinį lygį, yra naudojamo kapitalo kaina.

IRR parodo, kiek per metus vidutiniškai paauga procentais kiekvienas „Sodros“ atliktas pervedimas. Atlikus keturis pervedimus per metus – tai metų pradžioje ir kiekvieno ketvirčio pradžioje,

tokiu būdu IRR apima investuotas sumas, bet atsižvelgia į investicijų laiką, kada pinigai pervesti ir kiek jie turėjo laiko investicijų prieaugiui. IRR parodo kokia turėjo būti kiekvieno pervedimo investicijų grąža, kad per visą laiką pinigų kiekis sąskaitoje taptu koks realiai yra.

IRR rodiklis:

- ✓ – įvertina periodinio pervedimo aspektą;
- ✓ – atsižvelgia į lėšų pervedimo laiką;
- ✓ – suskaičiuojamas įtraukiant visus atskaitymus (nuo turto ir įmokų);
- ✓ – suskaičiuojamas kiekvienam pensijų fondui atskirai;
- ✓ – gaunama reikšmė yra metinė, tai leidžia palyginti nevienodu metu arba metų viduryje veiklą pradėjusius pensijų fondus.

13 pav. **II pakopos pensijų fondų dešimtukas pagal vidutinį metinį IRR rodiklį proc.**

Šaltinis: „Sodra“ prieiga per internetą: http://2g.lt/pensijos/

Pagal pateiktus duomenys čia taip pat matosi, kad didžiausias vidinės grąžos normos rodiklis yra „Konservatyvaus investavimo PF“. (žr. 13 pav.) Tik MP Medio II „Vidutinės akcijų dalies PF“ ir MP Extremo II “Akcijų dalies PF” metinis IRR buvo didesnis nei kitų tos pačios krypties PF.

Kitaip tariant galima teigti, kad „Konservatyvaus investavimo PF“ šiuo metu yra pelningiausi – daugiausiai uždirba lyginant su rizikingesniais pensijų fondais. Čia vidutinis metinis IRR rodiklis rizikingesniųjų pensijų fondų yra neigiamas. „Ivalda racionalios rizikos“ pensijų fondas yra su didžiausiu

neigiamu rodikliu, net – -26,86 proc., „Invalda subalansuotas“ – -22,27proc. Galima būtu išskirti -6 proc. neperžengusiu pensijų fondų tai – „Swedbank Pensija 3“ – -5,98proc., „ERGO Balans“ – -5,97 proc., „SEB Pensija 2“ – -5,65 proc.

3.4. Galimas pensijos dydis

„Sodros“ senatvės pensiją sudaro:

1) pagrindinė dalis (ji lygi 110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos, jeigu asmuo turi būtinąjį (30 metų) socialinio pensijų draudimo stažą);

2) papildoma dalis, apskaičiuojama pagal tokią formulę:

$$0.005 \times s \times k \times D + 0.005 \times S \times K \times D \text{ , kur}$$

s – stažas įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu iki 1993 m. gruodžio 31 d.;

k – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, t.y. per 5 paeiliui einančius palankiausius metus iš laikotarpio nuo 1984 m. sausio 1 d. iki 1993 m. gruodžio 31 d. turėto uždarbio santykis su tų pačių metų vidutiniu uždarbiu Lietuvoje;

S – stažas, įgytas po 1994 m. sausio 1 d. dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu;

K – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, apskaičiuotas pagal draudžiamąsias pajamas, turėtas nuo 1994 m. sausio 1 d.;

D – Vyriausybės patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama pensija.

3) priedas už stažo metus (šio priedo dydis apskaičiuojamas dauginant 3 procentus socialinio draudimo bazinės pensijos iš kiekvienų iki išėjimo į pensiją mėnesio įgytų pilnų socialinio draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus).

Šiuo metu vidutiniškai pensijos dydis tesiekia apie 30 – 40 proc., tuo tarpu užtikrinti gerovę senatvei reikalinga apie 70 – 80 proc. buvusių pajamų. Dalyvavimas II pakopos pensijų fondų programose padidina šitą ribą iki galimų 50proc. buvusių pajamų.

Skaičiuojant pensiją, kurią galima būtu gauti iš „Sodros“ yra paimtas pavyzdys, kad žmogui yra 30 metų ir planuoja pasiekti reikiamą stažą, o alga yra 1700 litų ant popieriaus analogiška pasirinktam pavyzdžiui, kuris bus naudojamas skaičiuojant galimą pensiją iš pensijų fondų.

Pagrindine pensijos dalį iš „Sodros“ sudarys: – 110 proc. bazinės pensijos dydžio, turint būtiną stažą šios dienos skaičiais: 360 Lt. * 1,1 = 369 Lt.

Papildomą pensijos dalį sudarys: – 0,005 * 30 m. * 1,008 * 1488 Lt (draudžiamos pajamos) = 262 Lt.

Papildoma dalis už stažą šiuo atveju nepriklauso. Mokėjęs asmuo, 30 metų įmokas valstybiniam socialiniam draudimui galimas daiktas, kad gaus 369 + 262 = 658 Lt. pensiją (žr. 15 lent.).

15 lentelė. Pensijos dydis nedarant atskaitymų į II pakopos pensijų fondus

Jei vidutinis DU	800	1000	1500	2000	2500	3000	4000
Pagrindinė pensijos dalis	396	396	396	396	396	396	396
Papildoma pensijos dalis	120	150	225	300	375	450	600
Priedas už stažą	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Viso	516	546	621	696	771	846	996

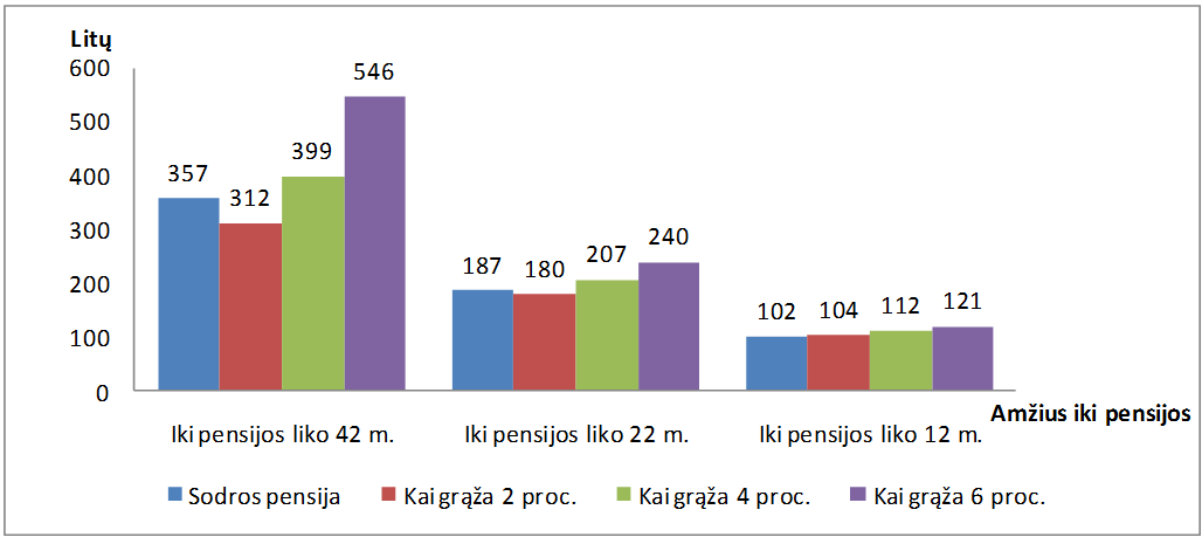
Šaltinis: „Investuok fondu knyga“ 2008-12-31

Privačiai valdomi pensijų fondai yra veiksmingesni negu valstybinė pensijų sistema (Gylys, 2002), todėl žmonės kaupdami dalį pensijos, pensijų fonduose, gali tikėtis didesnių pensijų. Siekiant įvertinti galimybę gauti didesnę pensiją, darbe buvo pasinaudota pensijų skaičiavimo skaičiuokle [www.pensijusistema.lt]. Atlikti skaičiavimai darant prielaidą, kad žmogus uždirba 1700 litų per mėnesį. Taip pat daroma prielaida, kad vyrų pensinis amžius 62 metai (realiai 62,6 metai), moterų 60 metų. Na o sukauptos sumos buvo įvertintos dabartine verte, pensija iš anksčiau sumokėtų įmokų Sodrai neįtraukta. Skaičiavimai yra atlikti vertinant skirtingą pensijų fondų investicinę grąžą 2 proc., 4 proc. ir 6 proc., jei vertinti juos ne kaip santykinius, o realius ir teigti, kad jie visiškai tikslus negalima, bet visgi jie ganėtinai panašūs.

Atlikus skaičiavimus paaiškėjo, kad skirtingo amžiaus vyro busima pensija kaupiant privačiuose pensijų fonduose, kai kuriais atvejais ženkliai skiriasi. Bei parodo, kad kaupimas yra naudingas tam, kad užtikrinti savo gerovę senatvėje, kai valstybėje šiuo metu yra svarstoma mažinti pensijas. Šiuo atveju sukauptos pensijos dydis, priklausys tik nuo to, kaip senai yra pradėtas kaupimas privačiuose fonduose, bei nuo jų pelningumo (žr. pav. 14).

Beveik visais atvejais matosi, kad kaupiant privačiuose fonduose pensija būtų didesne, nei gaunama iš „Sodros“ atsižvelgiant į investavimo bendrovę, kryptį ir grąžą. Mano manymų vertinant dabartinę ekonominę padėti ir atsižvelgiant į ilgalaikį investavimą galima teigti, kad pasirinkta pensijų

fondų grąža atspindi „Konservatyvius PF“, kuriuose grąža 2 proc., „Vidutinės akcijų dalies PF“, kuriuose grąža 4 proc. ir „Akcijų dalies PF“, kuriuose 6 proc. grąža .

14 pav. **Vyro pradėjusio kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose pensijos galimas dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija**

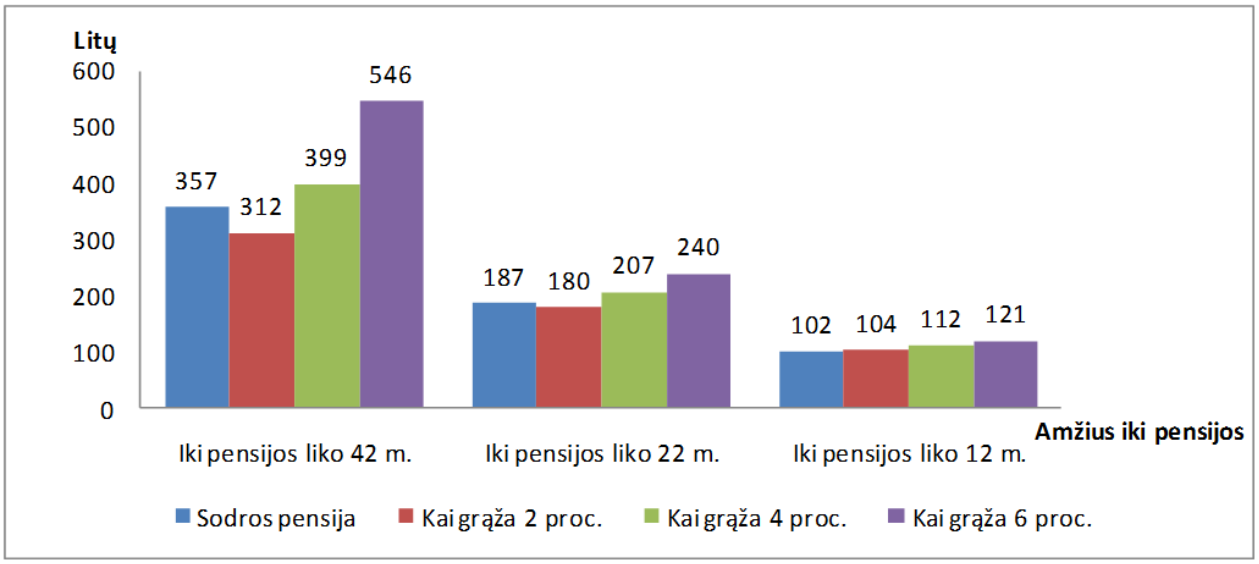
Pastaba: sudaryta autoriaus skaičiavimais naudojantis skaičiuokle www.pensijusistema.lt

Taigi kaupiant „Konservatyviuose PF“ galima daryti prielaidą, kad pensija būtų mažesnė nei moka iš „Sodros“, tačiau turint omenyje, kad šiuo metu yra svarstomas pensijos mažinimas, dėl valstybės biudžeto deficito susidarymo yra tikimybė kad, sukaupta pensija bus tokio pat dydžio ar net didesnė. Jei lyginant vyro pensijos dydį, kuriam iki pensijos liko 42 metai matome, jog skirtumas tarp kaupimo „Konservatyviame PF“ sudaro -45 Lt., kitais dviem pasirinktais investavimo būdais didesnė +42 arba net +189 Lt. Lygint pensijos dydį pagal kitus pasirinktus amžiaus kriterijus matome, kad sukaupta pensija privačiuose pensijų fonduose nepriklausomai nuo investavimo krypties yra nors neženkliai, bet visgi didesnė.

Lyginant moters pasirašiusios II pakopos pensijų kaupimo sutartį gauti rezultatai yra ženkliai prastesni, bet visgi nereikia pamiršti to fakto, kad sukaupta pensija bus, tokio dydžio, kokią ją sukaups dalyvės ir to dydžio joks priimtas įstatymas nepakeis į mažesnę pusę (žr. pav. 15).

Diagrama labai stipriai išreikia skirtumą tarp to kokia galėtų būti sukaupta pensija „Sodroje“ ir „Konservatyviame PF“, kur grąža 2 proc., kai iki pensijos liko 40 metų, didžiausias skirtumas yra -78 litai. Taip pat ir kaupiant „Akcijų dalies PF“, kur grąža 6 proc. didžiausias skirtumas yra 83 litai. Kitais dviem

kaupimo būdais rūšiuojant pagal amžių matome, kad sukaupta pensija būtu artima „Sodros“ pensijai, o asmuo mažiau rizikuoja investuodamas (kaupdamas).

15 pav. **Moters pradėjusios kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose galimas pensijos dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija**

Pastaba: sudaryta autoriaus skaičiavimais naudojantis skaičiuokle www.pensijusistema.lt

Tai gi matome moteriai kuri pradėjo kaupti iki pensijos likus 20 metų, remiantis skaičiuokle, kad investuojant į „Konservatyvius PF“ lyginant su „Sodros“ pensija ji praranda -30 Lt, investuojant į „Vidutinės akcijų dalies PF“ skirtumas yra -14 Lt. Investuojant į „Akcijų dalies PF“ skirtumas būtų teigiamas +5 Lt. Remiantis šiais skaičiavimais matome, kad pensijos reforma negarantuoja, kad kaupimas gali turėti teigiamos įtakos kuriamai senatvės gerovei, o tai priklauso nuo ekonominės padėties ir vyriausybės priimamų įstatymų.

Siekiant išsiaiškinti ar naudojantis skaičiuokle atlikti skaičiavimai buvo tikslus, jie buvo perskaičiuoti vadovaujantis literatūra. Remtasi „Investuok fondų knyga 2008-12-13“. Kriterijai liko tie patys – žmogaus atlyginimas yra 1700 litų, fondų grąža: 2 proc., 4 proc., 6proc. Iki pensijinio amžiaus tiek vyrui, tiek moteriai liko: 10, 20, 40 metų.

Pirmiausiai reikia paskaičiuoti kokia dalis bus gauta papildomai iš „Sodros“, nes iki kaupimo pradžios ir po jos yra pervedama dalis Valstybiniam socialiniam draudimui. Kad tai apskaičiuoti reikia rasti koeficientus kurie išreiškia pervedamas lėšas „Sodrai“.

Koeficientas nedalyvaujant II pakopos pensijų kaupime = Mėnesinis darbo užmokestis/ mėnesinių draudžiamų pajamų

1700/1488=1,1424

Pastaraisiais metais dalis skirta pensijoms svyravo nuo 23,3 proc. – 23,85 proc. tai vidurkis sudaro 23,5 proc. ir pensijų fondams bus pervedama pasibaigus krizei 5,5 proc. tai reiškia, kad „Sodrai“ vidutiniškai lieka 0,77 proc.

Koeficientas dalyvaujant II pakopos pensijų kaupime = Mėnesinis darbo užmokestis/ mėnesinių draudžiamų pajamų * 0.77

1700/1488*0.77=0.8797

Tolimesniam pensijos dalių apskaičiavimui panaudota formulės dalis aprašyta anksčiau: $0.005 \times S \times K \times D$, kur:

S – stažas;

K – koeficientas;

D – išmokos gavimo mėnesio draudžiamos pajamos.

Stažui apskaičiuoti remtasi supaprastintu kriterijumi – tiek vyrui tiek moteriai iki pensijos liko vienodas laiko tarpas 10, 20 ir 40 metų, atitinkamai jų jau įgytas stažas iki kaupimo būtu 30, 20, 0 metų. Remiantis šiais duomenimis atlikti skaičiavimai kokia dalis bus gauta iš „Sodros“ iki pradedant kaupti II pakopos pensijų fonde ir po to (žr. 16 lent.).

16 lentelė. Pensijos dalių dydžiai kuriuos gaus II pakopos pensijų kaupimo dalyvis papildomai iš „Sodros“

Iki pensijos liko	Koeficientas	Įgytas stažas metais	Būsimas stažas metais	Koeficientas iki kaupimo II pakopoje	Koeficientas kaupiant II pakopoje	Mėnesinės draudžiamos pajamos	Suma litais	**Suma viso litais.**
10 metų	0,005	30	-	1,1424	-	1488	254,98	
	0,005	-	10	-	0,8797	1488	65,44	**320,42**
20 metų	0,005	20	-	1,1424	-	1488	169,98	
	0,005	-	20	-	0,8797	1488	130,89	**300,87**
40 metų	0,005	-	40	-	0,8797	1488	261,79	**261,79**

Pastaba: sudaryta autoriaus skaičiavimais

Skaičiuojant papildomą pensijos dalį daroma prielaida, kad asmuo kuriam iki pensijos liko 40 metų iki to laiko niekur nedirbo ir tik įsidarbinęs pasirašė pensijos kaupimo sutartį II –oje pensijų kaupimo pakopoje.

Žinant pensijos dalį dabar reikia apskaičiuoti kiek gaus asmuo kaupiantis II pakopos pensijų fonde. Tam kad tai apskaičiuoti reikia sužinoti kiek tame fonde yra sukaupta. Jei nevertinant to fakto, kad iš

„Sodros“ pervedamos lėšos iš pradžių buvo 2,5 proc., o vėliau jos kas metus augo, o šiam momentui, dėl krizės vėl sumažinta iki 2 proc. ir darant prielaida, kad ateityje visgi šios pervedamos lėšos bus padidintos iki 5,5 proc. Tam kad, sumažinti paklaidą imsime, kad pervedamų lėšos yra 5 proc., tokiu atveju apskaičiavimas atliekamas sekančiu būdu:

mėnesinis atlyginimas * 0,05* 3 (valstybė fondams lėšas pervedinėja kas ketvirtį t. y. už 3 mėn.)

1700*0,05*3=255 Lt.

Tam kad, apskaičiuoti kiek sutaupyta fonde dar reikia žinoti kiek liko Jums iki pensijos, koks rizikingumas kartu ir pelningumas. Lentelėje yra pateiktas koeficientas išreiškiantis pelningumą nuo 1 iki 10 proc. ir laiko tarpą iki pensijos (žr. 17 lent.)

17 lentelė. Koeficientas generuojantis pajamas kaupiant II pakopos pensijų fonduose, pagal grąžą ir likusio laiko iki pensijos.

Metai	1 proc.	2 proc.	3 proc.	4 proc.	5 proc.	6 proc.	7 proc.	8 proc.	9 proc.	10 proc.
10	42,12	44,38	46,79	49,38	52,13	55,08	58,24	61,61	65,22	69,09
15	64,81	70,12	75,99	82,49	89,68	97,66	106,51	116,33	127,25	139,39
20	88,66	98,56	109,89	122,89	137,82	155,00	174,80	197,65	224,05	254,59
25	113,73	129,98	149,26	172,19	199,54	232,24	271,42	318,48	375,10	443,36
30	140,09	164,70	194,97	232,34	278,66	336,26	408,12	498,02	610,82	752,68
35	167,80	203,06	248,04	305,74	380,09	476,36	601,52	764,82	978,66	1259,54
40	196,92	245,44	309,68	395,30	510,14	665,06	875,12	1161,27	1552,68	2090,09

Šaltinis: „Investuok fondu knyga“ 2008-12-31

Apskaičiavimams paimti koeficientai:

- ✓ likus iki pensijos 10 metų – 44,34 (grąža 2 proc.), 49,38 (grąža 4 proc.), 55,08 (grąža 6 proc.);
- ✓ likus iki pensijos 20 metų – 98,56 (grąža 2 proc.), 122,89 (grąža 4 proc.), 155 (grąža 6 proc.);
- ✓ likus iki pensijos 40 metų – 245,44 (grąža 2 proc.), 395,30 (grąža 4 proc.), 665,06 (grąža 6 proc.)

Sukaupta suma fonde **=** už ketvirti pervedama suma * koeficientas

Atlikus skaičiavimus, kiek asmuo gali sukaupti, kaupiant II pakopos pensijų fonduose, vienareikšmiškai galima teigti, kad labiausiai apsimoka kaupti kuo įmanoma ilgiau tai yra 40 metų (žr.18 lent.). Kaupiant ilguoju periodu, lėšas generuojantis koeficientas yra žymiai didesnis, nuo kuo ir priklauso būsimos pajamos senatvėje. Remiantis šiais apskaičiavimais galima teigti jog sukaupti galima nuo vienuolikos tūkstančių iki beveik šimto septyniasdešimties tūkstančių.

18 lentelė. Sukaupta suma kaupiant II pakopos privačiuose pensijų fonduose

PF grąža	Laikotarpis iki pensijos	Už ketvirti pervedama suma	Koeficientas iš lentelės pagal laikotarpį ir pelningumą	Sukaupta suma fonde
2 proc.	10 metų	255	44,38	11316,9
	20 metų	255	98,56	25132,8
	40 metų	255	245,44	62587,2
4 proc.	10 metų	255	49,38	12591,1
	20 metų	255	122,89	31336,95
	40 metų	255	395,30	100801,5
6 proc.	10 metų	255	55,08	14045,4
	20 metų	255	155,00	39525
	40 metų	255	605,06	169590,3

Pastaba: sudaryta autoriaus skaičiavimais

Kai jau yra žinoma sukaupta suma fonde belieka suskaičiuoti kokio dydžio bus išmokos įsigijus anuitetą. Mūsų pasirinkimas yra apribotas valstybės. Pensijų kaupimo įstatymas numato, kad pensijos yra mokamos iš sukaupto turto fonde, o tai atliekama periodinėmis išmokomis. Taigi nusprendus pasinaudoti sukauptomis lėšomis jos gali būti išmokamos anuiteto arba vienkartine išmoka. Vienkartine išmoka išmokamos lėšos tuo atveju, kai kaupusio asmens paskaičiuoto bazinio pensijų anuiteto dydis yra mažesnis kaip pusė Valstybinės socialinio draudimo bazinės mokamos pensijos dydžio. Bazinė pensija sudaro 360 litų [http://www.sodra.lt/index.php?cid=335] tai reiškia jei paskaičiavus gaunasi kad anuiteto būdu išmokamos išmokos būtų mažesnės nei 180 litų tokiu atveju būtų išmokama vienkartinė išmoka. Pensijų anuitetas privaloma tvarka yra nuperkamas už visą sukauptą sumą pensijų fonde. Pagal šiuo metu galiojančia tvarką vyrai sulaukę 62 metų anuiteto gali nepirkti jei sukaupė mažiau 62894 Lt., o moterys sulaukusios 60 metų ir jei sukaupė mažiau nei 36663 Lt. Taip pat jei sukaupta suma yra didesnė nei trys valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos (3*360=180 Lt.) sukauptų lėšų dalis viršijanti sumą už kuria perkamas anuitetas gali būti išmokamas vienkartine išmoka ar periodinių mokėjimo būdu. Visais atvejais anuitetas yra perkamas iš gyvybės draudimo įmonės, vykdančios pensijų anuitetų veiklą.

Perkant anuitetą iš įmonės, kuriai bus suteikta teisė prekiauti tokia paslauga, sukauptos lėšos iš PF bus pervedamos anuiteto įsigijimui. Už kiekvieną pervesta tūkstantį litų, iki gyvos galvos žmogui kas mėnesį bus pervedama pinigų suma, kuri nurodyta Lietuvos Respublikos Draudimo priežiūros komisijos nutarime. Nutarimai priimami kiekvienais metais, o sumos didėja. Suma priklausys ir nuo to, kokio amžiaus žmogus perka anuitetą. Išmokos yra nustatytos skirtingo dydžio ir vyrams ir moterims, tai priklauso nuo to, kad skiriasi jų vidutinė gyvenimo trukmė. Kuo jaunesnis žmogus įsigys anuitetą tuo

išmokama suma bus mažesnė, nes yra tokia tikimybė, kad ilgesnį laiko tarpą reikės bendrovei daryti išmokas. Išmokos yra mokamos iki gyvos galvos.

Mano darbe yra pasirinkta, kad asmuo tiek vyras, tiek moteris nusprendę pirkti anuitetą yra 65 metu, nes vyriausybė šiuo metu svarsto galimybę ateityje padaryti įstatymo pataisą ir nustatyti, kad pensijinis amžius prasidės nuo 65 metų. Todėl manau yra aktualu skaičiuojant būsimas pajamas atsižvelgti ir į tai.

Taigi beliko paskaičiuoti, kokios mėnesinės išmokos bus įsigijus anuitetą. Anuiteto koeficientas 65 metu sulaukusio vyro yra – 7,3874; moters – 5,4216 (žr. 5 priedą). Prie tos sumos galima bus pridėti (paskaičiuotą anksčiau) iš „Sodros“ gautiną papildomą pensijos dalį (žr. 19 lent.).

Pensijos dydis įsigijus anuitetą = sukaupta suma fonde / 1000 * anuiteto koeficientas

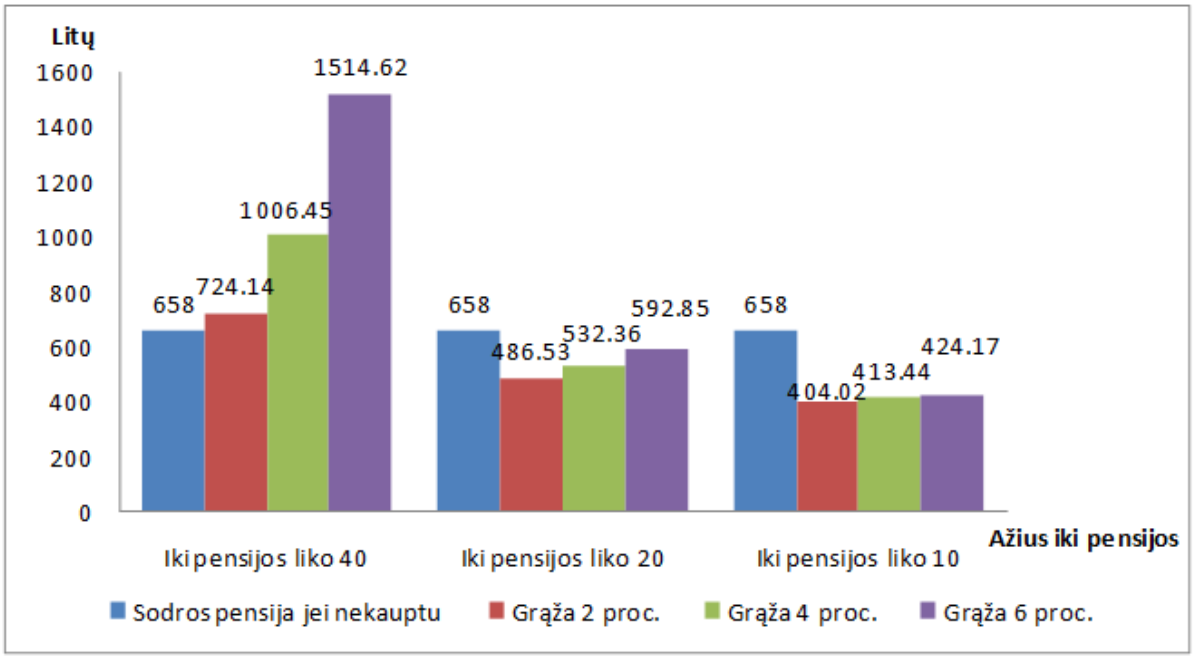
19 lentelė. Anuiteto išmokos sumos dydis ir „Sodros“ papildamos dalies bendra suma

PF grąža	Laikotarpis iki pensijos	Lytis	Sukaupta suma PF	Pagal formule vardiklis 1000	Anuiteto koeficientas	**Išmokos dydis**	Papildoma dalis	**Suma viso**
2 proc.	10	Vyr.	11316,9	1000	7,3874	**83,60**	320,42	**404,02**
	10	Mot.	11316,9	1000	5,4216	**61,35**	320,42	**381,77**
	20	Vyr.	25132,8	1000	7,3874	**185,66**	300,87	**486,53**
	20	Mot.	25132,8	1000	5,4216	**136,25**	300,87	**437,12**
	40	Vyr.	62587,2	1000	7,3874	**462,35**	261,79	**724,14**
	40	Mot.	62587,2	1000	5,4216	**339,32**	261,79	**601,11**
4 proc.	10	Vyr.	12591,9	1000	7,3874	**93,02**	320,42	**413,44**
	10	Mot.	12591,9	1000	5,4216	**68,26**	320,42	**388,68**
	20	Vyr.	31336,95	1000	7,3874	**231,49**	300,87	**532,36**
	20	Mot.	31336,95	1000	5,4216	**169,89**	300,87	**470,76**
	40	Vyr.	100801,5	1000	7,3874	**744,66**	261,79	**1006,45**
	40	Mot.	100801,5	1000	5,4216	**546,50**	261,79	**808,29**
6 proc.	10	Vyr.	14045,4	1000	7,3874	**103,75**	320,42	**424,17**
	10	Mot.	14045,4	1000	5,4216	**76,14**	320,42	**396,56**
	20	Vyr.	39525	1000	7,3874	**291,98**	300,87	**592,85**
	20	Mot.	39525	1000	5,4216	**214,28**	300,87	**515,15**
	40	Vyr.	169590,3	1000	7,3874	**1252,83**	261,79	**1514,62**
	40	Mot.	169590,3	1000	5,4216	**919,45**	261,79	**1181,24**

Pastaba: sudaryta autoriaus skaičiavimais

Atlikti skaičiavimai parodo, kad vyras pradėjęs kaupti, kai jam, iki pensijos liko 40 metų, uždirbs daugiausiai nepriklausomai nuo to, kokiame PF jis pasirinks kaupti lėšas (žr. 16 pav.). Jo pensija susideda iš dviejų dalių: sukauptos II pakopos pensijų kaupimo bendrovėje ir gaunamos dalies iš „Sodros“ – 261,79 litų visais kaupimo atvejais. Nekaupiant pensijos II pakopos pensijų fonduose iš „Sodros“ galima būtu

tikėtis senatvėje 658 litų, apskaičiuojant pagal dabar galiojančius įstatymus. Tokiu atvejų reikėtų tikėtis, kad vyriausybė nemažins pensijų, kas mažai tikėtina, dėl susidarančio valstybės biudžeto deficito.

16 pav. **Vyro pradėjusio kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose pensijos galimas dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija remiantis „Investuok fondų knyga 2008-12-13“**

Pastaba: sudaryta autoriaus skaičiavimais

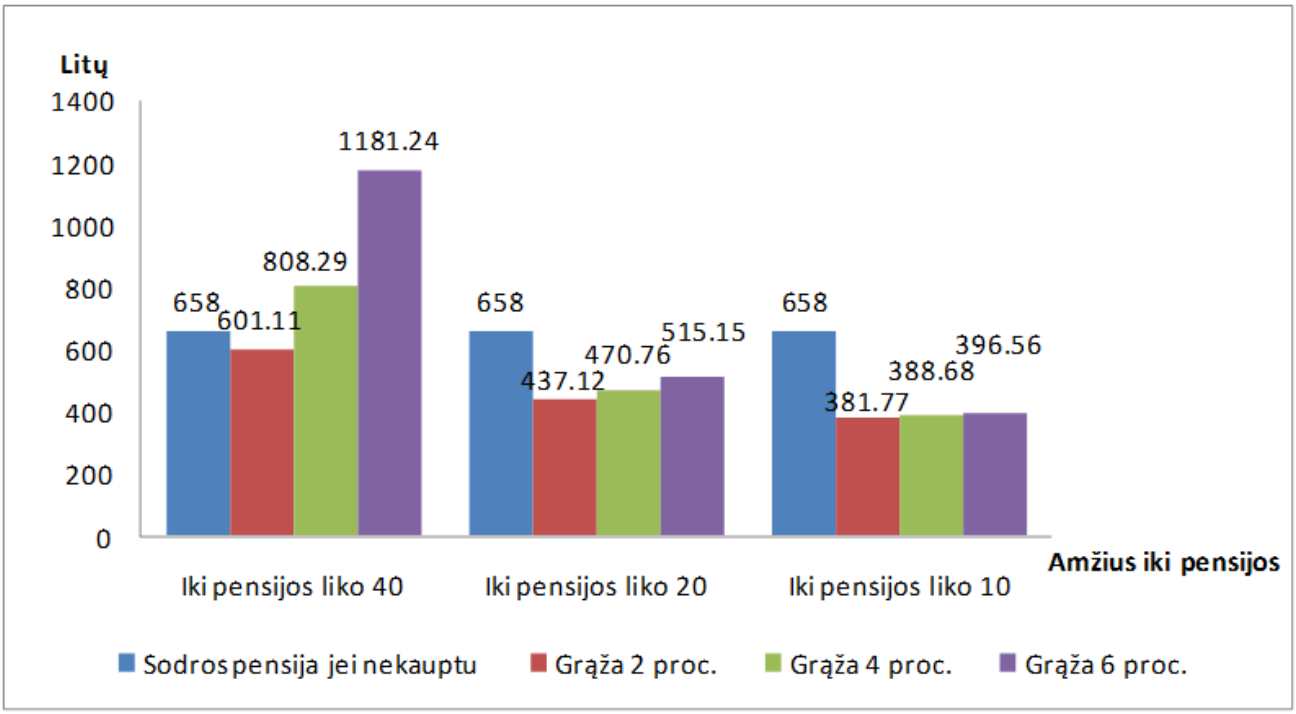
Taigi kaupiant II pakopos pensijų fonde vyrui, kuriam iki pensijinio amžiaus yra likę 40 metų remiantis atliktais skaičiavimais, aiškiai matosi kad, net kaupiant „Konservatyviame PF“, kurio grąža yra 2 proc. jis sukauptų daugiau, nei valstybė galėtų mokėti – 724,14 Lt ši suma yra pateikta su „Sodros“ dalimi. „Vidutinės akcijų dalies PF“, kurio grąža yra 4 proc. leistų senatvėje papildomai prie – 261,79 Lt., prisidurti 744,66 Lt., kas bendra suma sudarytų – 1006,45 Lt. Na, o Investuojant į „Akcijų dalies PF“, kurio grąža yra 6 proc. sukaupta suma būtų 1252,83 Lt. ir pridėjus papildomą „Sodros“ dalį sudarytų – 1514,62 Lt.

Vyrui, kuriam iki pensijos liko 20 metų, pensijos priedas gautinas iš „Sodros“ sudarytų 300,87 Lt. Kaupiant II pakopos pensijų fonde, sukauptos sumos ir valstybinio socialinio draudimo mokamų pensijų dydžių skirtumas būtų žymiai mažesni. Remiantis skaičiavimais skirtumas įgyja neigiamą reikšme tarp galimų pensijos dydžių. Yra tikimybė, kad šiuo atveju, tokio amžiaus vyras sukaups mažiau nei galėtu gauti pensijos iš valstybės, net kaupiant didžiausią grąžą duodančiame „Akcijų dalies PF“, kurio grąža yra 6 proc. Šis skirtumas nėra didelis – 65,15 Lt, o pensijos bendras dydis būtų – 592,85 Lt. Darant prielaidą,

kad valstybė mažins pensiją, net gi gali susilyginti arba taps didesnė. Na o, kur grąža mažesnė šis skirtumas palaipsniui didėja: „Vidutinės akcijų dalies PF“, kurio grąža yra 4 proc. skirtumas -125,64 lt., o „Konservatyviame PF“, kurio grąža 2 proc. skirtumas susidarys iki -171,47 Lt.

Jei nuspręstų kaupti II pakopos privačiame pensijų fonde vyras, kuriam iki pensijos liko 10 metų, jam reiktų labai smarkiai apmastyti, tokį žingsnį. Skirtumas, tarp maksimaliai galimos pensijos, remiantis atliktais skaičiavimais sudarytų net -233,83 Lt., kaupiant „Akcijų dalies PF“, kurio grąža yra 6 proc. Kaupiant kituose pensijų fonduose skirtumas įgytų didesnę neigiamą reikšmę, kas tikrai negalėtų užtikrinti senatvės gerovės.

Moteriai, kaip ir vyrui, kuriai iki pensijos liko 40 metų, remiantis atliktais skaičiavimais, susidaro galimybė senatvei sukaupti didžiausią sumą senatvei, bet kaupiant tik rizikingesniuose pensijų fonduose su didesne grąža (žr. 17 pav.).

17 pav. Moters pradėjusios kaupti privačiuose II pakopos pensijų fonduose galimas pensijos dydis palygintas su „Sodros“ galima pensija remiantis „Investuok fondų knyga 2008-12-13“

Pastaba: sudaryta autoriaus skaičiavimais

Šiuo atveju kaupiant lėšas senatvei „Konservatyviame PF“, kurio grąža yra 2 proc. skirtumas su galima pensiją yra iš „Sodros“ ir pensijų fondo mokamų išmokų sudarys neigiamą reikšmę -56,89 Lt., tačiau vėl gi, atsižvelgiant į tai jei bus sumažinta pensija gaunama iš valstybės šios pajamos galėtų susilyginti arba viršyti valstybinę pensiją. Kaupiant II pakopos privačiuose pensijų fonduose papildoma

dalis iš „Sodros“ sudarytų 261,79 Lt. Investuojant į „Vidutinės akcijų dalies PF“ bendra suma sudarytų 808,29 Lt., o investuojant į „Akcijų dalies PF“ pajamos senatvėje sudarytų – 1181,24 Lt.

Moteriai, kuriai iki pensijos liko 20 metų kaupiant pensiją II pakopos privačiame pensijų fonde ir investuojant į rizikingiausią fondą, kurio grąža būtų 6 proc. skirtumas tarp galimos pensijos iš „Sodros“ ir anuiteto išmokos siektų -140,85 litų. Investuojant į fondą, kurio grąža būtų 4 proc. skirtumas būtų -187,24 Lt., o fondo su grąža 2 proc. skirtumas sudarytų net iki -22086 Lt. Taip pat ir moteriai, kuriai iki pensinio amžiaus yra likę 10 metų šis skirtumas bus tik didesnis nuo -261,44 Lt., investuojant į „Akcijų dalies PF“ kaupiant „Vidutinės akcijų dalies PF“ skirtumas bus -269,32 Lt., iki -276 Lt kaupiant Konservatyviame PF“.

Remiantis atliktais skaičiavimais galima teigti, kad moterims kurioms iki pensijinio amžiaus liko 20 ir 10 metų visiškai nevertėtų kaupti pensijų fonduose, nes jų sukaupta suma bus mažesnė, nei jos galėtų gauti iš valstybinio socialinio draudimo. Na, o toms, kurioms liko 40 metų reiktų kaupti rizikingesniuose pensijų fonduose, tam kad gauti didesnes pajamas. Tai įtakoja, kad perkant anuitetą yra taikomas mažesnis koeficientas ir norint senatvėje gauti didesnes pajamas reikia labiau rizikuoti, nei vyrui. Būtent dėl to – vyrui, visais atvejais rizikuojant taip pat, su tokia, pat sukaupta suma, išmokos ženkliai skiriasi. Todėl remiantis skaičiavimais matosi, kad vyras, dar gali pradėti kaupti, kai iki pensijos, liko 20 metu. Tuo tarpu moteris jau turėtu gerai apsvarstyti ar tikrai jai verta žengti tokį žingsnį.

Darbe iškelta hipotezė pasitvirtino ne visai. Atlikus tiriamąjį darbą iškelta hipotezė yra dalinai atmesta. Paaiškėjo, kad II-oji pensijų pakopa senatvės gerovę, gali užtikrinti tik daliai pensijų dalyvių, kadangi mažus darbo užmokesčius gaunantiems asmenims nėra naudingos galimybės kaupti privačiuose pensijų fonduose. Tai labiausiai naudinga tiems, kurių darbo užmokesčiai didesni ir tiems, kam iki pensijos liko daugiau nei 20 metų. Investavimas yra ilgalaikis etapas reikalaujantis 30 – 40 metų.

IŠVADOS

1. Šiame darbe apžvelgiau, kokie pensijų modeliai yra taikomi mokant pensijas ir paaiškėjo, kad reformuojant pensijų sistemą reikia atsižvelgti į tai, kad visos valstybės yra skirtingos savo kultūrą, socialinėmis tradicijomis, politinę situaciją ir kitais požymiais, todėl jos turi šiuos modelius modifikuoti ir pritaikyti būtent sau.

2. Reformuojant pensijų sistemą Lietuvoje nebuvo sukurtas naujas produktas. Mūsų valstybėje pritaikyta kitų valstybių patirtis. Pereinant nuo privalomojo draudimo prie kaupiamojo privačiuose pensijų fonduose, taikoma mišri sistema. Dalis pensijos yra kaupiama valstybiniame sektoriuje per mokesčių sistemą, o kita pensijos dalis kaupiama privačiuose pensijų fonduose.

3. Susisteminau ir palyginau įvairių autorių požiūrius vertinant pensijų sistemų modelius. Įvertinęs autorių nuomonę, manau, kad geriausia yra ta pensijų sistema, kurioje pirmoji pakopa apima visus šalies gyventojus ir yra diferencijuota su savanoriškąja antrąja ir trečiąja pensijų kaupimo pakopomis. Autorių nuomone, efektyviausias pensijų finansavimo būdas yra dirbančiųjų įmokas pervesti į pensijų fondus.

4. Nuomonė, kad privačiu kapitalu pagrįsta pensijų sistema apsaugota nuo politinės įtakos, yra klaidinga. Dar tuo metu, kol kaupiamos lėšos, valstybė gali įtakoti šį procesą. Lietuvoje priėmus įstatymo pataisą į PF yra nukreipiama mažesnė lėšų dalis skirta investavimui.

5. Reformuojant pensijų sistemas ir išlaikant kartų tarpusavio ryšį, šalys neatsisako einamomis įmokomis ir išmokomis finansuojamų sistemų. Sistemos yra pertvarkomos taip pat integruojamos papildomas pensijų pakopos, taip išskaidydamos riziką, kuri yra susijusi su pensijų fondų veiklos neapibrėžtumu.

6. Įvertinus Lietuvos aprūpinimo sistemos plėtrą, bei jos problemas, rastas trūkumas: Lietuvoje pereinamasis laikotarpis neturės pabaigos. Nėra numatyta termino ir dirbančiųjų įpareigojimo dalyvauti privačiame pensijų kaupime, todėl egzistuoja tikimybė, kad ne visi dalyvaus pensijų reformoje.

7. Iš „Sodros“ pervedama suma į PF kiekvienais metais auga . Pensijų privatizavimas turi neigiamą įtaką dabartiniams pensininkams, o pervestos lėšos į PPF išreiškia prarastą galimybę dabar padidinti pensijas.

8. Asmenys iki 45 metų yra vienodai aktyvus, nepriklausomai nuo lyties. Tai labai svarbu nes moterys gyvena ilgiau, o jų pensijos bus 20 – 25 proc. mažesnės.

9. Kaupimas privačiuose pensijų fonduose turi ir privalumų, ir trūkumų. Svarbiausia, kad dalyviai suprastų ir juos papildomai informuotų apie naudą ir riziką. Ne visais atvejais kaupiant privačiuose pensijų fonduose asmenys gali sukaupti, daugiau nei buvo investuota į juos.

10. Vienas iš pagrindinių privalumu dalyvaujant pensijų kaupime yra tas, kad mažinama valstybės sistemos rizika. Valstybė negalės daryti įtakos jau sukauptoms lėšoms, kurias dalyvis kaupė ir jos yra jo asmeninis turtas, o pats kaupimas nereikalauja papildomų lėšų ar išlaidų.

11. Dar vienas iš privalumų yra tas, kad dalyvis gali pats įtakoti, kokia suma bus sukaupta priklausomai nuo, kokia investavimo strategija bus pasirinkta.

12. Pensijų reformai kelti tikslai yra neįvykdyti. „Sodros“ biudžetas yra su deficitu, o biudžeto deficitas sumažėja tik ta dalimi, kuria atsisakoma įsipareigojimo dėl mokamų pensijų dydžio. Vyriausybės pakelti mokesčiai verslui skatiną ir tolimesnį mokesčių vengimą tiek iš darbdavio, tiek iš darbuotojo pusės. Investuotų kaupiamų lėšų nukreipimas į valstybės ūkį yra neįgyvendintas, nes apie 90 proc. investuojama užsienyje.

13. Nuo mūsų kaupiamų lėšų yra imami mokesčiai. Tai reiškia, kad ne visos pervedamos lėšos yra investuojamos, kad per grąžą atiduotų maksimalia naudą.

14. Nėra jokių garantijų, kad reforma padės išspręsti žmonių gerovės problemą senatvėje, nors tai ir laikoma pagrindinių tikslu. Pensijų išmokų dydžių nenustato nei valstybė, nei darbdavys, nei bendrovė valdanti PF. Nesėkmingų investicijų atveju visa įmanoma rizika tenka pačiam kaupiančiajam.

15. Dalyviams, kurie kaups visą savo darbingą laikotarpį „Sodros“ pensija sumažės 30 proc. lyginant su ta, kurią gautų jei nekauptu ir nepervedinėtų dalį savo įmokų į PF.

16. Išanalizavus privačių pensijų rinką, Lietuvoje veikia 9 pensijų kaupimo bendrovės ir jos valdo 29 PF. Didžiausia turtą valdo UAB „Swedbank investicijų valdymas“ – 40,5 proc., UAB „SEB investicijų valdymas“ – 30,4 proc., ir UAGDPB „Aviva Lietuva“ – 13,3 proc., taip pat šios bendrovės turi ir daugiausiai dalyvių atitinkamai – 43 proc.; – 25,4 proc.; – 15,3 proc.

17. Įvertintus privataus pensijų draudimo sektoriaus, esamą ekonominę situaciją Lietuvoje – tapo aišku, kad grynosios vertės pokytis turi neigiamą reikšmę. Tai įtakojo globali ekonominė padėtis. Reiškia, kad investuoti pinigai į pensijų fondų rinkas prarado dalį savo vertės, o kaupiama pensija sumažėjo. Pensijos kaupimas investuojant yra ilgalaikis etapas ir neaišku kas nutiks po metų ar kelių ir kaip tai paveiks ekonomiką.

18. 2008 metais prarado mažiau arba uždirbo daugiau saugiausi pensijų fondai „Konservatyvaus investavimo PF“ dėl mažiausiai pakitusio apskaitos vieneto vertės pokyčių.

19. Reformos sėkmė priklausys nuo išmokų stabilumo, kurios prasidės po 10 – 20 metų. Aš manau, kad šios reformos esmė yra nesąžininga, nes kaupiant pensijas, fonduose, yra tikimybė, kad bus sukaupta mažiau nei, nedalyvaujant reformoje. Šią padėtį neigiamai įtakoja valstybės kišimasis, kuri mažina pervedamas lėšas iš „Sodros“ į kaupiamuosius pensijų fondus.

20. Atsiradus papildomam kaupimui didėja ir socialinis pasiskirstymas. Mažus darbo užmokesčius gaunantiems asmenims nenaudinga kaupti privačiuose pensijų fonduose. Remiantis darbe atliktais skaičiavimais labiausiai naudinga yra tiems, kam iki pensijos, liko virš 20 metų, bei uždirba didesnius atlyginimus, labiausiai apsimoka kaupti vyrams, kuriems iki pensijos liko nuo 20 iki 40 metų.

21. Kaupiant II pakopos pensijų fonde vyrui, kuriam iki pensijinio amžiaus yra likę 40 metų, remiantis atliktais skaičiavimais, aiškiai matosi kad, net kaupiant „Konservatyviame PF“, kurio grąža yra 2 proc., jis sukauptų daugiau, nei valstybė galėtų mokėti. Na, o investuojant į „Akcijų dalies PF“, kurio grąža yra 6 proc. sukaupta suma būtų daugiau nei dvigubai didesnė.

22. Remiantis atliktais skaičiavimais paaiškėjo, kad didžiausią galimą pensiją, moteris galėtų gauti, jei pradėtų kaupti, kai iki pensijos jai yra likę 40 metų. Na, o PF grąža tūrėtų būtų didesnė nei 2 proc. Tai įtakoja, kad perkant anuitetą moteriai yra taikomas mažesnis koeficientas, nei vyrui. O, norint senatvėje gauti didesnes pajamas reikia labiau rizikuoti. Koeficiento dydis priklauso nuo vidutinės gyvenimo trukmės. Moterys gyvena ilgiau, nei vyrai todėl koeficientas yra mažesnis.

23. Dirbantiesiems, kuriems iki pensijos liko 10 metų ir mažiau, kaupimas yra rizikingas, nes yra galimybė, sukaupti mažiau, nei „Sodra“ mokėtų. Pensijų fondams būdingas ilgas investavimo laikotarpis (30 – 40 metų).

24. Mano manymu turi egzistuoti galimybė pensijų reformos dalyviui sugrįžti prie senosios sistemos, be jokių apribojimų. Tokios perspektyvos buvimas, skatintu bendroves geriau dirbti, būti labiau skaidresniems savo klientams, nes visada panorėjęs dalyvis galėtų ne tik pakeisti fondą ar pačia bendrovę, bet ir esant reikalui atsisakyti kaupimo bendrovių paslaugų. Taip priversdamas jas sugrąžinti iš „Sodros“ pervestas lėšas atgal.

LITERATŪRA

1. Augusztinovics M., Pension systems and reforms in the transition economies // Economic survey of Europe, Nr.3.[http://www.unece.org/ead/pub/993/993_4.pdf], 1999.
2. Baltoji pensijų reformos knyga (2000) Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Vilnius. Prieiga per internetą. Žiūrėta (2009 03 05) [http://www.socmin.lt/].
3. Barr N., Reforming pensions: myths, truths and policy choises.[http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp00139.pdf], rugpjūtis, 2000. Working Paper.
4. Bitinas A. (2008) Kaip A. Kubilius tvarkysis deficitine „Sodra“ (socialinių mokslų daktaras Audrius Bitinas) [žiūrėta 2009 rugpjūčio 20 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.balsas.lt/print/221238].
5. Blake D76 The United Kingdom pension system.[http://www.lse.ac.uk/ubs/pdf/dp11.pdf] gegužė, 2003.
6. Burtkus A. (2007) Lietuvos ir Latvijos antros pakopos kaupiamųjų pensijų fondų veiklos ypatumų vertinimas. // Ekonomika 2007 Nr. 78 ISSN 1392-1258.
7. Dromantienė L., Kanopienė V. (2004) demografinis senėjimas ir ES socialinė politika pagyvenusiems. // Socialinis darbas, 2004, Nr. 3 (2)
8. Dubkauskas M. Pensijų fondų nauda ateityje pajus ne visi šalies gyventojai. // Lietuvos rytas 2006 m. spalio 2 d.
9. Edwards S., The Chilean pension reform (1996) [http://papers.nber.org/papers/w5811.pdf] 1996. Working Paper
10. Finansų analitikų asociacija (2006). Pensijų fondo vertinimo ypatumai. // Verslo žinios 2006 spalio 16 d.
11. Guogis A. (2006) Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai // Viešoji politika ir administravimas. 2006, Nr. 18.
12. Gylys P. (2002) Pensijų sistema Lietuvoje: dilemos ir kontraversijos // Viešoji politika ir administravimas 2002 Nr. 2 ISSN 1648- 2603
13. Jasienė M., Kočiūtė D. (2007) Investicijų grąžos įvertinimo atsižvelgiant į riziką problemą ir jos sprendimo galimybė // Ekonomika 2007 Nr. 79 ISSN 1392-1258.
14. Klyvienė V. (2007) Lietuvos pensijų reformos poveikis valstybės finansams. // Pinigų studijos 2007 Nr. 1
15. Kucharevič I. (2008) Pensijos nuo A iki Z // Alfa LT 2008 m. lapkričio 2 d.

16. Lazutka R. (2001) Pensijų ekonomikos principų taikymas ir Lietuvos pensijų reformos numatomos pasekmės // Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos. Vilniaus Universitetas 2001.

17. Lazutka R. (2002). Pensijų ekonomikos principai // Pinigų studijos, Nr. 4.

18. Lazutka R. (2007) Pensijų sistemų raida Lietuvoje // Lietuvos mokslų akademija 2007.

19. Lazutka R. (2008) Lietuvos socialinio darudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai // Ekonomika, 2008 Nr. 82. ISNN 1392-1258.

20. Leščinsienė E., Sakalas A. (2009) Ekonomic issues of pension of reform //

21. Leščinsienė E., Sakalas A. (2009) Ekonomikos klausimai pensijų reformos // Ekonomika ir vadyba 2009 ISSN 1822-6515

22. Leščinskienė E., Sakalas A. (2006) Pension Reform Progress and Problems // Enginieneering Economimics No 3 (48) ISSN 1392-2785.

23. Levišauskaitė K., Malinauskas Ž. (2006). Pensijų sistemos reforma Lietuvoje: antrosios pakopos kurimo ypatumai ir rezultatai. // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. 2006 m. Nr. 39.

24. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. (2007) Analizė „Kodėl Lietuva turėtų tęsti pensijų reformą“. Vilnius, 2007-03-23 [http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/analitine_medziaga_kodel_lietuva_turetu_testi_pensiju_reforma/4189].

25. Lietuvos Respublikos Draudimo priežiūros komisija (2009). Pensijų kaupimo veikla. Prieiga per internetą. Žiūrėta (2009 10 02) [http://www.dpk.lt/pensiju.menesio.statistika.php].

26. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas. 1999 m. birželio 3 d. Nr. VIII-1213, Žin., 1999, Nr. 55-1765

27. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas [žiūrėta 2009 sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=334538&p_query=&p_tr2].

28. LR papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas. 1999 m. birželio 3 d. Nr. VIII-1212 (Žin., 1999, Nr. 55-1765;.Nr. IX-1691, Žin., 2003, Nr. 75-3472; Nr. IX-2254, 2004-06-01, Žin., 2004, Nr. 96-3521 (2004-06-19); Nr. IX-2270, 2004-06-10, Žin., 2004, Nr. 98-3627 (2004-06-24);). [žiūrėta 2008 gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt>.

29. LR pensijų kaupimo įstatymas. 2003 m. liepos 4 d. Nr. IX-1691. Žin., 2003, Nr. 75-3472. Pakeitimai: Nr. IX-2254, 2004-06-01, Žin., 2004, Nr. 96-3521 (2004-06-19); Nr. IX-2541, 2004-11-04, Žin., 2004, Nr. 171-6301 (2004-11-26); Nr. X-208, 2005-05-19, Žin., 2005, Nr. 71-2554 (2005-06-07); Nr. X-374, 2005-10-18, Žin., 2005, Nr. 127-4535 (2005-10-27); Nr. X-972, 2006-12-12, Žin.,

2006, Nr. 144-5462 (2006-12-30) [žiūrėta 2008 gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt].

30. LR pensijų sistemos reformos įstatymas. 2002 m. gruodžio3 d. Nr. IX-1215. (Žin., 2002, Nr. 123-5511; Nr. IX-1708, 2003-07-04, Žin., 2003, Nr. 75-3474 (2003-07-30); Nr. IX-2255, 2004-06-01, Žin., 2004, Nr. 96-3522 (2004-06-19); Nr. IX-2541, 2004-11-04, Žin., 2004, Nr. 171-6301 (2004-11-26)) [žiūrėta 2008 gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt].
31. Mačerinskienė I., Justinas Sigitas P. (2008) Magistrinio darbo rengimo tvarka. Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius 2008.
32. Moffit R., Peterson P., James E., Harris D., Perpectives of the European pension crises.[http://www.heritage.org/Research/SocialSecurity/HL729.cfm], vasaris, 2002. Working Paper.
33. Morkūnienė A., (2007) Pensijų reformos eiga ir perspektyvos // Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą. Žiūrėta (2009 08 30) [http://www.google.lt/#hl=lt&source=hp&q=baltoji+pensiju+reformos+knyga&meta=&aq=0&oq=baltoji+pensij&fp=3515466555994017].
34. Navickaitė L. Pensijų sistema žlunga // Kauno diena 2009 m. balandžio 3 d.
35. Norman G., Mitchell., pension reform in Sweeden.[http://www.heritage.org/Research/SocialSecurity/bg1381.cfm] birželis, 2000. Working Paper.
36. Pensijų sistema Lietuvoje. [http://www.pensijusistema.lt/index.php?-1225997409].
37. Pensijų sistema Lietuvoje. Pensijų skaičiuoklė [http://www.pensijusistema.lt/popup2.php?tmpl_name=m_socmin_spreadsheet_form&_m_e_id=1&_menu_i_id=358].
38. Sakalauskaitė I. (2008) Investuok „Fondų knyga 2008-12-31“
39. Salminen K. Pension schemes in the marking. [http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.cfm?sk=1925.0]
40. Ševienė L. Dabartinės Lietuvos pensijų sistemos silpnosios ir stipriosios vietos [žiūrėta 2009 liepos 14 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/finansai/Sleviene_Laura.pdf].
41. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2007) Naujoji pensijų kaupimo sistema. Statistika. 2007 m. [http://www.pensijusistema.lt/index.php?-126765432].
42. Sodra (2009) Statistika. Pensijų kaupimo sutartys. Prieiga per internetą. Žiūrėta 2009 09 15 [http://www.sodra.lt/index.php?cid=280].

43. Tjomson L. (1998), Predictability of individual pensions.[http://www.oecd.org/dataoecd/22/3/2428823.pdf], 1998. Working Paper.

44. Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga [http://www.vpk.lt/new/documents/2009%20II%20ketvircio%20II%20pakopos%20PF%20apzvalga.pdf].

45. Valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondų pelningumo analizė [http://www.vpk.lt/new/documents/Tyrimas%20d%C4%97l%20II%20PF%20pelningumo_1.pdf].

46. Valstybinio socialinio draudimo įstatymas . 1991 m. gegužės 21 d. Nr. I-1336 (Žin., 1991, Nr. 17-447) ir vėlesni pakeitimai [žiūrėta 2008 gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt].

47. Valstybinis socialinis draudimas. Istorija. [http://www.sodra.lt].

48. Valstybinis socialinis draudimas. Pensijos. [žiūrėta 2009 vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.sodra.lt/index.php?cid=336].

49. Willmore L. tree pillars of pensions. [http://www.un.org/esa/esa00dp13.pdf] 2000. Working Paper.

50. Guogys A. (2008) Dėl liberalizmo reikšmės vystantis socialiniai atskirčiai: pensijų reformos atvejis // Balsas.lt 2008 [žiūrėta 2009 spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.balsas.lt/naujiena/178500].

Lukaševičius D. Privatus pensijų draudimas: privalumai ir trūkumai / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. I. Panovas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos finansų valdymo fakultetas. 2009. – 83 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos privataus pensijų draudimo privalumai ir trūkumai. Iškeltos pensijų sistemos problemos, bei nurodyta į ką reiktų atkreipti dėmesį, svarstant galimybę dalyvauti pensijų reformoje. Pirmoje dalyje apžvelgiama teorinė privataus pensijų draudimo sistemos dalis, kurioje apibūdinama reikšmė, esmė, įtaka šalies socialinei ir ekonominei plėtrai, privataus pensijų draudimo sistemos funkcijos ir principai. Pateikiami privataus pensijų draudimo sistemos modeliai, bei principai, bei jos privalumai ir trūkumai, remiantis lietuvių ir užsienio autorių, analitikų straipsniais ir literatūra. Antroje dalyje pateikiamas antrosios pakopos pensijų reformos formavimasis Lietuvoje, bei palyginimas su kaimyninėmis šalimis. Jos vystymasis valstybėje, bei pastebėti reformos trūkumai. Taip pat aprašomas pensijų reformos dalyvių patiriamos išlaidos, lėšų pasiskirstymas, bei kas ir kada turi teisę gauti pensiją, bei antrosios pensijų pakopos teisinis reglamentavimas ir rizikos valdymas. Trečioje darbo dalyje pateikiama pensijų fondu rinka, veiklos rezultatai ir rizika, pensijos dydžio apskaičiavimas, išvados, susijusios su nustatytų tikslų tyrimu bei analizė.

Pagrindiniai žodžiai: pensijų reforma, privatūs pensijų fondai, pensijų sistema, antra pensijų pakopa, anuitetas.

Lukaševičius D. Private pension insurance: Advantages and Disadvantages / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. lekt. dr. I. Panovas. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University. 2009. – 83 p.

ANOTATION

Master's thesis is to analyze and assess the Lithuanian private pension benefits and drawbacks. Raised an issues of the pension system, and it points to what it should be noted, considering the opportunity to enter in the pension reform. The first part provides an overview of the theoretical private pension system, outlining the significance of the essence of the country's influence on social and economic development of the private pension system functions and principles. Is reviewed private pension insurance system models and principles, as well as its advantages, and disadvantages on the basis of Lithuanian, and foreign authors, analysts, articles and literature. In the second part was overviewed the second level pension reform formation in Lithuania, and were compared with neighboring countries. Development of the reform in the State and the disadvantages noted. It also describes expences to the participants in the pension reform, the distribution, as well as who and when have the right to a pension, retirement and second-tier regulation, and risk management. In the third part of the work represented the pension fund market, performance and risk, pension calculation, conclusions related to the objectives of the investigation and analysis.

Key Words: pension reform, private pension funds, pension system, the second pillar pensions, annuitety.

Lukaševičius D. Privatus pensijų draudimas: privalumai ir trūkumai / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. dr. I. Panovas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos finansų valdymo fakultetas. 2009. 80 p.

SANTRAUKA

Magistrinio darbo iškelta problema – „Sodros“ biudžeto deficitas verčia svarstyti apie senatvės gerovę ir galimybę pensijai kaupti privačiuose pensijų fonduose. Išmokas gaunančių pagal naująja sistema dar nėra daug, todėl būtina įvertinti, kokią realią naudą ši sistema garantuos II pensijų pakopos dalyviui. Fiksuotų įmokų pensijų planai, kuriuos dažniausiai pasirenka šalys pastaruoju laikotarpiu reformuodamos savo pensijų sistemas, o tai reiškia, kad išmokos – pačios pensijos – dydis nėra iš anksto žinomas ir nėra garantuojamas.

Darbo tikslas – atlikti analize Lietuvos pensijų draudimo sistemoje išsiaiškinti privalumus ir trūkumus. Rašant baigiamąjį darbą, iškelta hipotezė, kuri bus arba patvirtinta, arba paneigta. Valstybei kuo toliau, tuo sunkiau bus aprūpinti žmones socialinėmis garantijomis, II-oji pensijų pakopa garantuos gerovę senatvėje. Siekiant šio tikslo iškelti tokie uždaviniai: ištirti, kokie pensijų modeliai taikomi mokant pensijas; susisteminti ir palyginti įvairių autorių požiūrius vertinant pensijų sistemų modelius; įvertinti Lietuvos pensijinio aprūpinimo sistemos plėtrą bei problemas; nustatyti privataus pensijų draudimo antrosios pensijų pakopos privalomus ir trūkumus; išanalizuoti privataus pensijų draudimo rinką; įvertinti privataus pensijų draudimo sektoriaus, esamą ekonominę situaciją – Lietuvoje; ištirti, koks galimas pensijos dydis bus ateityje dalyvaujant II pakopos pensijų draudime.

Darbo metodika – pateikus pasaulyje egzistuojančius privataus pensijų draudimo sistemos modelius, atliekamas privataus pensijų draudimo esamos situacijos tyrimas, aiškinamasi jų privalumai bei trūkumai, kurie palyginami su statistiniais duomenimis ir kitais informacijos šaltiniais, remiantis tyrimo rezultatais, įvertinama privataus pensijų draudimo sistemos plėtra.

Atlikus tiriamąjį darbą iškelta hipotezė yra dalinai atmesta. Paaiškėjo, kad II-oji pensijų pakopa senatvės gerovę, gali užtikrinti tik daliai pensijų dalyvių, kadangi kaupti privačiuose pensijų fonduose labiausiai apsimoka tiems, kuriu darbo užmokesčiai didesni ir tiems, kam iki pensijos liko daugiau nei 20 metų.

Lukaševičius D. Private pension insurance: Advantages and Disadvantages / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. lekt. dr. I. Panovas. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Managment, Mykolas Romeris University. 2009. – 83 p.

SUMMARY

Masters labor issue raised – „Sodra“ budget deficit leads to consider the possibility of retirement wealth and retirement in private pension funds. Because of participants in pension level II who is receiving benefits under the new system is still few, it is necessary to assess what the real benefits of this system, and will it guarantee pension. Defined contribution pension plans, which often opt for the parties in the last period in reforming their pension systems, which means that the benefits - the most retirement - size is not predictable and are not guaranteed.

The purpose of the work – is to analyse Lithuanian pension system and to clarify the advantages, and disadvantages. In master's work I tested hypothesis, which will be either approved or denied. In the future for the states will be harder to equip people with the social benefits, the second level of pension will guarantee the well-being in old age. To achieve this, set of the following objectives will be examined: what models are applied to the payment of retirement pensions; to structure and compare different approaches of the authors of pension systems models to the assessment of it; to evaluate Lithuania's retirement security system development and problems; the private pension insurance mandatory second pension level, and the shortcomings of the analysis of private pension insurance market, to assess the private pension sector; the current economic situation - in Lithuania; to study for the possible amount of benefit in second level insurance pension will be in the future.

Operating procedure – on presentation the world's existing private pension system models, a private pension current situation analysis, examining of their strengths and weaknesses, compared with the statistical data and other information sources on the basis of test results, the verification of the private pension system development.

In the following exploratory of work the hypothesis is partially rejected. It appears that second level pensions, can provide old-age welfare only for a part of the pension participants, whereas the accumulation of private pension funds the most cost effective for those have higher salaries and those who remained until retirement more than 20 years.

Priedai

1 PRIEDAS

Pensijų kaupimo bendrovės ir jų valdomi pensijų fondai turto ir dalyvių pasiskirstymas (2009-06-30)

		Turtas		Dalyviai	
Pensijų kaupimo bendrovės	**Valdomi pensijų fondai**	Mln. Lt	Pensijų kaupimo bendrovės rinkoje užimama dalis	Mln. Lt	Pensijų kaupimo bendrovės rinkoje užimama dalis
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 1	123.0	40.5 %	34.3	43.0%
	Swedbank Pensija 2	468.5		139.9	
	Swedbank Pensija 3	446.8		172.4	
	Swedbank Pensija 4	102.1		81.4	
UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB Pensija 1	181.6	30.4%	43.6	25.4%
	SEB Pensija 2	616.1		175.4	
	SEB Pensija 3	58.8		34.2	
UAGDPB „Aviva Lietuva“	Aviva Europensija	80.5	13.3%	24.6	15.3%
	Aviva Europensija plius	257.1		96.6	
	Aviva Europensija extra	37.1		31.4	
UAB „DnB Nord investicijų valdymas“	DnB Nord Pensija 1	20.5	7.0%	5.7	6.2%
	DnB Nord Pensija 2	87.2		24.3	
	DnB Nord Pensija 3	89.1		31.5	
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Konservatyvus	7,3	3.3%	1.8	4.6%
	Invalda Augančio pajamingumo	4,3		0.9	
	Invalda Aktyvaus investavimo	18,4		5.9	
	Invalda Racionalios rizikos	28,9		12.3	
	Invalda Nuosaikus	9,0		4.5	
	Invalda Subalansuotas	24,4		20.9	
UADB „ERGO Lietuva gyvybės draudimas“	ERGO Kovservatyvus	30.5	2.9%	8.3	3.2%
	ERGO Balans	50.4		23.9	
UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Danske Konservatyvus	4.1	2.1%	0.7	1.1%
	Danske 50	15.9		3.0	
	Danske 100	38.5		7.2	
UAB „MP Pension Funds Baltic“	MP EXTREMO II	8.8	0.5%	8.9	1.1%
	MP MEDIO II	6.4		2.2	
	MP STABILO II	0.0		0.0	
UAB „Parex investicijų valdymas“	Parex Pensija 1	0.2	0.0%	0.1	0.0%
	Parex Pensija 2	0.8		0.2	
Iš viso: 9	29	**2.816**	**100.0%**	**996**	**100.0%**

Šaltinis: [Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga].

2 PRIEDAS

II pakopos pensijų fondų investavimo grąža 2008-12-31

Įmonė	Fondo pavadinimas	Grąža per metus proc.	Metinė grąža nuo įkūrimo	GAV vertė 2008.12.31 mln. Lt.	Vid. Standartinis nuokrypis rizika
Vyriausybinių obligacijų fondai					
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Nuosaikus	4,95	2,82	7,9	3,0
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Konservatyvaus investavimo pensijų fondas	4,85	3,05	6,1	0,4
UAGDPB „Aviva Lietuva“	Aviva Europensija	4,07	2,48	66,6	3,3
UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Danske Konservatyvus	3,79	2,21	3,0	1,8
UADB „ERGO Lietuva gyvybės draudimas“	ERGO Kovservatyvus	3,57	2,16	26,9	4,1
UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB Pensija 1	3,39	1,95	157,3	4,5
UAB „DnB Nord investicijų valdymas“	DnB Nord Pensija 1	2,89	2,49	16,1	1,6
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 1	0,79	1,52	93,9	1,8
UAB „Parex investicijų valdymas“	Parex Pensija 1	-2,60	-0,50	0,2	2,8
Mažos akcijų dalies pensijų fondai (iki 30 proc)					
UAGDPB „Aviva Lietuva“	Aviva Europensija plius	-6,46	3,24	207,9	6,0
UAB „DnB Nord investicijų valdymas“	DnB Nord Pensija 2	-8,55	1,60	70,9	3,7
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 2	-15,23	0,22	384,8	5,0
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Augančio pajamingumo	-20,31	5,57	3,4	7,3
Vidutinės akcijų dalies pensijų fondai (30 – 70 proc.)					
UAB „MP Pension Funds Baltic“	MP MEDIO II	3,24	2,95	2,3	0,1
UAB „Parex investicijų valdymas“	Parex Pensija 2	-8,88	-0,16	0,7	3,5
UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Danske 50	-14,15	2,48	12,4	5,7
UAGDPB „Aviva Lietuva“	Aviva Europensija extra	-17,60	-5,23	25,3	11,4
UAB „DnB Nord investicijų valdymas“	DnB Nord Pensija 3	-18,12	0,59	71,1	9,2
UADB „ERGO Lietuva gyvybės draudimas“	ERGO Balans	-24,11	0,66	39,2	9,6
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 3	-25,05	0,10	359,4	8,9
UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB Pensija 2	-29,17	-0,31	473,7	16,9
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Subalansuotas	-36,88	-15,96	19,5	13,1
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 4	-38,40	-10,06	69,4	18,0
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Aktyvaus investavimo	-40,12	3,42	14,4	14,1
Akcijų pensijų fondai (70 – 100 proc.)					
UAB „MP Pension Funds Baltic“	MP EXTREMO II	3,33	2,97	3,1	0,1
UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Danske 100	-24,97	3,69	31,0	9,5
UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB Pensija 3	-45,84	-14,82	37,1	30,1
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Racionalios rizikos	-68,26	-1,97	19,3	30,0

Šaltinis: Finansai. Prieiga per internetą. www.finansai.lt/component/option,com_docman/task.../gid,145

3 PRIEDAS

II pakopos pensijų fondų investavimo grąža 2009-03-31

Įmonė	Fondo pavadinimas	Grąža per metus proc.	Metinė grąža nuo įkūrimo	GAV vertė 2008.12.31 mln. Lt.	Vid. Standartinis nuokrypis rizika
Vyriausybinių obligacijų fondai					
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Nuosaikus	5,93	3,31	7,1	8,6
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Konservatyvaus investavimo pensijų fondas	5,11	3,05	8,8	4,1
UAGDPB „Aviva Lietuva“	Aviva Europensija	4,87	2,87	74,3	3,2
UAB „DnB Nord investicijų valdymas“	DnB Nord Pensija 1	3,59	2,67	18,4	1,7
UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Danske Konservatyvus	3,46	2,25	3,7	2,3
UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB Pensija 1	2,53	1,91	172,1	4,8
UADB „ERGO Lietuva gyvybės draudimas“	ERGO Kovservatyvus	1,50	1,97	29,2	4,4
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 1	0,97	1,70	114,3	2,0
UAB „Parex investicijų valdymas“	Parex Pensija 1	-1,44	-0,13	0,2	3,0
Mažos akcijų dalies pensijų fondai (iki 30 proc)					
UAGDPB „Aviva Lietuva“	Aviva Europensija plius	-2,51	3,27	232,6	5,9
UAB „DnB Nord investicijų valdymas“	DnB Nord Pensija 2	-4,01	1,74	78,5	3,4
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 2	-12,32	0,23	421,3	5,0
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Augančio pajamingumo	-18,59	5,50	3,7	7,4
Vidutinės akcijų dalies pensijų fondai (30 – 70 proc.)					
UAB „MP Pension Funds Baltic“	MP MEDIO II	3,48	3,10	4,1	0,3
UAB „Parex investicijų valdymas“	Parex Pensija 2	-4,23	0,06	0,8	2,8
UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Danske 50	-8,37	2,71	14,3	4,8
UAGDPB „Aviva Lietuva“	Aviva Europensija extra	-8,48	-4,35	30,8	10,4
UAB „DnB Nord investicijų valdymas“	DnB Nord Pensija 3	-10,35	0,69	78,8	10,9
UADB „ERGO Lietuva gyvybės draudimas“	ERGO Balans	-19,02	0,89	44,8	9,8
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 3	-21,05	-0,13	392,4	9,0
UAB „Swedbank investicijų valdymas“	Swedbank Pensija 4	-25,76	-0,41	527,8	16,9
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Subalansuotas	-33,37	-10,27	78,4	18,2
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Subalansuotas	-35,67	14,30	22,7	13,2
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Aktyvaus investavimo	-37,58	3,24	15,9	15,7
Akcijų pensijų fondai (70 – 100 proc.)					
UAB „MP Pension Funds Baltic“	MP EXTREMO II	3,55	3,15	5,4	0,3
UAB „Danske Capital investicijų valdymas“	Danske 100	-15,07	3,42	34,9	7,0
UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB Pensija 3	-42,12	-15,04	43,9	30,5
UAB „Invalda turto valdymas“	Invalda Racionalios rizikos	-65,69	-2,74	22,2	30,9

Šaltinis: Finansai. Prieiga per internetą. www.finansai.lt/component/option,com_docman/task.../gid,159/

4 PRIEDAS

Pensijų fondų rizikos (standartinis nuokrypis) ir grąžos (apskaitos vieneto vertės pokytis) rodikliai

Pensijų fondai	Veiklos metų skaičius	Vidutinis metinis apskaitos vieneto pokytis (proc.)	Metinis standartinis nuokrypis
KONSERVATYVAUS INVESTAVIMO PENSIJŲ FONDAI			
Aviva europensija	5	3,39	2,04%
Danske konservatyvus	5	2,14	1,56%
DnB pensija 1	5	2,92	1,42%
Ergo konservatyvus	5	2,04	2,70%
Swedbank Pensija 1	5	2,23	1,72%
Invalda konservatyvus	5	3,67	0,83%
SEB pensija 1	5	2,05	2,68%
Parex pensija 1	4	0,22	1,99%
Invalda Nuosaikus	3	3,05	1,86%
MAŽOS AKCIJŲ DALIES PENSIJŲ FONDAI (IKI 30 PROC.)			
Aviva europensija plius	5	4,25	4,18%
DnB pensija 2	5	2,77	2,90%
Invalda Augančio pajamingumo	5	6,89	5,40%
Swedbank pensija 2	5	1,25	3,39%
VIDUTINĖS AKCIJŲ DALIES PENSIJŲ FONDAI (30-70 PROC.)			
Danske 50	5	3,05	5,45%
DnB pensija 3	5	2,25	5,30%
Ergo balans	5	2,33	6,37%
Invalda Aktyvaus investavimo	5	5,26	9,64%
SEB pensija 2	5	1,93	7,87%
Swedbank pensija 3	5	1,56	5,69%
Parex pensija 2	4,5	0,60	3,39%
Swedbank pensija 4	3,5	-6,10	11,11%
Invalda Subalansuotas	3	-12,24	9,59%
Aviva Europensija Extra	3,4	-1,90	8,54%
MP medio II	1,6	3,67	0,42%
AKCIJŲ PENSIJŲ FONDAI (70-100 PROC.)			
Danske 100	5	4,07	9,54%
Invalda racionalios rizikos	5	0,73	19,56%
SEB pensija 3	3,2	-9,05	18,35%
MP Extremo II	1,6	3,63	0,48%

Šaltinis: [Valstybinio soc. Draudimo įmokos dalies kaupimo pensijų fondo veiklos 2009 m. II ketvirčio apžvalga]

5 PRIEDAS

II pakopos pensijų anuitetų koeficientai

Amžius	Vyras	Moteris
60	-	4,6295
61	-	4,7641
62	6,6928	4,9095
63	6,9069	5,0666
64	7,1405	5,2367
65	7,3878	5,4216
66	7,6487	5,6239
67	7,9252	5,8458
68	8,2207	6,0879
69	8,5390	6,3510
70	8,8812	6,6368
71	9,2477	6,9489
72	9,6439	7,2909
73	10,0753	7,6596
74	10,5442	8,0671
75	11,0457	8,5197
76	11,5811	9,0237
77	12,1551	9,5852
78	12,7728	10,2067
79	13,4422	10,8920
80	14,1716	11,6496
81	14,9581	12,4882
82	15,7971	13,4088
83	16,6850	14,4016
84	17,6337	15,4722
85	18,6408	16,6308
86	19,7010	17,8929
87	208126	19,2797
88	21,9726	20,7876
89	23,1857	22,4045
90	24,4618	24,1131
91	25,8249	25,8994
92	27,3135	27,7472
93	28,9772	29,6381
94	308844	31,5586
95	33,1402	33,5363
96	35,9491	35,7568
97	39,7860	37,7811
98	45,8825	44,0028
99	58,0663	55,4216

Šaltinis: [„Investuok fondu knyga“ 2008-12-31]